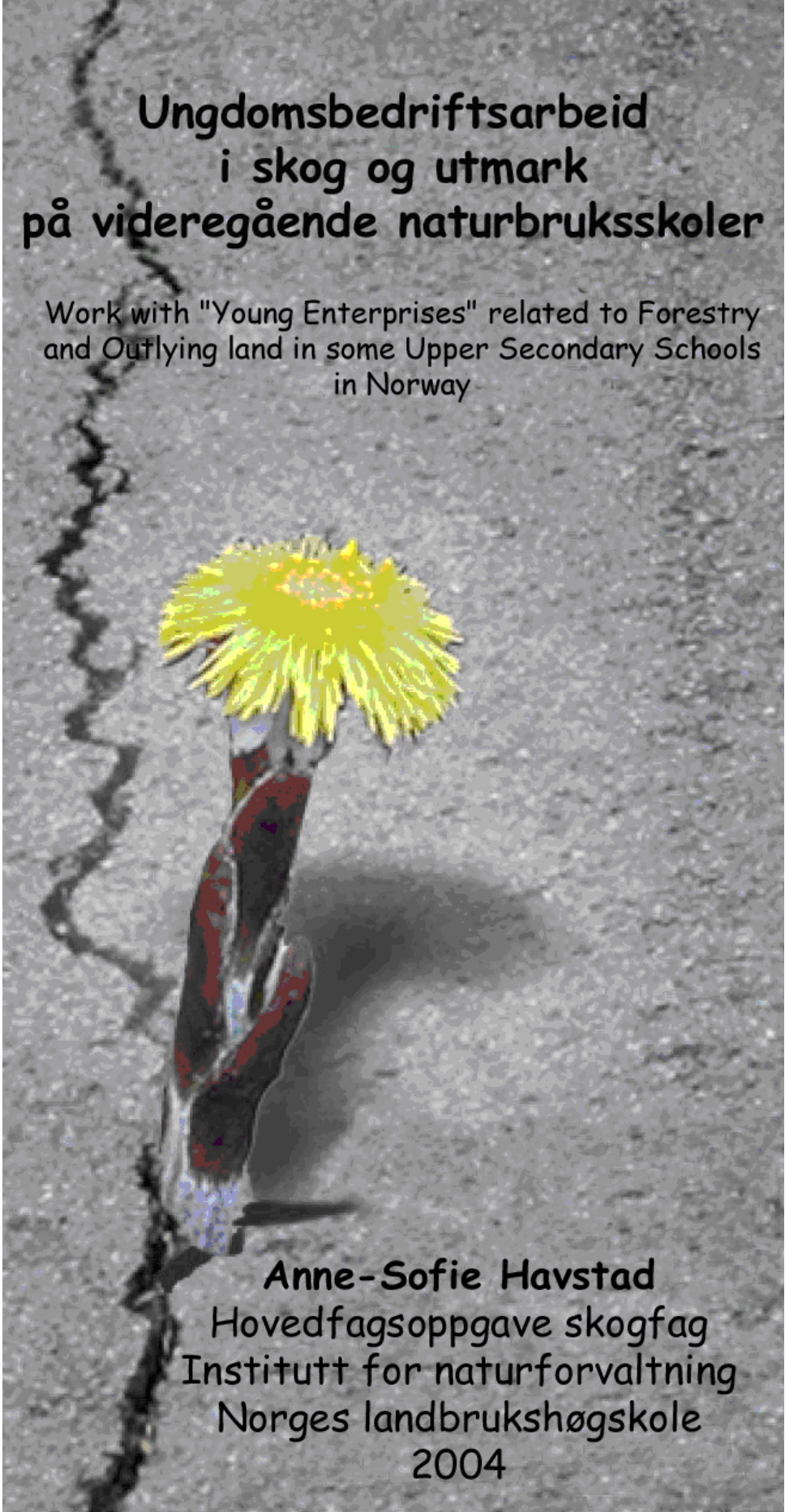

A photograph of a bright yellow flower with many small petals, growing out of a deep crack in a grey asphalt surface. The flower's stem is dark and appears to be wrapped in a red and black patterned material. The background is a textured, grey asphalt surface.

Ungdomsbedriftsarbeid i skog og utmark på videregående naturbruksskoler

Work with "Young Enterprises" related to Forestry
and Outlying land in some Upper Secondary Schools
in Norway

Anne-Sofie Havstad
Hovedfagsoppgave skogfag
Institutt for naturforvaltning
Norges landbrukshøgskole
2004

FORORD

Denne hovedfagsoppgaven markerer avslutningen på skogfagutdannelsen min ved Norges landbrukshøgskole våren 2004. Oppgavetemaet er valgt ut i fra eget ønske og interesse og med inspirasjon fra Roar Flatland i Skogselskapet i Aust-Agder, Hilde Damsgaard i Ungt Entreprenørskap i Agder samt Bjørn Helge Bjørnstad ved Skogbrukets Kursinstitutt. Oppgaven er ment å være til inspirasjon for naturbruksskoler, skognæringa og andre med interesse for framtidens nærings- og bygdeutvikling.

Jeg har vokst opp på gård og har fullført lærerutdanning med fordypning i naturfag før jeg startet på skogfagstudiet på Landbrukshøgskolen. Gjennom hovedfagsoppgaven ønsket jeg å knytte sammen de to utdanningsretningene, skrive om noe som er dagsaktuelt og som kunne komme til nytte. Stikkord som stadig synkende tømmerpriser, pessimisme i skognæringa, fokus på nye inntektsmuligheter i primærnæringene, ”levende bygder” og entreprenørskap som ny læringsmetode i skolen gjorde at jeg virkelig hadde lyst å ta for meg et tema innen entreprenørskap, skognæring og opplæring.

Nå når oppgaven nærmer seg slutten ser jeg at jeg har mange å takke.

- En spesiell takk til veilederne mine førsteamanuensis Lars Helge Frivold ved Institutt for naturforvaltning og amanuensis Solveig Strangstadstuen ved Institutt for matematiske realfag og teknologi, seksjon for læring og lærerutdanning. De har begge to på en god og konstruktiv måte veiledet meg gjennom oppgaven, vist stor interesse og tålmodighet i oppgavearbeidet mitt.
- Hilde Damsgaard, rådgiver, i Ungt Entreprenørskap i Agder som har vært positiv, hjelpsom, interessert og engasjert helt fra første gang jeg snakket med henne.
- Roar Flatland, informasjonskonsulent i Skogselskapet i Agder, for ideer til valg av oppgavetema, hjelp i startfasen samt nyttige tilbakemeldinger på spørreskjemaet.
- Bjørn Helge Bjørnstad, fagsjef, ved Skogbrukets Kursinstitutt, for tips i starten av oppgaveprosessen om aktuelle problemstillinger, som ledet meg fram til endelig oppgaveproblemstilling.

- Lærer Peder Våje Hegland, rektor Terje Sandkjær og inspektør Lilly Berland ved Holt videregående skole, for at de var positive og la alt godt til rette i forbindelse med nettverksmøtet for naturbruksskoler som ble arrangert på skolen.
- Ungdomsbedrift kontaktlærer ved de videregående naturbruksskolene: Holt, Søve, Melsom, Kalnes og Tomb jordbruksskole som hjalp meg med å få inn elevsvarene på spørreundersøkelsen.
- Lærere ved KVS Lyngdal, KVS Bygland og Saggrenda Skog for engasjement og velvilje til å hjelpe meg med å samle inn og sende loggskjemaene.
- Sist, men ikke minst, alle naturbrukselevne som har svart på spørreskjemaer og loggskjemaer som jeg har sendt til skolene.

Forsidebilde; Symbol for ”Gründere og blomstrende småbedrifter i lokalsamfunnet –i startgropa, i vekst, i motbakke og i hele landet ” (avisa Nationen).

God lesing!

Ås, mai 2004

Anne-Sofie Havstad

INNHold

FIGUROVERSIKT	4
TABELLOVERSIKT	5
VEDLEGGOVERSIKT	5
SAMMENDRAG	5
SUMMARY	8
1 INNLEDNING	10
1.1 SKOGNÆRINGAS SITUASJON I DAG	10
1.1.1 Scenarier for norsk skogsektor.....	12
1.1.2 Faktorer av betydning for entreprenørskap	13
1.2 VISJON	14
1.3 PROBLEMSTILLINGER.....	15
1.3.1 Oppbygging av oppgaven.....	15
2 SKOGRESSURSENE I AGDERFYLKENE OG BUSKERUD	16
2.1 INNLEDNING	16
2.2 VEST-AGDER FYLKE	16
2.3 AUST-AGDER FYLKE.....	17
2.4 BUSKERUD FYLKE.....	19
2.5 NØKKELTALL FOR FYLKENE	20
2.6 OPPSUMMERING	23
3 NATURBRUKSSKOLENE OG UNGDOMSBEDRIFTENE	24
3.1 REKRUTTERING TIL NATURBRUKSSKOLEN	24
3.2 PRESENTASJON AV NATURBRUKSSKOLENE OG UNGDOMSBEDRIFTENE I LOGG- UTVALGET	26
3.2.1 KVS Lyngdal	26
3.2.2 KVS Bygland	27
3.2.3 Tinius Olsens skole avdeling Saggrenda Skog	28
4 BEGREPER OG TEORIER.....	29
4.1 INNLEDNING	29
4.2 HVA ER ENTREPRENØRSKAP?.....	29
4.2.1 Definisjon av sentrale begreper	29
4.3 ENTREPRENØRSKAP I SKOGBRUKET	30
4.3.1 Kan entreprenørskap læres?	30
4.4 ENTREPRENØRSKAP I OPPLÆRINGEN.....	31
4.5 ENTREPRENØRSKAP I LÆREPLANER	32
4.5.1 Læreplaner for grunnskolen og videregående opplæring	32
4.5.2 Læreplaner i studieretning for naturbruk	33
4.6 SKOLENS SAMARBEID MED LOKALSAMFUNNET	34
4.7 PARTNERSKAP	34
4.8 UNGDOMSBEDRIFT SOM LÆRINGSROM	35
4.9 OPPSUMMERING	36
5 MATERIALE OG METODER.....	37
5.1 STARTFASEN.....	37
5.2 AKSJONSFORSKNING.....	39
5.3 FORSKNINGSMETODER.....	40
5.3.1 Innledning	40
5.3.2 Kvantitative metoder	40
5.3.3 Kvalitativ metode	41

5.3.4 Kvalitative undersøkelser som oppfølging av kvantitative undersøkelser.....	43
5.4 SPØRREUNDERSØKELSEN.....	43
5.4.1 Utvalg av elever til spørreundersøkelsen.....	43
5.4.2 Spørreskjemaet.....	44
5.4.3 Innsamling og bearbeiding av data.....	45
5.5 LOGGFØRING.....	46
5.5.1 Utvalg av elever som fører logg.....	46
5.5.2 Loggføring/-skjema.....	48
5.5.3 Innsamling og bearbeiding og av data.....	49
5.6 MIN ROLLE I UNGDOMSBEDRIFT-PROSESSEN.....	50
5.6.1 Idéhefte til ungdomsbedrifter innen skog-utmarksnæringa.....	50
5.6.2 Nettverksmøte innen naturbruk.....	51
5.6.3 Fylkesmesse for ungdomsbedrifter i Aust- og Vest-Agder.....	52
6 RESULTATER OG DISKUSJON.....	53
6.1 INNLEDNING.....	53
6.2 RESULTATER SPØRREUNDERSØKELSE.....	53
6.2.1 Elevene og bedriften.....	53
6.2.2 Syn på tilrettelegging, tidsbruk og økonomi.....	54
6.2.3 Syn på læringsmiljø og sosialt miljø.....	56
6.2.4 Elevens syn på å skape en egen arbeidsplass.....	58
6.3 DISKUSJON SPØRREUNDERSØKELSE.....	63
6.3.1 Drøfting av egne data og tidligere forskning.....	63
6.3.2 Feilkilder.....	67
6.3.3 Oppsummering.....	67
6.4 RESULTATER LOGGUNDERSØKELSE.....	68
6.4.1 Innledning.....	68
6.4.2 Innsikt og kompetanse gjennom ungdomsbedriftsarbeidet.....	68
6.4.3 Positive erfaringer gjennom ungdomsbedriftsarbeidet.....	75
6.4.4 Negative erfaringer i ungdomsbedriftsarbeidet.....	76
6.4.5 Elevens forbedringspotensial i ungdomsbedriftsarbeidet.....	77
6.4.6 Gruppas forbedringspotensial i ungdomsbedriftsarbeidet.....	78
6.4.7 Elevens syn på skolen og lærernes forbedringspotensial i ungdomsbedriftsarbeidet.....	78
6.4.8 Elevens tanker om å starte egen bedrift etter å ha arbeidet med ungdomsbedriftsarbeid.....	80
6.5 DISKUSJON LOGGUNDERSØKELSE.....	81
6.5.1 Drøfting av egne data.....	81
6.5.2 Hvorfor entreprenørskap på naturbruksskolen?.....	87
6.5.3 Er entreprenørskap noe for skolen og for elevene?.....	89
6.5.4 Feilkilder.....	92
6.5.5 Oppsummering.....	93
6.5.6 Videre forskning.....	94
7 KONKLUSJON.....	94
8 LITTERATUR.....	95
NORSKE OG LATINSKE NAVN PÅ TRESLAG.....	101
VEDLEGG.....	101

FIGUROVERSIKT

FIGUR 1. GJENNOMSNITTSPRIS PER KUBIKKMETER INDUSTRIVIRKE FOR SALG. 1979/80-2002 KRONER.....	11
FIGUR 2. AREALFORDELING I VEST-AGDER I.....	16
FIGUR 3. DET PRODUKTIVE SKOGSAREALETS TRESLAGSFORDELING.....	16
FIGUR 4. AREALFORDELING I AUST-AGDER.....	18
FIGUR 5. DET PRODUKTIVE SKOGAREALETS TRESLAGSFORDELING.....	18

FIGUR 6. AREALFORDELING I BUSKERUD	19
FIGUR 7. DET PRODUKTIVE SKOGSAREALETS TRESLAGSFORDELING	19
FIGUR 8. HYPOTESE OM SAMMENHENGEN MELLOM OPPSTART AV NY VIRKSOMHET OG ØKT VERDISKAPNING OG NYSKAPNING OVER TID	31
FIGUR 9. UTVIKLINGSPROSESSEN I HOVEDFAGSOPPGAVEARBEIDET.....	38
FIGUR 10. KUNNSKAPSUTVIKLING.	46
FIGUR 11. OVERSIKT OVER HVILKE VARER/TJENESTER UNGDOMSBEDRIFTENE PRODUSERTE.....	54
FIGUR 12. ANTALL UKETIMER (I GJENNOMSNITT) SOM VAR AVSATT TIL UNGDOMSBEDRIFTARBEID	54
FIGUR 13. ELEVENES SYN PÅ SKOLETIDEN SOM ER AVSATT TIL UNGDOMSBEDRIFTEN (SPØRSMÅL 10).	55
FIGUR 14. OVERSIKT OVER DET ØKONOMISKE RESULTATET I UNGDOMSBEDRIFTEN DEN ENKELTE	55
FIGUR 15. ELEVENES SYN PÅ PÅSTANDEN "UNGDOMSBEDRIFTOPPLEGGET VAR GODT TILRETTELAGT	56
FIGUR 16. DET ER VIKTIG AT LÆREREN HAR PRAKTISK ERFARING FRA NÆRINGSLIVET (PÅSTAND 14B).	56
FIGUR 17. OVERSIKT OVER OM UNGDOMSBEDRIFTEN HADDE RÅDGIVER UTENFRA/FRA NÆRINGSLIVET	57
FIGUR 18. OPPLEGGET MED UNGDOMSBEDRIFTER PÅVIRKET KAMERATSKAPET BLANT ELEVENE PÅ	57
FIGUR 19. UNGDOMSBEDRIFTOPPLEGGET HAR IKKE PÅVIRKET FELLESSKAPET MELLOM LÆRERNE	58
FIGUR 20. OVERSIKT OVER HVOR ELEVENE ØNSKER Å BOSETTE SEG OM 10 ÅR, DERSOM DE KUNNE	58
FIGUR 21. OVERSIKT OVER OM ARBEIDET MED UNGDOMSBEDRIFTEN HAR GITT ELEVEN STØRRE TRO	59
FIGUR 22. ELEVENES TANKER OM: JEG HAR SELV LYST TIL Å PRØVE OG SKAFFE MEG INNTEKTER FRA	59
FIGUR 23. HJULPET ELEVEN TIL Å SE NYE MULIGHETER (PÅSTAND 13D).	60
FIGUR 24. GJORT SKOLEGANGEN MER INTERESSANT OG SPENNENDE (PÅSTAND 13I).	60
FIGUR 25. OVERSIKT OVER OM ELEVENE VILLE ANBEFALE ANDRE UNGDOMMER Å DELTA I	61
FIGUR 26. OVERSIKT OVER INNSIKT OG KOMPETANSE ELEVENE UTVIKLER GJENNOM UB-ARBEIDET.....	69
FIGUR 27. OVERSIKT OVER ELEVENES POSITIVE ERFARINGER GJENNOM UB-ARBEIDET	75
FIGUR 28. OVERSIKT OVER ELEVENES NEGATIVE ERFARINGER I UB-ARBEIDET.	76
FIGUR 29. OVERSIKT OVER EGET FORBEDRINGSPOTENSIAL SOM ELEVEN SELV HAR ERFART GJENNOM UB-ARBEIDET.....	77
FIGUR 30. OVERSIKT OVER OPPLEGGET OG SKOLENS FORBEDRINGSPOTENSIAL I UB-ARBEIDET	79
FIGUR 31. OVERSIKT OVER ELEVENES TANKER OM EGEN BEDRIFTSETABLERING ETTER UB-ARBEIDET	80

TABELLOVERSIKT

TABELL 1. NØKKELTALL I FYLKENE 1: AREAL OG BEFOLKNING.	20
TABELL 2. NØKKELTALL I FYLKENE 2: SKOGAREAL, TILVEKST OG AVVIRKNING.	21
TABELL 3. NØKKELTALL I FYLKENE 3: LANDBRUKSEIENDOMMER.....	21
TABELL 4. NØKKELTALL I FYLKENE 4: TILLEGGSNÆRINGER PÅ LANDBRUKSEIENDOMMER.	22

VEDLEGGOVERSIKT

VEDLEGG 1. FORDYPNINGSEMNER VK I VILLMARKSTURISME TOS AVD. SAGGREDA
VEDLEGG 2. VILLKON UB, PRESENTASJON FRA HJEMMESIDEN PÅ INTERNETT
VEDLEGG 3. FØLGEBREV TIL LÆRERE, SPØRRESKJEMA
VEDLEGG 4. SPØRRESKJEMAET
VEDLEGG 5. LOGGSKJEMA 1 OG 2
VEDLEGG 6. FØLGEBREV TIL LÆRERE, LOGGSKJEMA
VEDLEGG 7. IDEHEFTE TIL UNGDOMSBEDRIFTER INNEN SKOG- OG UTMARKSNÆRING
VEDLEGG 8. DELTAKERE PÅ NETTVERKSMØTE INNEN NATURBRUK
VEDLEGG 9. PROGRAM NETTVERKSMØTE
VEDLEGG 10. REPORTASJE I NATIONEN ETTER NETTVERKSMØTET
VEDLEGG 11. ELEVENES FORRETNINGSIDEER (SPØRRESKJEMA SPØRSMÅL 6.)

SAMMENDRAG

I denne hovedfagsoppgaven har jeg studert ungdomsbedriftarbeid i skog og utmark på videregående naturbruksskoler. Norsk skogbruk er nede i en bølgedal på grunn av stadig lavere inntekter. I landbruksnæringa har det også den siste tida vært fokus på ”nye inntektsmuligheter” med basis i gårdens ressurser og å opprettholde ”levende bygder.” På lengre sikt er det avgjørende hva de som er unge i dag velger å gjøre om 10-20 år. Forskning viser at tilegnelse av entreprenørielle holdninger på et tidlig stadium i livet øker sjansen for nyetablering på et senere tidspunkt (Lunnan & Nybakk 2002). Å integrere entreprenørskap i skolegangen kan bidra til at flere starter med tilleggsnæring i tilknytning til gården eller bygdemiljø. Dette er noe av bakgrunnen for at jeg synes oppgavetemaet er både dagsaktuelt og interessant. Oppgaven bygger på følgende visjon og problemstilling.

Visjonen for politiske myndigheter, skognæringa, opplæring i skolen og denne oppgaven er: Med støtte i forskningen, vet vi at ungdomsbedrift i skolen bidrar til at elevene med større sannsynlighet starter egen bedrift i voksen alder. Disse bedriftene kan gjerne være knytta til naturbasert aktivitet i et skog- og utmarksmiljø, i tilknytning til et gårdsbruk.

I denne oppgaven har jeg fulgt noen elever mens de etablerer og driver ungdomsbedrift i løpet av ett skoleår på videregående skole, studieretning for naturbruk. Problemstillingene i oppgaven er:

- I hvor stor grad har skolen og lærerne påvirket elevens interesse til å utvikle en egen bedrift?
- På hvilken måte har ungdomsbedriftarbeidet styrket elevens tro på at de kan skape en egen arbeidsplass innen naturbaserte aktiviteter?
- Hvilken kompetanse og erfaring utvikler elevene gjennom ungdomsbedriftarbeidet som de kan ta med seg videre i livet?

For å svare på de to første problemstillingene har jeg brukt spørreskjema, mens loggskjema er brukt for å gi svar på den tredje problemstillingen. Jeg har valgt å fokusere på elever ved naturbruksskolen. Utvalget i spørreskjemaet er VK I- og VK II-elever ved

de videregående naturbruksskolene i Aust-Agder, Telemark, Vestfold og Østfold. Det er skoler som alle har drevet med ungdomsbedriftarbeid i noen år; Søve, Holt, Melsom og Tomb jordbruksskole. Utvalget var 60 elever og svarprosenten var 78. Loggutvalget er tre naturbruksskoler som startet opp med ungdomsbedriftarbeid høsten 2003. Det er VK I-elever ved KVS Lyngdal i Vest-Agder, KVS Bygland i Aust-Agder og Saggrenda Skog i Buskerud. De har arbeidet i ungdomsbedrift i ett år. I løpet av året har de svart på to loggskjemaer. Utvalget i skjema én var 64, mens det på skjema to var 58. Svarprosenten på det første var 89, mens det på det andre var 88.

Med utgangspunkt i datamaterialet gir resultatene et innblikk i hvordan ungdomsbedriftarbeidet foregår på naturbruksskolene, samt hvilke erfaringer respondentene har gjort seg, hva det har betydd for deres egenutvikling og tro på framtidige inntektskilder. Skolen og lærerne har lagt til rette for arbeidet med ungdomsbedrift, blant annet ved tiden som avsettes til arbeidet og veiledning underveis. Resultatene viser at ungdomsbedriftsarbeid er med å gjøre skoledagen mer interessant og spennende for elevene. Dessuten har de lært mye om mange sider ved det å skape og drive en bedrift, og mange har opplevd at forholdet til medelever og lærere har blitt bedre.

Resultatene viser også at ungdomsbedriftsarbeidet har styrka elevens tro på at de kan skape en egen arbeidsplass innen naturbaserte aktiviteter. Det kommer frem at ungdomsbedriftsarbeidet har hjulpet elevene til å se nye muligheter for fremtidig sysselsetting. De nevner også at de har fått verdifulle erfaringer ved selv å oppleve hva som skal til, og at hardt arbeid gir resultater. Flere elever fremhever at de har fått innsikt i betydningen av nettverk og engasjement. Det var interessant å se at hele 77 % av respondentene vil anbefale andre ungdommer å delta i ungdomsbedrifter på naturbruksskolene. Dette kan sees i sammenheng med tallene fra Luktvaslimo (2003) der over 90 % anbefalte ungdomsbedrift til andre elever av de som deltok før 1997, og de som var med i 1997 eller senere.

SUMMARY

This work is based on a study at The Agricultural University of Norway during the winter 2003. It is my final thesis to obtain the MSc. degree in Forestry. My intention was to study Young Enterprises projects related to forestry and outlying land in some secondary schools in Norway. As the outcome of traditional forestry and farming is decreasing, it is urgent to find new employment in the rural areas. During the last couple of years, it has been focused on new sources of income based on farm resources, and how to maintain rural districts. It is important for the future what young people today decide to do in 10-20 years. Research show, that to acquire an entrepreneurship attitude at an early stage of life increases the chance for new establishment later. Learning about entrepreneurship in school can contribute to more people starting a supplementary business with connection to the farm or the rural district. That is the reason why I think the subject is of current interest. My work is based on the following vision and approaches.

The vision for the Government, the forest industry, training in school and this work is: With support in research, we know that as a result of Young Enterprises projects in school there is a greater probability that pupils will start their own establishment later on. This establishment may be connected to activities in forestry and outlying land environment.

In this work, I have followed some pupils while they established and worked in Young Enterprises projects related to forestry and outlying land during a school year in secondary school. The approaches in this work are:

- How much has the school influenced the pupils' interest in developing their own establishment?
- In what way has the Young Enterprises project given the pupils hope when it comes to developing their own working place related to forestry and outlying land activities?
- What kind of competence and experience will the pupils acquire during the Young Enterprises project that can help them later on?

To answer the two first approaches I have used questionnaire, while log questionnaire is used to answer the third approach. I have decided to write about pupils in secondary schools with subjects related to forestry and outlying land in the following counties; Aust-Agder, Telemark, Vestfold and Østfold. These schools have had Young Enterprises projects for some years; Sørve, Holt, Melsom and Tomb agricultural school. The selection was 60 pupils, and the answer percentage was 78. The log selection is three secondary schools, with subjects related to forestry and outlying land, which started with Young Enterprises projects during the autumn 2003. They are pupils at VK I level at KVS Lyngdal in Vest-Agder county, KVS Bygland in Aust-Agder county and at Saggrenda Skog in Buskerud county. The pupils have worked in Young Enterprises projects for one year. During this time they have answered two log questionnaires. The selection for log questionnaire number one was 64, while the selection for number two was 58. The answer percentage in the first log questionnaire was 89, while the second had 88.

Based on my data, the results give an insight into how well the Young Enterprises projects work in secondary schools. The results also show what kind of experiences the pupils get, and how it influences their own development and expectations for income in the future. The schools and teachers have organised the work in the Young Enterprises projects. To spend school time on the project and instructions during the work is important. My results show that Young Enterprises projects are one way to make the days at school more interesting and exciting for the pupils. In addition, they have learned a lot about how to start and work with an establishment. Many of the pupils have also seen that the relationship to other pupils and teachers improved. The results from the questionnaire show that Young Enterprises projects have affected the pupils to believe that they can start their own establishment within forestry and outlying land activities. The results also show that the Young Enterprises projects have helped the pupils to develop new possibilities for future entrepreneurship. They also tell that they have got useful experience, and they have seen that hard work gives results. Many pupils say that they have realized the importance of network and engagement. My results show that 77 % of the pupils will recommend other youths to take part in Young Enterprises projects in secondary schools with subjects in forestry and outlying land. Results from

Luktvaslimo (2003) confirm this. In her research, more than 90 % in the questionnaire, worked out before 1997, in 1997 or later on, would recommend Young Enterprises projects to other pupils.

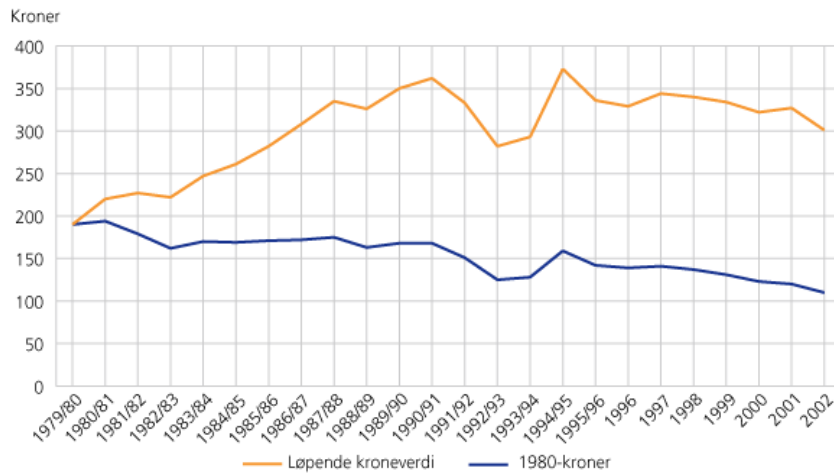
1 INNLEDNING

1.1 Skognæringas situasjon i dag

Norske distriktsnæringer står ovenfor store utfordringer. Oppgavene for landbruks- og skogbruksnæringa er sammensatte og rører ved kultur, tradisjon, identitet, forvalter- og produksjonsroller samt miljøspørsmål. På kort sikt er de tyngste og største utfordringene knytta til økonomi. Lønnsomheten i landbruket er sterkt pressa og nedadgående. Det er mange faktorer som strukturrasjonalisering, WTO og Norges kostnadsnivå, som gjør at inntektsgrunnlaget i primærnæringene må utvides. I forsøkene på å skaffe nye næringsveier blir begrepet "alternativ næringsutvikling" stadig oftere hørt.

Inntektene fra virkesproduksjonen over tid betyr mindre og mindre for inntektene til skogeierne. Likevel er det betydelige årlige inntekter fra skogen det er tale om. En totalavvirkning på 8 millioner m³ med en gjennomsnittlig netto på 200 kr/m³ gir en inntekt på 1,6 milliarder i året. I tillegg til dette kommer økt verdi i form av tilvekst på stående kubbikkmasse samt annen verdiskapning. Samtidig som inntektene fra virkesproduksjonen de siste 20 åra har vært stabile eller noe synkende (Figur 1), har inntektene ellers i samfunnet økt (Lunnan & Nybakk 2002).

Gjennomsnittspris per kubikkmeter industrivirke for salg. 1979/80-2002. Kroner

Figur 1. Gjennomsnittspris per kubikkmeter industrivirke for salg. 1979/80-2002 Kroner (Statistisk Sentralbyrå 2003a).

En skogeier som tidligere hadde en stor del av inntektsgrunnlaget fra skogen, har i dag to valgmuligheter dersom han skal følge inntektsutviklinga i samfunnet og fortsatt bli boende på eiendommen:

1. Ta seg inntektsgivende arbeid utenfor bruket.

Den økte mekaniseringa av hogstarbeidet har gjort dette alternativet langt mer aktuelt enn tidligere. Gode arbeidsmuligheter i pendleavstand fra skogeiendommen er også av betydning.

2. Ta utgangspunkt i eiendommens ressurser og utvikle ny inntektsgivende aktivitet. Bygdeutviklingsmidler er det offentliges bidrag for å fremme slike initiativ. Skogeierforeninger har ekspertise som kan hjelpe til.

Godene som produseres fra skog og utmark kan deles i to kategorier, henholdsvis private og kollektive goder. De private godene, for eksempel tømmer, kan selges på markedet og har en offentlig kjent pris. Disse godene er nært knytta til den private eiendomsretten, og er viktig for lokal verdiskaping. De kollektive godene er for eksempel de opplevelsene en får ved å gå tur i skog og mark. Disse godene har ingen pris i markedet og verdien av dem er individuelle. De er ofte knyttet opp mot "Allemannsretten" og har samfunnsøkonomisk sett stor verdi for helse og trivsel (Lunnan & Vennesland 2003).

Sysselsettingen i skogbruket har endret seg mye. Rett etter krigen sysselsatte skogindustrien over 80.000 personer. I dag er dette tallet mer enn halvert. På femtitallet var det mer enn 30.000 skogsarbeidere, mens det i dag er under 1000 skogsarbeidere i sving mellom norske trær. Samtidig er tømmerprisen en tredjedel av hva den var for 40 år siden. Det har også vært en sterk grad av mekanisering i denne perioden. I dag foregår mer enn 90 % av hogsten ved hjelp av skogsmaskiner (Tinius Olsens skole u.å.). Egeninnsatsen i skogbruket er dermed betydelig redusert. Skogbruket er i ferd med å bli rein kapitalforvaltning. Rammevilkårene for skogsforvaltning er også forverret, og med dagens lave tømmerpriser ligger den største verdien for skogbrukerne i arealet. Dette betyr at skogen og virkesproduksjonen kan miste betydning for sysselsetting og bosetting. Samtidig vet en at hovedmålsettinga i norsk regional- og distriktpolitikk er å beholde ”hovedtrekkene i bosettingsmønsteret” (Kommunal og regional departementet u.å.). Siden 2002, har den nåværende regjeringens hovedstrategi i det regional og distriktpolitiske arbeidet blant annet vært å: *”Prioritere verkemiddel som kan medvirke til å styrkje evna til innovasjon og nyetablering i alle delar av landet, med vekt på å nå potensielle nyskaparar og entreprenørar.”* Gjennom dette ønsker regjeringa å stimulere til omstilling, innovasjon og nyetablering, og vil medvirke til at ungdom i større grad får utnytta ressursene sine (Kommunal og regional departementet u.å.). *”Regjeringa vil vidare arbeide for at verdiskapinga frå skogbaserte næringar skal aukast. Den største utfordringa i skogbruket framover er å betre lønnsmda i næringa. Dette er eit villkår for auka verdiskaping og aktivitet i sektoren. Regjeringa vil derfor prioritere auka verdiskaping gjennom Verdiskapingsprogrammet for bruk og foredling av trevirke (Treprogrammet), bioenergotiltak og næringsutvikling i utmark”* (Landbruksdepartementet 2004).

1.1.1 Scenarier for norsk skogsektor

ECON Senter for økonomisk analyse presenterte høsten 1999 et scenarioprojekt. Prosjektet beskrev tre scenarier for Norges utvikling de neste 20 årene. Formålene var å rette fokus på sentrale utfordringer for det norske samfunnet ved tusenårsskiftet. Scenariene gav ingen svar, men var et forsøk på å utforske hvilke handlingsmuligheter samfunnet har.

I følge Roland & Røtnes (2003) ser en i scenariet "mangfold" for seg at utviklingen innen skogsektoren vil være preget av at rent miljø og naturopplevelser blir viktige verdier som preger både politikk og marked. Endringsagentene er entreprenører som løfter frem små og mellomstore bedrifter. Det er disse som gjør at Norge lykkes i nisjemarkeder både innenlands og utenlands. Kompetanse og skaperkraft blir avgjørende. I skogbruket blir antall kubikkmeter avvirket tømmer mindre viktig. Nye måter å bruke skogen på vinner fram. Turisme blir en viktig næring som konkurrerer med skogsavvirkning om kapital, arbeidskraft og areal. Skogsektoren preges av mennesker som jobber hardt, som vil ha det morsomt, som vil jobbe med mennesker og som vil ta vare på naturen. Volum har ingen prestisje. Fra tidligere å ha fokusert på kollektive prisforhandlinger er fokuset nå marked og entreprenørskap. Det er nye produkter og tjenester som gir status. Skogen utvikles til en opplevelsesarena hvor driftige entreprenører utvikler kommersielt tilrettelagte opplevelsesprodukter. Det blir en mangfoldig og livskraftig vekst innenfor opplevelsesturisme. Treindustrien er preget av nisjeorienterte produsenter som tilbyr en rekke ulike materialkvaliteter. Etterspørselen etter standard furu og gran faller, mens etterspørselen etter løvtrær "eksploderer." Det er rom for mange småskala virksomheter med naturbaserte nisjeprodukter som urter, skinn, røtter, tre, juletre og pyntegrønt. Samlet sett blir det en sterk vektforskyvning av verdiskapningen fra skogbruket (avvirkningen) til skogbruken (Roland & Røtnes 2003).

1.1.2 Faktorer av betydning for entreprenørskap

I prosjektet til Skogforsk (2002) om "verdiskapning fra skog og utmark" er det lagt vekt på betingelser for at skogeierne skal kunne tjene penger på mer enn tømmeret sitt. I undersøkelser om hvordan skogeieren kan privatisere og tjene penger på noen av opplevelsesverdiene ble fokuset rettet mot to ting; betydningen av lokale og sentrale nettverk for hvordan prosjekter lykkes over tid og betydningen av holdninger og kunnskaper hos den enkelte grunneier for om han starter opp med ny virksomhet eller ikke. Hvordan skal grunneiere tilegne seg de holdninger og kunnskaper som trengs? Det hevdes at kurs og nettverkssamlinger kan være kilde til slik kunnskap, men at det også kan tilegnes gjennom skolegangen (Lunnan 2003). Dette er en av årsakene til fokus på entreprenørskap som læringsmetode i skolen.

Evensen & Rødset (2002) peker i sitt arbeid på hvilke faktorer som er av betydning for entreprenørskap i skogbruket. Resultatene viser at faktorer som økonomiske rammevilkår, personlige egenskaper, nettverk og samarbeid er av betydning. De mener at holdningsskapende arbeid, tilrettelegging for nettverk og samarbeid og bevisstgjøring er viktig. Tilpasning og forenkling av økonomiske rammevilkår vil også være av betydning. De peker på at i videre forskning vil det være interessant å se på hva som kan gjøres for å stimulere til entreprenørskap. Det er også tidligere forsket på integrering av ungdomsbedrift som undervisningsmetode på naturbruksskoler. I følge Sjurgaard (2003) viser det seg at de skolene som har hatt ungdomsbedrift har svært positive erfaringer, og vil anbefale andre skoler å starte med det. Lærerne gir klart uttrykk for at entreprenørskap bør være en del av undervisninga ved en naturbruksskole i dag. Utviklinga i landbruket er hovedårsaken til at lærerne mener dette. Videre er det 49 % av lærerne i utvalget som hevder at ungdomsbedrift er den beste måten å integrere entreprenørskap på. Det gis ikke noe entydig svar på hva som er den beste måten å integrere entreprenørskap i undervisningen på, men en form for gruppearbeid ser ut til å være det beste (Sjurgaard 2003). Luktvaslimo (2003) har undersøkt om andelen ungdommer som har deltatt i ungdomsbedrifter, og som etter hvert etablerer egen bedrift, er like høy i Norge som den er i Sverige. Problemstillingene gikk ut på å undersøke andelen av respondentene som har startet opp egen bedrift, se på læreres holdninger til ungdomsbedrifter, og se på forskjeller mellom resultater på norsk og svensk side. Ut i fra dette ønsket jeg å ta utgangspunkt i de nåværende naturbruksskoleelevenes tanker, holdninger og opplevelser i ungdomsbedriftsarbeidet. I tillegg ville jeg se på hva slags kompetanse og erfaring elevene tilegner seg gjennom ungdomsbedriftsarbeidet, samt om det har påvirket troen på å skape en egen arbeidsplass innen naturbaserte aktiviteter. Med dette som utgangspunkt, er visjonen og problemstillingen for oppgaven min som følger.

1.2 Visjon

Visjonen for politiske myndigheter, skognæringa, skolen og denne oppgaven er:

Med støtte i forskningen vet vi at ungdomsbedrift i skolen bidrar til at elevene med større sannsynlighet vil starte egen bedrift i voksen alder. Disse bedriftene kan gjerne være knytta til naturbasert aktivitet i et skog- og utmarksmiljø, i tilknytning til et gårdsbruk.

1.3 Problemstillinger

Innenfor rammene av denne oppgaven vil jeg belyse hva naturbrukselvene lærer og erfarer i løpet av ett år med ungdomsbedrift. Sett i forhold til de fleste andre undervisningsmetoder, er arbeid med ungdomsbedrifter både svært konkret og komplekst. Gjennom dette arbeidet vil elevene utvikle kompetanse som de vanskelig kan tilegne seg på andre måter. De vil trenge støtte i dette arbeidet, først og fremst fra skolen og lærerne, men også fra andre. Med utgangspunkt i dette er problemstillingene i oppgaven er som følger:

- I hvor stor grad har skolen og lærerne påvirket elevens interesse til å utvikle en egen bedrift?
- På hvilken måte har ungdomsbedriftsarbeidet styrket elevens tro på at de kan skape en egen arbeidsplass innen naturbaserte aktiviteter?
- Hvilken kompetanse og erfaring utvikler elevene gjennom ungdomsbedriftsarbeidet som de kan ta med seg videre i livet?

1.3.1 Oppbygging av oppgaven

Videre i oppgaven beskrives skogressursene i Agderfylkene og Buskerud hvor naturbruksskolene og ungdomsbedriftene i loggutvalget i oppgaven min tilhører. I innledningen brukes noen sentrale begreper som defineres i kapittelet om teorier og begreper. Videre i teorikapittelet, gis en innføring i entreprenørskap i skognæringa og i opplæringen. Jeg har valgt å ha resultater og diskusjon i samme kapittel for å hindre gjentakelser og for å gi en bedre oversikt. Resultatene fra spørreundersøkelsen presenteres og diskuteres først. Deretter presenteres og diskuteres resultatene fra elevenes loggføring. En stor del av resultatmaterialet mitt er kvalitative data som ved en presentasjon krever stor plass. Dette er hovedårsaken til oppgavens omfang. Ungdomsbedrift er et langt ord som gjentas ofte i oppgaven. Enkelte steder har jeg valgt å forkorte det med UB, for at det skal bli mer leservennlig.

2 SKOGRESSURSENE I AGDERFYLKENE OG BUSKERUD

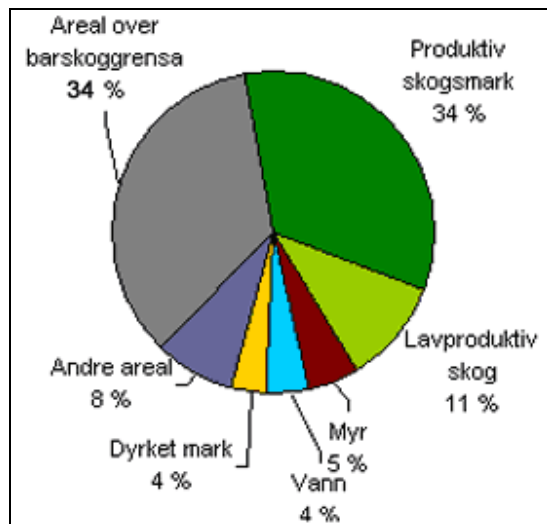
2.1 Innledning

Det er store variasjoner i landskap og skogsbilde innad i fylkene. I Agderfylkene veksler landskapet mellom kyststrøk, innland og områder opp mot fjellet. I Buskerud er det et større innslag av dal og fjellbygder. Jeg vil først presentere skogsituasjonen i hvert fylke for seg. Deretter vil jeg i siste delen av kapittelet sammenlikne fylkene ved hjelp av nøkkeltall om skogressursene, antall driftsenheter, driftsenhetenes størrelse og omfanget av tilleggsnæringer.

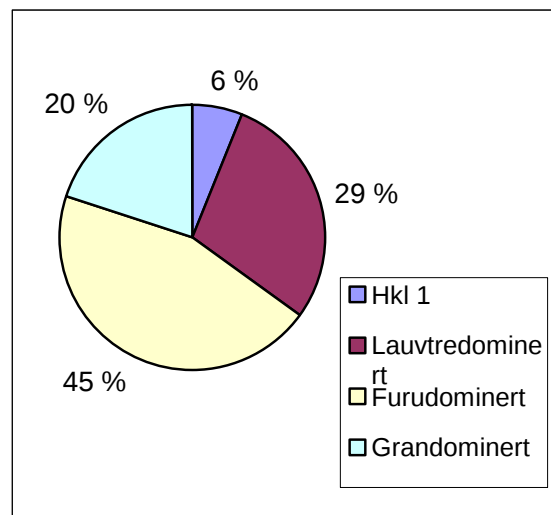
2.2 Vest-Agder fylke

Landskapet er småkupert ved kysten med lave, skogløse koller og trebevokste smådaler innimellom. Skoggrensa når opp i 600 meter over havet i øst og 400 meter i de vestlige deler av fylket. Heiene er skogkledde inntil 60-70 km fra kysten i øst og 25-30 km i vest. Gårdsbrukene er små, noe som henger sammen med topografien. Størstedelen av skogsområdene finnes i de nedre dalene og heiene mellom disse. Helt ute ved kysten er det sparsomt med skog (Aschehoug og Gyldendals store leksikon 1991c).

Arealfordelingen i fylket er følgende:

Figur 2. Arealfordeling i Vest-Agder i følge Landsskogstakseringen 1995-1999 (NIJOS u.å.c).

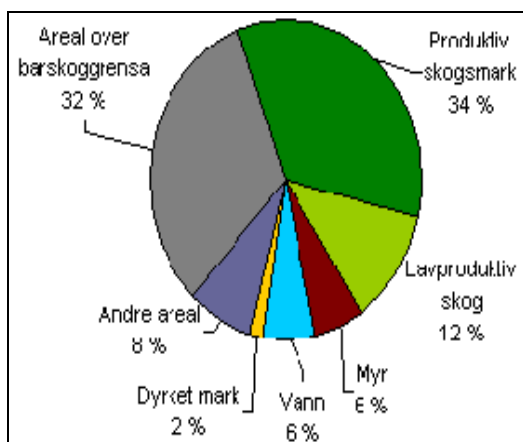

Figur 3. Det produktive skogsarealets treslagsfordeling i følge Landsskogstakseringen 1995-1999 (NIJOS u.å.c).

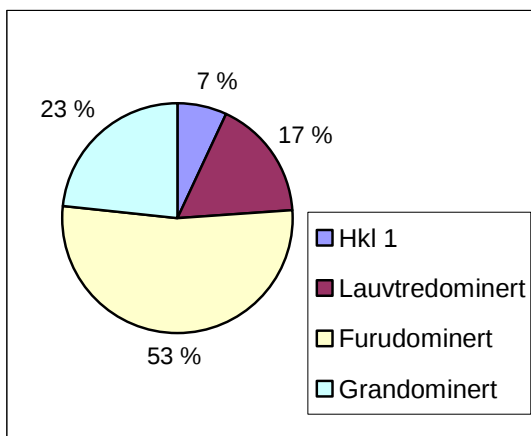
Andelen dyrket mark er 4 % for Vest-Agder (Figur 2). I følge tallene fra Statistisk sentralbyrå (2001c) har areal i drift hatt en nedgang på 37 % de ti siste årene, siden forrige jordbruksstilling i 1989. Det var de minste brukene med mindre enn 50 dekar i drift som stod for nedgangen. Produktivt skogareal i Vest-Agder utgjør 34 % av arealet og lavproduktiv skog utgjør 11 %. Den furudominerte andelen av det produktive skogarealet utgjør 45 % (Figur 3). Den lauvtreddominerte andelen er 29 %. Befolkningen er konsentrert til Kristiansand og kysten for øvrig. I de indre strøkene er bosetningen spredt. Helt i nord er store ubebodde hei- og fjellområder. Vinterturismen er i vekst med turistsentre og alpinanlegg, men fortsatt er Agderfylkene sommerferiefylkene framfor noen. Tre- og treforedlingsindustri er en viktig industrigrein i fylket. 1272 personer er sysselsatt i trelast- og trevareindustri, mens 331 er sysselsatt i treforedlingen. Mange mindre bedrifter har basert seg på spesialisert produksjon. Det arbeides spesielt med å stimulere tiltak og utbygging i indre deler av Vest-Agder (Aschehoug og Gyldendals store leksikon 1991c). Tallene viser også at sysselsettingen i skogbruket og tjenester tilknyttet skogbruk i 2002 var 101 (Statistisk sentralbyrå 2003b). I 2003 ble det felt 1463 elg (Statistisk sentralbyrå 2004). Utregning viser at det utgjør en kjøttverdi på 185.000 kg samt en førstehåndsverdi på ca. 10 millioner kroner.

2.3 Aust-Agder fylke

Kystkommunene har nesten 50 % av jordbruksarealet og ca. 20 % av det produktive skogarealet. Langs kystbeltet er det svært blandede skogtyper. Her vokser praktisk talt alle de treslag som finnes i Norge. Treslag som eik og osp har her sitt optimumsområde. Blandingsskogen er den vanligste og karakteristiske skogtypen for kystbeltet, men det er likevel barskogen som dominerer. I innlandet er skoggrensa ca. 900 moh. Barskoggrensa er 100 meter lavere. De høyeste heiene når vel 1400 m.o.h. I dette området er det furu som dominerer skogbildet, avbrutt av større og mindre arealer med berg, myr, tjern og vann. Midtre og indre deler av fylket har likhetstrekk med skogtypene i resten av det østnorske barskogsområdet (Aschehoug og Gyldendals store leksikon 1991a). Arealfordelingen i fylket sett under ett er som følger:

Figur 4. Arealfordeling i Aust-Agder i følge Landsskogstakseringen 1995-1999 (NIJOS u.å.b).

Figur 5. Det produktive skogarealets treslagsfordeling i følge Landsskogstakseringen 1995-1999 (NIJOS u.å.b).

Jordbruksarealet utgjør kun 2 % av totalarealet (Figur 4). Det er halvparten av andelen i Vest-Agder. Tall fra Statistisk sentralbyrå (2001a) viser at fire av ti bruk i Aust-Agder har lagt ned jordbruksdrifta i løpet av de siste ti årene.

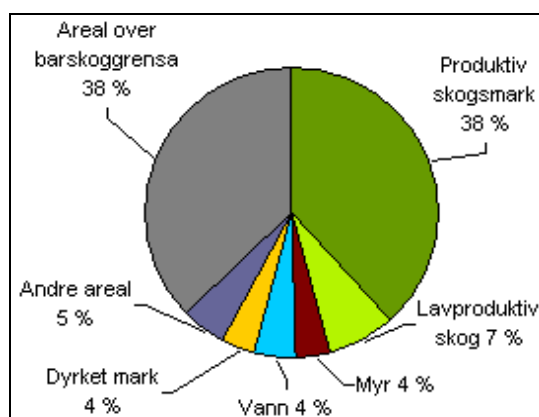
Det produktive skogarealet utgjør 34 %, mens 12 % er lavproduktiv skog. Furudominerte skog utgjør 53 % av det produktive skogarealet i Aust-Agder fylke, mens grandominert og lauvtreddominert skog utgjør henholdsvis 23 % og 17 % (Figur 5). Andelen furudominert skog er høyere i Aust- enn i Vest-Agder. Derimot er lauvtreandelen betydelig høyere i Vest-Agder. Kupert terreng, små sammenhengende jordbruksarealer og tynt jordlag gir ikke det beste grunnlaget for jordbruk. Klimaet er derimot gunstig. Gårdsbrukene er små. Gjennomsnittsarealet per eiendom er 700 dekar. Jord og skogbruk drives ofte i kombinasjon, og avkastningen fra skogen betyr mye for svært mange bruk. Antall skogeiendommer over 25 dekar er 4400 (Fylkesmannen i Aust-Agder et al. 2004). Kysten og kystbyene dominerer i bosettingsmønsteret, men det har etter 1960 vært en viss stabilisering i bosettingen over hele fylket. Aust-Agder har en stor tilstrømning av turister til kystområdene i sommerhalvåret. Det er også en betydelig del av vinterturisme i den nordlige delen av Setesdalen (Aschehoug og Gyldendals store leksikon 1991a).

Skogbruket er viktig for bosetting og utvikling i distriktene i Aust-Agder. Salg av tømmer har i gjennomsnitt for perioden 1998-2002 hatt en førstehandsverdi på ca. 115 millioner

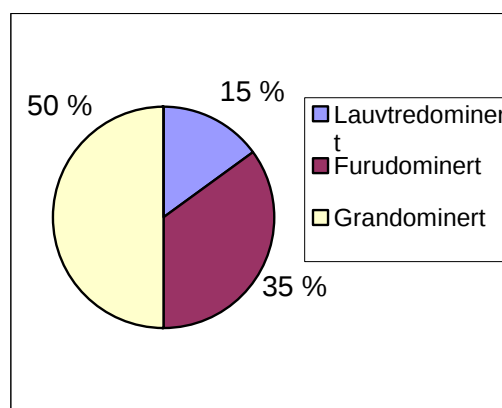
kroner (Fylkesmannen i Aust-Agder et al. 2004). I følge Statistisk sentralbyrå (2003b) var sysselsettingen i skogbruk og tjenester tilknyttet skogbruk 278. I tillegg kommer en betydelig sysselsettingseffekt og verdiskapning innenfor transport og videreforedling. Det er elgjakta som har størst økonomisk og næringsmessig betydning (Fylkesmannen i Aust-Agder et al. 2004). I 2003 ble det felt 2092 elg (Statistisk sentralbyrå 2004). Dette utgjorde 260.000 kg kjøtt med en førstehandsverdi på ca. 14 millioner kroner. Markedsverdien av jakta er mye høyere. Til tross for at 70 % av de opprinnelige fiskebestandene i fylket har gått tapt på grunn av sur nedbør, er det gode muligheter for sportsfiske. Kalking har brakt fisk tilbake til en rekke elver og vann, og i 2002 var det i alt 100 fiskekortområder i fylket. Skogens mangfold av planter, dyr, myrer, vann og vassdrag gir grunnlag for rike friluftsopplevelser (Fylkesmannen i Aust-Agder et al. 2004).

2.4 Buskerud fylke

Befolkning og bosetting viser store regionale forskjeller i fylket. Over 60 % av folkemengden er bosatt i de sørøstre deler av fylket på bare 11 % av arealet. Tett bosetning finner en også i Kongsbergområdet og på Ringerike. I de øvrige deler av fylket finner en bosetning hovedsakelig i de store dalførene med store, nesten folketomme skog- og fjelltrakter i mellom (Aschehoug og Gyldendals store leksikon 1991b). Fylkets arealfordeling er som følger:

Figur 6. Arealfordeling i Buskerud i følge Landsskogstakseringen 1991 (NIJOS u.å.a).

Figur 7. Det produktive skogsareals treslagsfordeling i følge Landsskogstakseringen 1991 (NIJOS u.å.a).

Dyrket mark utgjør 4 % av totalarealet i fylket (Figur 6). Tallene fra Statistisk sentralbyrå (2001b) viser at ett av tre bruk har lagt ned jordbruksdrifta i løpet av de siste ti årene. Noen av fjellbygdene har ennå seterdrift. Produktiv skog dekker 38 % av fylkes landareal, mens den lavproduktive skogen kun utgjør 7 %. Det produktive skogarealet er dominert av granskog, 50 %, mens andelen furudominert skog utgjør 35 % (Figur 7). Lauvtreandelen er liten, kun 15 %, med andre ord betydelig lavere enn i Agderfylkene. H. kl 1 er ikke tatt med i Landskogstakseringens figur over det produktive skogsarealets treslagsfordeling for Buskerud. De fleste av fylkets kommuner har tømmeravvirkning av betydning. Treforedlingsbedriftene og sagbrukene har tradisjonelt utgjort den største delen av fylkets industri. Tallene viser også at 791 var sysselsatt i trelast og trevareindustrien, mens 2305 var sysselsatt innen treforedling. Fylket har en meget stor tilstrømning av turister, spesielt i vinterhalvåret (Aschehoug og Gyldendals store leksikon 1991b). I følge Statistisk sentralbyrå (2003b) var sysselsettingen innen skogbruket og tjenester tilknyttet skogbruk 703 i år 2002. I 2003 ble det felt i alt 3410 elg (Statistisk sentralbyrå 2004). Det utgjør en kjøttverdi på 432.000 kg og en førstehandsverdi på 23 millioner kroner.

2.5 Nøkkeltall for fylkene

Tabell 1. Nøkkeltall i fylkene 1: Areal og befolkning.

	Vest-Agder	Aust-Agder	Buskerud
Fylkes totalareal*	7280 km ²	9212 km ²	14.927 km ²
Antall innbyggere*	145.954 (1992)	97.343 (1991)	225.294 (1991)
Befolkningstetthet* Innbyggere/km ²	21	11,5	16,1

*Aschehoug og Gyldendals store leksikon 1991 a, b, c.

Vest-Agder er det minste fylket arealmessig (Tabell 1). Det har likevel flere innbyggere og dermed betydelig høyere befolkningstetthet enn Aust-Agder fylke. Buskerud fylke er om lag dobbelt så stort som Vest-Agder. Befolkningstettheten er høyere enn i Aust-Agder.

Tabell 2. Nøkkeltall i fylkene 2: Skogareal, tilvekst og avvirkning.

	Vest-Agder	Aust-Agder	Buskerud
Produktivt skogareal**	2,4 mill. daa	3,2 mill. daa	5,7 mill. daa
Fylkets andel av Norges produktive skogareal**	3,3 %	4,3 %	8,3 %
Årlig tilvekst**	0,8 mill. m ³	0,9 mill. m ³	1,9 mill. m ³
Årlig avvirkning**	0,2 mill. m ³ (1995-1999)	362.000 m ³ (1998-2002)	1,2 mill. m ³ (1982-1991)
Fylkets avvirkningsandel av total avvirkning på landsbasis**	2,3 %	4,7 %	10,0 %

**Landskogstakseringen 1995-99 for Vest- og Aust-Agder (NIJOS u.å. b, c).
Landskogtakseringen 1991 for Buskerud (NIJOS u.å. a).

Det produktive skogarealet er størst for Buskerud fylke og minst for Vest-Agder (Tabell 2). Den årlige avvirkningen er betydelig lavere enn tilveksten. Det henger blant annet sammen med at tilveksten måles i alle hogstklasser. Buskerud har en betydelig avvirkningsandel. Avvirkningen i fylket utgjør 10 % av avvirkningen på landsbasis.

Tabell 3. Nøkkeltall i fylkene 3: Landbrukseiendommer.

	Vest-Agder	Aust-Agder	Buskerud
Antall driftsenheter, i jord-, hage- og skogbruk***	1993	1258	3811
Antall driftsenheter under ett årsverk***	1220	833	2593
Antall driftsenheter over ett årsverk***	773	425	1218
Antall eiendommer med minst 25 daa produktivt skogareal****	5925	4397	7411
Antall eiendommer med mellom 25 og 999 daa produktivt			

skogareal****	5398	3361	6192
Antall eiendommer over 1000daa produktivt skogareal****	527	1036	1219

***Jordbrukstellingen 1999 (Statistisk Sentralbyrå 2000 b).

****Landbrukstellingen 1989 (Heje & Nygaard 1993).

Antall driftsenheter innen jord-, hage- og skogbruk er høyest i Buskerud og lavest i Aust-Agder (Tabell 3). Selv om Aust-Agder er et større fylke arealmessig enn Vest-Agder, er innbyggertallet lavere, og dette kan virke inn på at andelen driftsenheter er høyere i Vest enn i Aust-Agder. Det er en større andel små driftsenheter, under ett årsverk, i alle tre fylkene enn antall driftsenheter over ett årsverk. I forhold til totalt antall driftsenheter er variasjonen mellom andelen store og små driftsenheter liten mellom fylkene. Det er færrest store skogeiendommer med over 1000 dekar produktivt skogareal i Vest-Agder, henholdsvis 527 eiendommer. Antall eiendommer av tilsvarende størrelse er ganske likt for Aust- og Vest-Agder.

Tabell 4. Nøkkeltall i fylkene 4: Tilleggsnæringer på landbrukseieendommer.

	Vest-Agder	Aust-Agder	Buskerud
Antall driftsenheter med tilleggsnæringer***	844 (42 %)	626 (50 %)	2084 (55 %)
Antall driftsenheter etter tilleggsnæringsstype: Leiekjøring***	430	321	920
Utleie av jakt og fiskerett***	84	132	881
Bearbeiding av eget skogsvirke***	113	221	220
Camping, hytteutleie, gårdsturisme***	71	98	394
Utleie av driftsbygninger eller våningshus***	54	73	262
Andre tilleggsnæringer***	269	344	900
Timer på driftsenheten i tilleggsnæringer***	205.000	179.000	622.000

Arbeidsinnsats på driftsenheten, timer på driftsenheten skogbruk i året ***	254.000	215.000	523.000
---	---------	---------	---------

***Jordbruksstillingen 1999 (Statistisk Sentralbyrå 2000a, c).

Av antall driftsenheter i jord-, hage- og skogbruk er det om lag 50 % av antall driftsenheter i Aust-Agder og Buskerud som har tilleggsnæringer, mens det i Vest-Agder er 42 % (Tabell 4). I Vest-Agder er det flest driftsenheter som har leiekjøring som tilleggsnæring. Deretter kommer andre tilleggsnæringer og bearbeiding av eget skogsvirke. I Aust-Agder er det leiekjøring som er den vanligste tilleggsnæringa på driftsenhetene. Det er også en betydelig andel driftsenheter som har bearbeiding av eget skogsvirke og utleie av jakt og fiskerett som tilleggsnæring til gårdsbruket. I Buskerud fylke er også leiekjøring den vanligste tilleggsnæringa. Det er 920 driftsenheter som har leiekjøring, og 881 driftsenheter som har utleie av jakt- og fiskerett. Videre er det også 394 bruk som har camping, hytteutleie og gårdsturisme som tilleggsnæring. Det er også godt og vel 200 driftsenheter som har bearbeiding av eget skogsvirke eller utleie av driftsbygninger eller våningshus som tilleggsnæringstype. Ved sammenlikning av timer på driftsenheten tilleggsnæringer, med timer på driftsenheten skogbruk ser en følgende tendens. For Aust- og Vest-Agder er antall timer brukt på driftsenheten skogbruk litt i overkant av antall timer brukt på tilleggsnæringer i året. Av tallene for Buskerud fylke kommer det fram at arbeidsinnsatsen, timer brukt på driftsenheten tilleggsnæringer er høyere enn timer brukt på driftsenheten skogbruk.

2.6 Oppsummering

Av dette kan følgende konklusjoner trekkes. Det har vært en betydelig nedgang i antall driftsenheter i alle de tre fylkene de siste ti årene. Samtidig ser en at skogressursene i fylkene er betydelige og mulighetene for tilleggsnæringer er tilstede. Det burde derfor være potensial for entreprenørskap innen skog- og utmarksnæringa i både Aust-, Vest-Agder og Buskerud fylke for å opprettholde bosetning, arbeidsplasser og levende bygder i fremtiden.

3 NATURBRUKSSKOLENE OG UNGDOMSBEDRIFTENE

3.1 Rekruttering til naturbruksskolen

Utviklingen i samfunnet bærer preg av å gå i retningen fra aktiv gårdsdrift til interesseorientert forvaltning av eiendom og livsstil. Dette preger rekrutteringen til naturbruksutdanningen. For det første er det et spørsmål om de unge som skal overta gård er spesielt interessert i tradisjonell landbruksproduksjon. For det andre er mange av de som tar over en gård slett ikke unge. De er ofte godt voksne mennesker med en annen yrkesutdannelse og yrkesidentitet. Dette forhindrer ikke at overtakerne ønsker å gjøre gården om til et livsstil-prosjekt.

Torsnes et al. (1999) viser at 47 % av elevene ved naturbruksutdanningen planlegger å studere videre. 34 % av de tidligere elevene har i praksis fortsatt med studier. Utviklingen viser at stadig flere elever velger naturbruksutdanningen som en del av et lengre utdanningsforløp. En annen utfordring for naturbruksskolene er nedgangen i søkertallet. Det medfører at alle som søker kommer inn, og det er tendenser til en spredning i elevmassen med en relativ høy andel "skolesvake" elever og elever som er opptatt på særskilt grunnlag. Frafallet av søkere blant landbruksungdom er betydelig. En stadig større andel av elevene i studieretningen har ikke oppvekstbakgrunn fra gård og stadig flere kommer fra by og tettsteder. Lønning (2000) hevder at det har skjedd en overgang i elevmassen fra odelsgutter som skal overta gård til jenter fra byer og tettsteder. Spredningen i elevmassen fører til et behov for å differensiere både praksis og undervisning. Dobbelt så mange gutter som jenter mener at praksisen er for mye tilpasset de med liten erfaring (Torsnes et al. 1999).

I følge Nationen (16. mars 2004) er det færre som vil bli agronom, og grunnkurs naturbruk taper søkere. Tall Nationen har innhentet, viser at interessen for naturbruk er nedadgående i de fleste fylkene. Rektor ved Gjermunes landbruksskole i Møre og Romsdal, Aadne Haarr, tror ikke det er grunn til å dramatisere nedgangen i antall søkere. Han uttaler: *"Interessen svinger fra år til år. Dette trenger ikke bety så mye. Men det viser, er at stadig færre av de som velger naturbruk skal ta over et gårdsbruk."* Mens

Kjellbjørg Auestad, assisterende fylkesutdanningssjef i Vest-Agder hevder: *"Naturbruksstudiet er ikke primært for dem som skal ta over et gårdsbruk. De unge velger utdanning etter interesse, i vårt fylke tenker nok de færreste at de engang skal leve bare av gården de eventuelt skal overta. Mange velger seg annen utdanning i tillegg."* For Agderfylkene og Buskerud rapporterer Nationen en nedgang i antall søkere til grunnkurs naturbruk fra 2003/2004 til 2004/2005 (Nationen 16. mars 2004).

I Norge startet arbeidet med ungdomsbedrift i skolen i 1985. Likevel var det først i 1997, da foreningen Ungdomsbedrifter ble etablert, at arbeidet kom mer systematisk i gang. Denne foreningen heter i dag Ungt Entreprenørskap. Mer enn 5000 ungdommer etablerer nå sin egen minibedrift i tilknytning til videregående skole i Norge (Solstad 2000). Naturbruksskolene har også i noen grad startet UB.

Kommunal- og regionaldepartementet ønsker å øke innsatsen for entreprenørskap i skolen. Fra 2002 har departementet beslutta å bevilge 2,5 millioner kroner årlig over en fireårsperiode til den ideelle organisasjonen Ungt Entreprenørskap. Beslutning om å støtte Ungt Entreprenørskap over fire år er et klart uttrykk for at regjeringen legger vekt på et aktivt, langsiktig og holdningsskapende arbeid blant unge over hele landet. Arbeidet i regi av Ungt Entreprenørskap vil gi skoleelever praktisk kunnskap om bedriftsetablering. Dette skal øke troen på egen skaperkraft og senke terskelen for å starte egen virksomhet senere. Forskningsresultater fra Sverige viser at hele 20 % av dem som har vært med i ungdomsbedrifter etablerer bedrifter etter fylte 29 år (Luktavasslimo 2003).

I St.meld. nr. 30 (2003-2004) kapittel 11.3 fremheves entreprenørskap som et virkemiddel til å fornye opplæringen. I 2003 kom regjeringens plan for helhetlig innovasjon, "Fra ide til verdi," hvor skolen er et satsingsområde. Regjeringen vil våren 2004 legge frem en nasjonal strategi for entreprenørskap i utdanningen. Strategien vil inneholde mål og tiltak for blant annet videregående opplæring. Den legger til rette for styrket kompetanse, bevisste holdninger og kultur for entreprenørskap blant annet ved at det etableres flere elev-, ungdoms-, og studentbedrifter. Den nasjonale strategien vil foreslå en rekke tiltak for å styrke arbeidet med entreprenørskap i perioden 2004-08 (Utdannings- og Forskningsdepartementet 2004).

3.2 Presentasjon av naturbruksskolene og ungdomsbedriftene i logg-utvalget

I dette kapittelet vil jeg presentere KVS Lyngdal, KVS Bygland og Saggrenda Skog. På bakgrunn av at disse skolene startet ungdomsbedrifter med forretningsideer med tilknytning til skog og utmarksnæring høsten 2003, har jeg valgt å skrive om disse. Alle skolene i utvalget deltok på Nettverksmøte for naturbruksskoler høsten 2003 og startet opp med UB-arbeid for første gang samme høsten.

3.2.1 KVS Lyngdal

Bilde 1. KVS Lyngdal (KVS Lyngdal 2004).

KVS står for Kristen Videregående skole Sør, og startet opp i 2002. Det er en privatskole som eies av Indremisjonsforbundet. Skolen ligger i Lyngdal kommune i Vest-Agder, 7 mil vest for Kristiansand. Skolen ble startet av Trygve Haugeland rett etter andre verdenskrig. 1. januar 2002 skiftet skolen navn fra Lyngdal Jordbruksskole til Kristen Videregående skole Sør - Lyngdal. Årsaken til navnebytte var at skolens studietilbud nå ikke bare har med jordbruks- og naturbruksfag å gjøre. IKT-driftsfag (VK I) ble startet opp høsten 1999. Idrettsfag (GK) kom høsten 2002. Skolen har i dag ca. 150 elever og det er 160 internatplasser (KVS Lyngdal 2004). I denne oppgaven har VK I Landbruk og naturforvaltning og Landbruk og naturforvaltning, valgfag hest vært en del av utvalget til loggføringen skoleåret 2003/2004.

I VK I Landbruk og naturforvaltning var det følgende tre bedrifter:

- Flott og Godt UB har drevet kiosk i resepsjonen.
- Ved´ M har kjøpt tømmer og produsert ved for salg.
- Ren Flamme UB har støpt lys og såper for salg.

I VK I Landbruk og naturforvaltning, valgfag hest var det også tre ungdomsbedrifter:

- Lyngdal Horseshow UB har laget ridestevner.
- Knall og Fall på KVS UB har laget ridekurs for nybegynnere.
- Krims Krans UB her laget dørkranser og buketter av pyntegrønt til jul.

3.2.2 KVS Bygland

Bilde 2. KVS Bygland (KVS Bygland 2004).

KVS Bygland er også en del av Kristen Videregående skole Sør. Tidligere het skolen Bygland Skogskule. Skolen ligger i Bygland kommune i Aust- Agder, 9 mil nord for Kristiansand og 12 mil sør for Hovden. Skolen har i dag 56 elever og 15 lærere. KVS Bygland har studieretning innen naturbruk og byggfag. I denne oppgaven har VK I Skogbruk, valgfag jakt og fiske og VK I Tømrer vært en del av utvalget i loggføringen skoleåret 2003/2004 (KVS Bygland 2004).

I VK I Skogbruksklassen var det én ungdomsbedrift:

- Skogstjenesten UB har bestått av 5 gutter. Deres foretningsidé har vært å tilby ordinære skogbrukstjenester som for eksempel hogst og ungskogpleie.

I VK I Tømrer var det fire ungdomsbedrifter:

- Små Bygg UB har bestått av 4 gutter. Foretningsideen deres var produksjon og salg av små bygg som lekehytter, redskapsbuer og lignende.
- Super Bygg UB var en gjeng på 5 gutter. Deres foretningsidé var produksjon og salg av benker, samt enkle byggtjenester.

- Bygland Bygg UB har bestått av 4 gutter. Forretningsideen deres var å tilby ulike tømrertjenester og produsere mindre bygg som for eksempel hundehus, små hytter og lekehus.
- Bygg og Vedlikehold UB var en bedrift med 4 gutter. De baserte forretningsideen sin på restaurering og vedlikehold av bygg og andre former for treverk. De har også tatt opp bestillinger på små hytter inntil 15 kvadratmeter.

3.2.3 Tinius Olsens skole avdeling Saggrenda Skog

Saggrenda Skog er et kompetansesenter for skog, teknologi, utmark, jakt, fiske og friluftsliv. Skogbruksutdannelsen ved Tinius avd. Saggrenda Skog har lange tradisjoner tilbake til 1965. Gjennom disse årene har Saggrenda bygd opp stor kompetanse på den tradisjonelle skogbruksopplæringa, inklusiv maskiner, teknologi og IT.

Gjennom utdanninga i naturbruk får elevene et godt grunnlag i praktisk skogs- og utmarksarbeid kombinert med natur- og friluftsliv. Høsten 2003 startet Saggrenda opp et nytt tilbud om fordypning innenfor VK I Skogbruk; Studiekompetanse med fordypning friluftsliv, jakt/fiske, villmark- og næringsvirksomhet innenfor disse aktivitetene (Vedlegg 1). Elevene som går på VK I Villmarksturisme på Saggrenda har dannet selskapet Villkon UB. De påtar seg konsulentoppdrag innen skog- og utmarkssektoren. De har blant annet utarbeidet fiskeforvaltningsplan, tilrettelagt skogsti, vært med på gjennomføring av arrangementer. Oppdraget for Flesberg kommune er det største (Tinius Olsens skole u.å.). Ungdomsbedriften Villkon har bestått av 8 gutter. Deres foretningsidé har vært konsulentvirksomhet innenfor friluft- og villmarksliv (Vedlegg 2).

Bilde 3. Elever ved Saggrenda Skog (Tinius Olsen Skole u.å.).

4 BEGREPER OG TEORIER

4.1 Innledning

Jeg vil først presentere definisjoner av sentrale begreper om entreprenørskap generelt. Deretter vil jeg komme inn på entreprenørskap knytta til skogbruk, spørsmålet om det går an å lære å bli entreprenør, og opplæring. Jeg vil også se på andre aktuelle rammer for entreprenørskap som betydningen av nettverk, samarbeid med lokalsamfunnet samt partnerskap. Til slutt vil jeg ta med avsnitt om videregående opplæring, ungdomsbedrift som læringsrom og erfaringslæring.

4.2 Hva er entreprenørskap?

4.2.1 Definisjon av sentrale begreper

Under følger de definisjonene jeg har valgt å bruke i oppgaven.

Entreprenør

En entreprenør er *en person som ser nye muligheter* til økonomisk lønnsomhet i en virksomhet. Det er en person som har nødvendig kunnskap og innsikt til å få i gang en nyskapende prosess, og som tror på at han kan gjennomføre nyskapningen. Han er også tilstrekkelig motivert til "å stå på" til oppgava er løst trass i den uvisse risiko som måtte ligge i tiltaket (Solstad 2000).

Entreprenørskap

Entreprenørskap er knyttet til selve *etablererprosessen* fra en idé blir unnfanga til bedriften er i havn. En entreprenør viser godt entreprenørskap på samme måte som en sjømann demonstrerer godt sjømannskap. Hvor dyktig en entreprenør er, det vil si hvor god kvaliteten på entreprenørskapet er, vil avhenge av personens entreprenørielle kunnskaper, ferdigheter og holdninger (Solstad 2000).

Entreprenøriell kompetanse

Sammen med ytre vilkår og forutsetninger, er entreprenøriell kompetanse avgjørende for om entreprenøren vil lykkes i entreprenørskap. Den entreprenørielle kompetansen kan

være av spesifikk entreprenøriell karakter som *innsikt i ressurser, produksjon, marked og økonomi*, og dels av mer generell karakter som *kreativitet, pågangsmot og samarbeidsevne* (Solstad 2000).

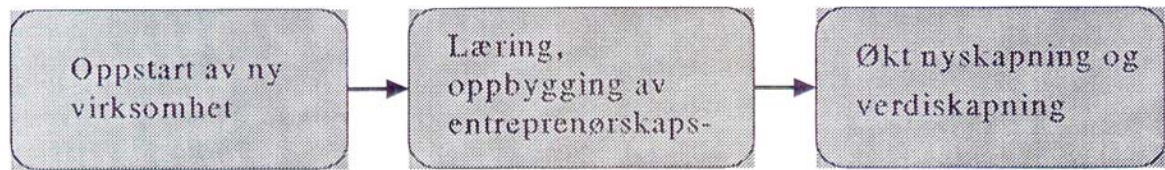
Elevbedrifter og ungdomsbedrifter

Elevbedrifter og ungdomsbedrifter er *pedagogiske opplegg* organisert som bedrifter der en gruppe elever ideelt sett skal utvikle en forretningsidé, lage en bedriftsorganisasjon, gjennomføre en produksjon eller en tjenesteyting og utvikle virksomheten innen ett skoleår. Slike bedrifter kan i Norge føres tilbake til 1985. Elev-/ungdomsbedrift er et tiltak som skal fremme entreprenøriell læring. I prinsippet er det lite som skiller elevbedrift og ungdomsbedrift. Elevbedrift er først og fremst knytta til grunnskolen, mens ungdomsbedrifter er tilknytta videregående skoler (Solstad 2000).

4.3 Entreprenørskap i skogbruket

4.3.1 Kan entreprenørskap læres?

Enkelte hevder at egenskapene som må til for å bli entreprenør er medfødt, mens andre mener at det kan tilegnes. Selve grunnlaget for entreprenørskapsstudiene er en hypotese om at *entreprenørskap kan læres og at det er særlig viktig å bygge opp kompetanse om dette i ung alder*. Forskning viser at de som har startet opp ny virksomhet har andre holdninger enn de som ikke har startet opp, og at disse entreprenørielle holdningene utvikles og forsterker seg over tid (Lunnan & Nybakk 2002). I hovedfagsoppgaven til Evensen & Rødset (2002) ble det gjennomført en spørreundersøkelse til 500 tilfeldig utvalgte skogeiere i AT-skog. Svarprosenten var ca. 45. Resultatene viser blant annet at eldre skogeiere sjeldnere tenker på å starte opp noe nytt med basis i skogressursene. Dette skillet går omtrent ved 40 års alder. Resultatene viser også at det skjer betydelig læring hos skogeierne underveis, og at det kan føre til økt nyskapning og verdiskapning på et senere tidspunkt (Figur 8).

Figur 8. Hypotese om sammenhengen mellom oppstart av ny virksomhet og økt verdiskapning og nyskapning over tid (Lunnan & Nybakk 2002).

Kjennetegn ved entreprenørielle holdninger kan kort nevnes som:

1. Evne til å kalkulere risiko og kunne leve med denne risikoen.
2. Mulighetsfokus. Evne til å kunne se og utnytte forretningsmessige muligheter når de dukker opp, "å være på hugget".
3. Evne til å kunne begeistre andre, bygge opp komplette team for å kunne realisere en idé. "Entreprenøriell ledelse" (Lunnan & Nybakk 2002).

Gjennom undersøkelsen i AT-skog fikk en bekreftet hypotesen om at *det er en sammenheng mellom entreprenørielle holdninger og sannsynlighet for oppstart av ny virksomhet*. En kan ikke utelukke at det kan være andre forhold som også virker inn på dette. Resultatet er interessant fordi det indikerer at økt satsing på kompetanseheving innen entreprenørskap vil føre til økt nyetablering på et seinere tidspunkt. Dersom en ved opplæring i skolen og ved lokal kursing kan oppøve entreprenørielle holdninger, kan det være en vei å gå for å få flere til å utvikle ny næringsvirksomhet med utgangspunkt i skogeiendommen sin (Lunnan & Nybakk 2002).

Informasjonsbrosjyren Entreprenørskap på timeplanen synliggjør entreprenørskap som et satsingsområde der syv departementer står bak. I innledningen pekes det på fire ulike motiv eller forutsetninger som ligger til grunn for arbeidet med entreprenørskap i skolen: Gründermoiv, distriktpolitisk motiv, arbeidsmarkeds-/næringsutviklingsperspektiv og allmennpedagogisk motiv (Læringscenteret 2002).

4.4 Entreprenørskap i opplæringen

Entreprenørskap er et nytt begrep i norsk skole. Det kom første gang inn i offentlig plandokument om skole med budsjettproposisjonen fra Kirke- utdannings- og

forskningsdepartementet høsten 1995. Interessen for å kvalifisere ungdom for tiltaksarbeid har en lengre historie (Læringssenteret 2002).

De aller fleste unge vil som voksne bli arbeidstakere i privat eller offentlig virksomhet. Det er derfor viktig at opplæringa for entreprenørskap ikke får en slik plass eller form i skolen at de som ikke skaper sin egen arbeidsplass ser på seg selv som tapere. Det er også viktig at skolen ikke ukritisk støtter opp om at det viktigste er økonomisk utbytte, og at så sant mange nok er villige til å betale for et produkt eller tjeneste så er det bare å sette i gang. Skolens oppgave er ikke å utdanne entreprenører, men å øke den generelle handlingskompetansen, det vil si ikke-spesifikk entreprenøriell kompetanse hos elevene som samarbeidsevne, kreativitet og pågangsmot (Solstad 2000). Det er viktig å se at de entreprenørielle egenskapene ikke bare kan komme til anvendelse ved bedriftsetableringer, men like mye for at den enkelte kan bli en aktiv deltaker i nærmiljøet, lokalsamfunnet og samfunnet for øvrig (Læringssenteret 2002).

4.5 Entreprenørskap i læreplaner

4.5.1 Læreplaner for grunnskolen og videregående opplæring

Selv om entreprenørskap er nytt i skolesammenheng, har mange av de egenskapene som begrepet favner om, for eksempel kreativitet, pågangsmot og samarbeidsevne, en lang tradisjon som overordnet læringsmål i norsk skole og spesielt generell del av læreplanen. Den generelle delen av Læreplanen for grunnskolen og for videregående opplæring, L-97, vektlegger et helhetlig og integrert menneskesyn; det integrerte menneske er også et skapende, samarbeidende og arbeidende menneske. Her finner en grunnlaget for en vid forståelse av entreprenørskap som utdanningsmål.

I L-97 forekommer begrepet entreprenørskap kun i forbindelse med tilvalgsfaget praktisk prosjektarbeid. Læreplanene for nesten alle fag i grunnskolen og i videregående opplæring inneholder imidlertid mål og delmål som kan settes i sammenheng med entreprenørskap. I videregående opplæring er det i tillegg utviklet læreplaner, for både valgfag og studieretningsfag, der etablering av ungdomsbedrift blir vektlagt. Å sette entreprenørskap på dagsorden kommer ikke i tillegg til læreplanene, men bidrar til å

konkretisere målene i planverket. Entreprenørskap er et virkemiddel for en mer åpen og nyskapende skole, og bidrar til å flytte fokus fra lærer og undervisning til elev og læring (Læringssenteret 2002).

De politiske mål for grunnskolen og videregående skole er tydelige på at det skal satses på utvikling av kunnskap og holdninger som skal forberede de unge på framtidens arbeidsliv: *”Opplæringen skal kvalifisere for produktiv innsats i dagens arbeidsliv, og gi grunnlag for senere i livet å kunne gå inn i yrker som ennå ikke er skapt. (...) opplæringen må både gi adgang til dagens arbeids- og samfunnsliv, kyndighet til å mestre skiftende omgivelser og en ukjent fremtid. Den må derfor tilføre holdninger og kunnskaper som kan vare livet ut, og legge fundamentet for de nye ferdighetene som trengs når samfunnet endres raskt”* (L-97 s. 15).

En kan se på entreprenørskapsfremmende tiltak som biter i et puslespill. Det er helheten til slutt som gir entreprenørskap. Det vil si mennesker med evne til selvstendig tenkning og omstilling, evne til å se muligheter og være nyskapende og initiativrike, både i arbeid og fritid (Læringssenteret 2002).

4.5.2 Læreplaner i studieretning for naturbruk

Gjennom aktiviteter på tvers av fag, der problemstillinger ikke hentes fra læreboka, men fra lokalsamfunnet, eksempelvis fra partnerskapsbedrifter, og der eleven utfordres til å jobbe fram realiserbare resultat, vil elevens entreprenørkompetanse utvikles (Læringssenteret 2002). På grunnkurs naturbruk gis det en solid praktisk plattform. I VK I- og VK II-kursene videreføres praksisforankringen og elevene får fordype seg i sine interesseområder (Krogh et al. 2003).

I Læreplanen for videregående opplæring under studieretning for naturbruk presiseres hva elevene skal lære. I mål og hovedmomenter, under læreplanens felles mål for studieretningsfagene står det følgende som kan knyttes direkte eller indirekte til ungdomsbedriftsarbeid.

I læreplanen for grunnkurs, men også for VK I Landbruk og naturforvaltning og VK II Naturforvaltning, er det hovedmomenter som sier at elevene skal fremme kreativitet, selvstendighet, samarbeid og næringsutvikling. I læreplanen for grunnkurs naturbruk står det at elevene skal:

- Ha kjennskap til hvordan en bedrift og et marked fungerer, og kunne se muligheter for å skape nye arbeidsplasser innen landbruk, fiske og andre naturbaserte næringer (Læringssenteret 2001).

4.6 Skolens samarbeid med lokalsamfunnet

Utviklingen av entreprenørskap krever at en åpner veggene i klasserommet, enten ved å flytte læringsarenaen ut av skolen eller ved å hente andre yrkesgrupper inn i skolen. Skolen må i større grad bruke ressursene i lokalsamfunnet og samtidig bli en ressurs for lokal samfunnsutvikling. Elevene må gis opplevelse og erfaringer utenfor klasserommet der fokus ikke bare ligger i natur og miljø, men på opplevelse av samfunns- og arbeidsliv. Det dreier seg mye om å komme ut i virkeligheten samt å bringe virkeligheten inn i klasserommet. Læreplanene for grunnskole og videregående opplæring åpner for og inviterer til en bred samhandling mellom skolen og lokalsamfunnet (Læreplanen L-97, Generell del).

Entreprenørskap er med på å konkretisere målet om en samfunnsaktiv skole, der også elevene selv kan bli en ressurs for utvikling av lokalsamfunnet og på sikt for næringsutvikling. *”Men lærerne skal fungere ikke bare som instruktører, veiledere og forbilder for barn - de skal virke sammen med foreldre, arbeidsliv og myndigheter som også utgjør vesentlig deler av skolens brede læringsmiljø”* (Læreplanen L-97, Generell del).

4.7 Partnerskap

Partnerskap i denne sammenhengen, er bedrifter og skoler som inngår forpliktende samarbeid i den hensikt å gi elever større innsikt i arbeids- og næringslivsspørsmål. Dette skjer gjennom skriftlige avtaler og bygger på samarbeid både i skolen og bedriften (Spilling et al. 2000). Partnerskap eller andre tilsvarende samarbeidsformer med

arbeidslivet i lokalsamfunnet er et strategisk verktøy i arbeidet med entreprenørskap. Læreplanverkene for grunnskolen og videregående opplæring nødvendiggjør en fastere forbindelse mellom skole og lokalt arbeidsliv. Skolen som institusjon vil også ha behov for fastere samarbeidsformer, basert på gjensidighet som kan utvikle seg over tid. Gjennom satsingen "næringsliv i skolen" har NHO utviklet partnerskapskonseptet, der skoler og virksomheter inngår et gjensidig forpliktende samarbeid (NHO 2004).

Mange områder i Norge blir omtalt som "utkantstrøk," og distriktsmotivet vil være drivkraften bak entreprenørskapssatsingen. Partnerskap gir mulighet til å flytte læringsarenaen. Motivasjonen, særlig i forhold til teoretiske fag, vil øke dersom elevene gis en opplevelse av anvendelsen av kunnskap, samt mulighet til å jobbe med utgangspunkt i realistiske situasjoner. Satsingen på entreprenørskap skal ikke bare øke andelen av bedriftsetableringer, men bidra til at barn og ungdom under utdanning, og som voksne, deltar aktivt i samfunnslivet og tar ansvar for utviklingen innen arbeidsliv, så vel som innen kulturliv og fritid (Læringscenteret 2002).

4.8 Ungdomsbedrift som læringsrom

Samfunnet og arbeidslivet etterspør modne, selvstendige og ansvarlige mennesker. Hva de nødvendige kvalifikasjonene vil bli i framtida, er det ingen som kan si noe sikkert om. Den beste framtidssikringen er ikke å lære fag på tradisjonens premisser, men å bli i stand til å omstille seg og gripe det relevante i mange forskjellige situasjoner. Usikkerheten kan ikke møtes med stabilitet, men ved å være åpen, fleksibel og stadig læringsorientert. Det er mye som skal læres i ungdomsperioden, både faglig, følelsesmessig, sosialt, samfunnsmessig og aller mest identitetsmessig. Å bidra til å utvikle de unges orienteringsevne er en stor utfordring for videregående opplæring (Illeris 1999). Dette innebærer både å bidra til og etablere et ståsted og orientere seg mot å fremme fleksibilitet og omstillingsevne i forhold til et samfunn og yrkesliv som stadig er i omveltning. Dersom barn og unges læreprosesser skal være preget av entreprenøriell refleksjon og praksis, innebærer det at skolen og lærerne aktivt tar i bruk denne læringsmetoden (Utdannings og forskningsdepartementet 2004).

”Av erfaring blir en klok” sies det i et gammelt ordtak. Det forteller noe om at erfaring regnes for noe mer omfattende enn ”vanlig læring.” Å lære er nært forbundet med å erfare. En sier også ofte at unge mennesker må få ”gjøre seg sine egne erfaringer.” Med dette menes at når noe erfares, så har en tilegna seg en personlig erkjennelse, og det er noe helt forskjellig fra tradisjonell skolelæring. All god undervisning og kunnskapsbygging må til syvende og sist erfares av den det undervises for. I tillegg finner det sted mye viktig læring i situasjoner som slett ikke er tenkt som undervisning og kunnskapsformidling. Derfor er ikke læring avhengig av en formell opplæringsramme, som et bestemt klasserom eller et etterutdanningskurs. Erfaringsbasert læring finner sted innenfor bestemte sammenhenger og fokuserer på enkeltmenneskets evne til observasjon, refleksjon og tilpassing (Østergaard 2001).

*Det jeg hører,
det glemmer jeg.
Det jeg ser,
husker jeg.
Det jeg gjør,
forstår jeg.*

Erfaringsbegrepet står sentralt i skolepolitikken i dag. Læreplaner og reformer understreker læringsprinsipper og metoder som gir klare føringer for slik praksis i hele utdanningsforløpet. Elevbedrift, ungdomsbedrifter, og partnerskap skole - næringsliv er gode eksempler på dette (Ødegård 2003).

4.9 Oppsummering

Av dette ser en at entreprenøriell kompetanse kan læres, og måten det kan skje på er ”ved å gjøre det” blant annet gjennom ungdomsbedriftarbeid og erfaringslæring. Det er bred politisk støtte for entreprenørskap knyttet til opplæring, skog og utmarksnæringa.

5 MATERIALE OG METODER

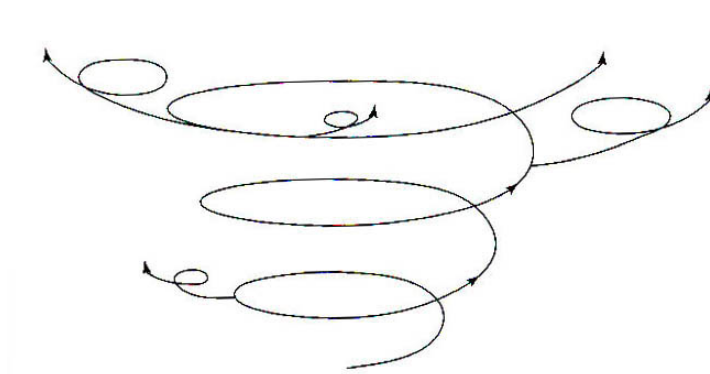
5.1 Startfasen

Jeg tok tidlig kontakt med fagsjef Bjørn Helge Bjørnstad ved Skogbrukets Kursinstitutt og informasjonskonsulent Roar Flatland som arbeider i Skogselskapet i Aust-Agder. De fremhevet temaer som de mente var dagsaktuelle. Flatland hevdet at entreprenørskap i skolen var et viktig satsingsområde. Han anbefalte meg å kontakte Hilde Damsgaard i Ungt Entreprenørskap i Agder. Sammen kom vi fram til at det kunne være interessant å vinkle hovedfagsoppgavearbeidet mot skogbruk/skognæring og entreprenørskap. Gjennom Damsgaard fikk jeg oppretta kontakt med Holt videregående skole, i Aust-Agder som var svært positive til et samarbeid. En lærer der uttrykte: "Dette snakker vi om på skolen hele tida, altså hvordan finne nye bruksområder i skognæringa" (Damsgaard, personlig meddelelse). Damsgaard hjalp meg også med å motivere de tre andre naturbruksskolene i Agderfylkene, som ikke tidligere hadde drevet med ungdomsbedriftarbeid, til å integrere ungdomsbedriftarbeid i studieretningsfagene fra høsten av.

Den 20. mai 2003 tok Damsgaard initiativ til et møte på Holt videregående skole der også Flatland, Peder Vaaje Hegland, som er lærer ved Holt, og jeg deltok. Vaaje delte sine erfaringer med ungdomsbedriftarbeid på skolen de to siste årene, samtidig som vi diskuterte mulige problemstillinger for hovedfagsoppgaven min. Vi kom også fram til at jeg skulle ta kontakt med ulike personer med tilknytning til skognæringa, lærere, medstudenter ved Norges landbrukshøgskole, og andre bekjente. Gjennom dette skulle jeg prøve å samle forretningsideer innen skog- og utmarksnæringa som kunne munne ut i ungdomsbedrifter til høsten. Det ville forhåpentligvis inspirere elever og lærere til å se muligheter til forretningsideer innen skog- og utmarksnæringa. De første ideene om et nettverksmøte for naturbruksskoler ble også til på dette tidspunktet. Vi diskuterte mulighetene for å arrangere det på Holt vgs., og hvem som burde inviteres.

21. mai 2003 ble jeg med Vaaje, lærer ved Holt vgs., i en undervisningstime med grunnkursklassen. Denne klassen skulle starte med ungdomsbedriftarbeid høsten 2003,

og læreren hadde en motivasjonstime om dette. Det var nyttig for meg å få møte elevene. Dermed fikk jeg et klarere bilde av aldersgruppa som jeg skulle prøve å finne motiverende forretningsideer for. Elevene var yngre enn jeg hadde sett for meg og jeg fikk inntrykk av at de hadde stor interesse for dyr, spesielt hund og hest. Jeg presenterte meg, fortalte om hovedfagsoppgava jeg skulle skrive og oppfordra elevene til å rette bedriftarbeidet mot skog- og utmark. Samtidig anbefalte jeg dem til å bruke sommerferien til å tenke på hva de hadde lyst til å arbeide med. Den samme dagen var jeg også med Vaaje i en undervisningstime med VK II. Elevene delte sine erfaringer med ungdomsbedriftarbeid fra VK I med meg. I samtalen med elevene gav jeg uttrykk for at de skulle si både det de opplevde som positivt og negativt ved arbeidet. Gjennom samtalen med elevene fikk jeg blant annet høre hva slags forretningsideer bedriftene hadde hatt og hva som hadde fungert, ikke fungert, høydepunkt og frustrasjoner. Det gav meg et realistisk bilde av hvordan elevene kan oppleve ungdomsbedriftarbeidet på forskjellige måter. Elevenes erfaringer vil være avhengig av hvordan bedriften deres har fungert. Det var nyttig å ta med seg i det videre arbeidet mitt.

Figur 9. Utviklingsprosessen i hovedfagsoppgavearbeidet (McNiff 2002).

Arbeidet med hovedfagsoppgaven er en lang prosess, fra de første ideene oppstår til et ferdig materiale. Det er ingen rett vei, som er lett og følge, der en ser målet langt framme i det fjerne. Veien er lang. Uoversiktlige svinger oppstår rett som det er slik at en ikke ser veien videre klart for seg (Figur 9). Det er også mange sideveier, avstikkere, som kan gjøre at en mister retningen over lenger tid. Noen sideveier er omveier, mens de aller fleste fører noe positivt med seg fordi de gir nye opplevelser og erfaringer som kan hjelpe en å holde god kurs. Veien har blitt til, mens jeg har "gått," og den er farget av samtaler

med mennesker som er opptatt av fremtidsspørsmål i tilknytning til skogbruket, både næringsutvikling, undervisning og rekruttering. De har gitt meg nye tanker og nye konkrete ideer.

Spiralene som beskriver prosessen har utspring fra seg selv og vender tilbake til seg selv (Figur 9). Resultater og erfaringer brukes til å utvikle nye tiltak, som fører til erfaringer og resultater, som igjen gir erfaringer. På den måten blir nye tiltak, stadig bedre tilpasset problemstilling og målsetting. I en slik modell blir dårlige erfaringer som gir ny innsikt like nyttige som gode erfaringer. Retningen på aksen i spiralen er bestemt av det som skjer i feltet, sett i lys av målsettinga (McNiff 2002). Spiralen er et bilde på min forskningsstrategi i aksjonsforskning.

5.2 Aksjonsforskning

Begrepet aksjonsforskning ble introdusert av Kurt Lewin i USA i 1948, der han redegjorde for begrepet i lys av sin forskning om rasediskriminering. Aksjonsforskning, som forskningsstrategi, har siden utviklet seg innenfor mange fagfelt blant annet innen samfunnsforskning, organisasjonsteori og pedagogikk. Det kan defineres som ”studiet av en sosial sammenheng, med sikte på å forbedre kvaliteten på det som foregår der” (Winter 1989). I tillegg til å øke kunnskapsforrådet, har flere aksjonsforskere vært opptatt av å utvikle selvstendighet og evne til egenutvikling hos folk, slik at læringen fortsetter etter at forskeren har forlatt feltet. Grovt sett kan en si at aksjonsforskning kjennetegnes av at forskeren deltar i løsningen av praktiske problemer, i samarbeid med andre, og at denne deltakelse i praktisk arbeid også er en lærings- eller forskningssituasjon for forskeren. Aksjonsforskning er med andre ord et selvskapende undersøkelsessystem. Det består av en systematisk sammenhengende prosess av observasjon, beskrivelse, plan, handling, refleksjon, evaluering og endring (Gustavsen & Sørensen 1982). I denne oppgaven er jeg opptatt av min egen utvikling når det gjelder å finne ut måter å måle elevenes kompetanseutvikling, samtidig hvordan elevene selv blir bevisst denne kompetanseutviklingen.

Norges aksjonsforskningstradisjon kan spores tilbake til ca. 1960. En antar at John Dewey også har vært inspirator og ”gudfar” til aksjonsforskningen. Den typen kunnskapsspiraler eller refleksjonsspiraler fra praktisk problem til analyse, utvikling av løsning og evaluering, som man i dag finner i mange tekster om aksjonsforskning og beslektet aktiviteter, minner mye om det en finner hos Dewey. Aksjonsforskningen deler også Deweys visjon om at refleksjonsspiralene burde integreres i praktiske og sosiale sammenhenger. Til tross for aksjonsforskningens opphav hos Lewin og Dewey, har metoden vært prega av ulike tankestrømninger, indre uklarheter og spenninger som ennå ikke er avklart eller tydeliggjort ordentlig (Eikeland 2001).

5.3 Forskningsmetoder

5.3.1 Innledning

Det skilles mellom kvalitative og kvantitative metoder i samfunnsforskningen. Begge kan brukes i aksjonsforskningen. Når de kvantitative metodene har vært lite brukt i aksjonsforskning, kan det skyldes vel så mye praktiske som prinsipielle begrensninger (Gustavsen & Sørensen 1982). Begrepsparet kvalitativ/kvantitativ refererer først og fremst til en egenskap ved de dataene som samles inn og analyseres. Mange av svakhetene ved kvantitative data kan i stor grad oppveies av de sterke sidene ved kvalitative data, og omvendt (Grønmo 1996).

For å kunne svare på problemstillingen i hovedfagsoppgaven min har jeg valgt å ta i bruk både en kvantitativ og kvalitativ forskningsmetode. De to metodene er like viktige og utfyller hverandre med hverandres sterke og svake sider.

5.3.2 Kvantitative metoder

Grovt skissert kan data karakteriseres som kvantitative dersom de uttrykkes i form av rene tall eller andre mengdetermer, for eksempel mange/få. Det typiske opplegget i forbindelse med kvantitative respondentdata er strukturert utspørring. Forskeren innhenter den ønskede informasjonen fra de ulike respondentene ved hjelp av spørreskjema med faste spørsmål og for det meste faste svaralternativer. Utspørringen kan foregå i form av et intervju eller ved at respondenten selv fyller ut spørreskjemaet.

Formålet er ofte å gi en oversikt over større populasjoner. Det stilles store krav til presisjon og nøyaktighet ved dataregistreringen, blant annet for å oppnå størst mulig sammenliknbarhet mellom alle undersøkelsesenheter.

Kvantitative analyser har sin styrke i at de tar sikte på å oppnå mest mulig representativ oversikt over generelle forhold. Ved bruk av kvantitative metoder holder forskeren en viss distanse til forskningsobjektene. Analyseresultatene blir vanligvis dokumentert ved hjelp av tabeller. De frekvenser, fordelinger eller korrelasjoner som danner grunnlag for de ulike tolkningene og konklusjonene, blir sammenfattet og presentert i enkle eller mer komplekse tabeller. En slik formidling av analyseresultatene vil gi en oversiktlig framstilling av de mest sentrale og allmenne trekkene ved datamaterialet. Det gir et godt utgangspunkt for å skille mellom vesentlige og mindre vesentlige aspekter ved de fenomener som studeres. Samtidig kan det føre til at den informasjonen som formidles blir lite nyansert. Informasjonen kan ikke bare bli forenklet, men også for enkel. Tendensene som presenteres kan også bli generelle og abstrakte (Grønmo 1996). Den kvalitative metoden jeg har brukt i arbeidet mitt er spørreundersøkelse.

5.3.3 Kvalitativ metode

Kvalitative metoder har fått stor oppmerksomhet de siste 20-30 årene. Metoden kan bestå av blant annet deltakende observasjon, uformell intervjuing eller kvalitativ innholdsanalyse som gjerne tar sikte på helhetlig forståelse og analytisk beskrivelse av spesifikke forhold. Kvalitativ metode vektlegger nærhet mellom forsker og forsøkspersoner. Nærhet, sammen med fleksibiliteten som følger av at datainnsamlingssituasjonen ikke er så fast strukturert på forhånd, kan gi forskeren tilgang til kunnskap som man ellers vanskelig ville ha fått tak i. Dette kan også gi kunnskap av dypere natur enn den overflatekunnskap som enkelte kvantitative metoder gir. Fleksibiliteten kan gjøre at opplegget kan bli endret i løpet av datainnsamlingen, slik at det kan tilpasses nye erfaringer etter hvert som undersøkelsen pågår. Forskerens fagkunnskap er først og fremst av betydning i forkant når datainnsamlingsinstrumentet lages, og etterpå når resultatene analyseres og tolkes. Forskerens person og de subjektive elementene i analyseprosessen tillegges større positiv betydning innenfor kvalitativ

metode. Dette har også sammenheng med at skillet mellom innsamlingsprosess og analyseprosess er mindre tydelig ved kvalitativ metode. Mens kvalitative analyser har sin styrke når det gjelder helhetlig vurdering av enkeltkasus, kan det være mindre egnet til å sammenlikne ulike kasus. I praksis er kvalitative analyser vanskeligere å gjennomføre på større datamengder (Kleven 2002).

Analyser av kvalitative data tar ofte sikte på å oppnå en mer helhetlig forståelse av spesifikke forhold. Slike studier er gjerne intensive, i den forstand at de går i dybden på relativt begrensede områder. De er vanligvis konsentrert om få enheter. Kvalitative analyser har klare begrensninger når det gjelder å vurdere resultatenes holdbarhet i mer omfattende sammenhenger. Et vesentlig problem med kvalitative data er begrensning rekkevidde og gyldighet, ikke først og fremst i tid, men i rom. Den vanligste presentasjonsformen i forbindelse med kvalitative data består i å illustrere ved hjelp av sitater og fortolkninger. Til sammen vil de sitater som presenteres bidra til en helhetlig beskrivelse av de fenomener som analyseres. Siden sitatene gjengir primærkildens egne uttrykk og formuleringer, kan beskrivelsen bli både detaljert, nyansert og dermed kompleks. Det er en fare for at framstillingen blir uoversiktlig, men også omstendelig. Dataframstillingen kan dessuten bli prega av perspektivløshet, ved at det blir vanskelig å skille mellom vesentlige og uvesentlige sider ved beskrivelsene. På den andre sida kan en streng prioritering og begrensning med hensyn til utvelgelse av sitater være problematisk, fordi utvelgelsen kan bli for sterkt prega av forskerens personlige oppfatninger og sosiokulturelle bakgrunn (Grønmo 1996).

De kvalitative metodene jeg har brukt i arbeidet mitt er: Samtaler med enkeltpersoner i organisasjoner tilknyttet opplæring/entreprenørskap og skognæringa, samt møter og telefonsamtaler med kontaktpersoner ved ulike naturbruksskoler og elevenes logging.

Den generelle motsetningen mellom innsikt og oversikt som knytter seg til forholdet mellom kvalitative og kvantitative data er med andre ord høyst relevante også i forbindelse med formidling av analyseresultatene (Grønmo 1996).

5.3.4 Kvalitative undersøkelser som oppfølging av kvantitative undersøkelser

Mine kvalitative undersøkelser er å betrakte som en oppfølging av kvantitative undersøkelser. Strategien bygger på følgende prinsipielle resonnerment: På den ene siden kan det være nødvendig å supplere kvantitative undersøkelser med mer kvalitative studier for å forstå de generelle resultatene av de kvantitative analysene. På den andre siden kan den generelle oversikten som oppnås ved hjelp av kvantitative analyser, være et viktig grunnlag for strategiske vurderinger av hvilke fenomener eller problemer som det er særlig viktig å fokusere ved hjelp av mer intensive, kvalitative oppfølgingsundersøkelser (Grønmo 1996).

5.4 Spørreundersøkelsen

5.4.1 Utvalg av elever til spørreundersøkelsen

I samtale med Damsgaard, Flatland og Vaaje på møtet på Holt vgs., kom vi fram til at det ville være en fordel å sende ut et spørreskjema våren 2003. Gjennom undersøkelsen ønsket jeg å kartlegge hvordan elevene hadde opplevd ungdomsbedriftarbeidet, og om det hadde gitt de større tro på å skape en egen arbeidsplass innen naturbaserte aktiviteter. Det var aktuelt å sende skjemaet til naturbruksskoler som hadde drevet med ungdomsbedriftarbeid som en del av undervisningen i noen år. Det er vanlig praksis å ha ungdomsbedriftarbeid på VK I-trinnet. Om våren, i dette tilfellet i 2003, ville det være to klasser ved hver skole som har vært gjennom ungdomsbedriftarbeidet, og det ville gi et bredere svargrunnlag fra hver skole. Damsgaard hadde kjennskap til de naturbruksskolene i nabofylkene som hadde startet med ungdomsbedriftarbeid. På grunnlag av dette ble utvalget dermed VK I- og VK II-klassene ved Holt vgs. i Aust-Agder, Søve vgs. i Telemark., Kalnes vgs. i Østfold, Melsom vgs. i Vestfold og Tomb jordbruksskole i Østfold. Ingen av disse skolene hadde retta forretningsideene sine bevisst mot skog- og utmarksnæringa. Resultatene fra en slik undersøkelse ville forhåpentligvis være nyttige data, for å fortsette, eller eventuelt starte opp ungdomsbedrifter tilknyttet studieretningsfaga i skogbruk og utmark på naturbruksskolene. Ved hjelp av Damsgaard, fikk jeg navn på aktuelle kontaktpersoner ved de utvalgte skolene. Jeg ringte disse, fortalte litt om hovedfagsoppgavearbeidet og forhørte meg om det var i orden at jeg sendte de spørreskjemaet i posten. Alle lærerne var

positive til det. Lærerne gav meg også informasjon om hvor mange elever det var i de aktuelle klassene, slik at jeg kunne sende de et riktig antall spørreskjema. De ville også være behjelpelig med å informere elevene om undersøkelsen, sørge for at flest mulig elever svarte på den og sende svar arkene tilbake til meg i posten.

5.4.2 Spørreskjemaet

Ved utformingen av spørreskjemaet la jeg vekt på at det ikke skulle være for langt. Det burde ikke være lenger enn 2 A4-sider. Alle spørsmålene som skulle være med, måtte være relevante og viktige i forhold til problemstillingen. Spørsmålene og svaralternativene måtte være klart formulerte og ikke til å misforstås. Av Damsgaard, i Ungt Entreprenørskap i Agder, fikk jeg et tips om å bruke enkelte av spørsmålene i Kjell Vidar Jørgensens hovedfagsoppgave i Yrkespedagogikk (2004) som utgangspunkt. Dette hadde jeg stor nytte av, fordi jeg slapp å formulere alle spørsmålene på nytt. Hovedinnholdet i spørreskjemaet omfattet; ungdomsbedriftarbeid og relevant bakgrunnsinformasjon knytta til dette arbeidets organisering ved skolen, samt læringsmiljøet rundt ungdomsbedriftarbeidet. I tillegg ønsket jeg å kartlegge elevenes tanker om bosted om 10 år, og ungdomsbedriftarbeidets innvirkning på lyst og tro på å starte opp med en attåtnering i tilknytning til et gårdsbruk eller et bygdemiljø i framtida. Jeg fikk flere til å gi tilbakemeldinger på spørreskjemaet etter hvert som jeg utformet det, blant annet Damsgaard, Flatland, Bjørnstad og veileder Frivold ved NLH. Det førte til nyttige forbedringer. Jeg sendte ut et følgebrev til de lærerne jeg hadde vært i kontakt med og spørreskjemaet i begynnelsen av juni (Vedlegg 3 og 4).

Lukka spørsmål

Ved bruk av lukka spørsmål er svaralternativene gitt, og respondenten velger mellom disse. Dette fører til at resultatene blir lettere å bearbeide statistisk i etterkant av undersøkelsen. Det er også enklere å sammenlikne svarene som gis, og det skal mye til før spørsmålsstillingen fører til misforståelser når svaralternativene er angitt. Som vedlegg 2 viser, stilte jeg flest lukka spørsmål i spørreundersøkelsen.

Åpne spørsmål

Jeg har forsøkt å begrense mengden av åpne spørsmål, da disse er tidkrevende å analysere, samt framstille på en oversiktlig måte. Samtidig syntes jeg det var viktig å ha et avsluttende spørsmål hvor den enkelte elev fikk lov til å utdype et viktig moment. Jeg håpet at det ville gi meg mer bakgrunnsinformasjon og interessante innspill som ikke ellers ville komme fram gjennom de lukka spørsmålene.

5.4.3 Innsamling og bearbeiding av data

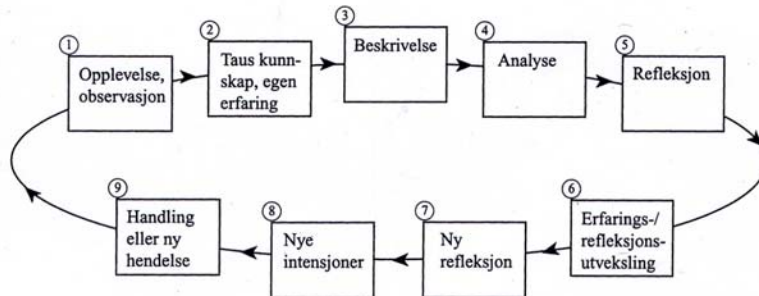
I løpet av sommerferien fikk jeg inn resultatene fra spørreundersøkelsen fra de videregående naturbruksskolene; Holt, Søve, Tomb og Melsom. Jeg fikk spørreskjemaene fra Kalnes i retur. De hadde ikke klart å samle elevene slik at de fikk svart på undersøkelsen på grunn av eksamensperioden i juni. Jeg bearbeidet resultatene statistisk i Excel og laget en overheadpresentasjon til nettverksmøtet.

Spørreundersøkelsen ble gjennomført i juni 2003. Utvalget bestod av totalt 60 elever i VK I- og VK II-klassene ved naturbruksskoler i Telemark, Aust-Agder, Østfold og Vestfold fylke. Alle 60 elevene ble bedt om å fylle ut spørreskjemaet. Det var 47 elever som responderte på spørreskjemaet. Svarprosenten i undersøkelsen ble dermed 78.

I resultatkapitlet vil data fra de lukka spørsmålene blir presentert ved hjelp av stolpediagram. I stolpediagrammene er 95 % konfidensintervall markert på hver av stolpene. Konfidensintervallet sier noe om sikkerheten og gyldigheten i datamateriale. La oss ta et eksempel: Utregning viser at konfidensintervallet for et svar i spørreundersøkelsen min er $\pm 6,64 \%$. Det vil si at ved gjennomføring av et tilsvarende spørsmål i en spørreundersøkelse, 100 ganger, er det 95 % sannsynlighet for at svaret på spørsmålet blir $\pm 6,64 \%$ i forhold til det svaret jeg fikk i min undersøkelse. Det er videre 5 % sannsynlighet for at svaret vil havne utenfor konfidensintervallet. Respondentenes svar på det åpne spørsmålet i spørreskjemaet, fremstilles ved hjelp av kategorisering og en gjengivelse av et representativt utvalg av respondentenes svar på spørsmålet.

5.5 Loggføring

Gjennom loggskrivning bli en "tvunget" til å reflektere over opplevelser og erfaringer. Det å skrive logg er det samme som å uttrykke sin "tause kunnskap" (Figur 10). At det kalles taus kunnskap, henger sammen med at elevenes kunnskaper eller erfaringer er private, og at de ikke har uttrykt det overfor noen, kanskje ikke engang overfor seg selv. Det er viktig å beskrive hva som har foregått og reflektere over hva en har lært og erfart. Handlingen eller praksisen er utgangspunktet for refleksjonene og læringen. Samtidig er det også avgjørende å beskrive hvordan en opplevde det som skjedde, om en ble sint, ergelig eller glad (Inglar 1999).

Figur 10. Kunnskapsutvikling (Inglar 1999).

5.5.1 Utvalg av elever som fører logg

Jeg bestemte meg tidlig for å følge opp KVS Bygland og Holt vgs. som er de to videregående naturbruksskolene i Aust-Agder. Siden jeg hadde fått til et samarbeid med Ungt Entreprenørskap i Agder og Skogselskapet i Aust-Agder og selv er fra fylket, var det naturlig å ta for seg disse. I slutten av oktober 2003 dro Damsgaard og jeg til KVS Bygland. Jeg skulle informere VK I Skogbruk og VK I Byggfagklassen om hovedfagsoppgavearbeidet mitt, og at jeg ville følge arbeidet opp ved hjelp av loggskjemaer (Vedlegg 5).

Damsgaard hjalp elevene ved KVS Bygland i de fire ungdomsbedriftene i VK I Tømrer og den ene bedriften i VK I Skogbruk å registrere bedriftene i Brønnøysundregisteret. Jeg gikk også litt rundt i gruppene, og elevene fortalte meg om forretningsideene sine. Det var positivt å møte elever og lærere, fordi det gjør det lettere å samarbeide og forholde seg til mennesker en har møtt. Jeg informerte rektor og en lærer ved VK I Skogbruk om

loggskjemaene. Vi avtalte at elevene skulle fylle ut skjemaet i november, læreren skulle ta en kopi og sende det til meg. I november ville bedriftarbeidet ha kommet i gang, og det ville være et gunstig tidspunkt for den første loggføringen. I den samme perioden sendte jeg også loggskjemaene med lærerveiledning og et informasjonsbrev til ungdomsbedriftlæreren ved Holt vgs. VK I-elevene her skulle også fylle ut skjemaet i november slik at det ble gjort i samme måned på de to naturbruksskolene. På dette tidspunktet sendte jeg også et brev til de andre skolene som hadde hatt deltakere på nettverksmøtet. Jeg takka for sist og informerte de om hvilke skoler det så ut til at jeg skulle følge opp. I brevet sendte jeg også med et eksemplar av loggskjemaet og en veiledning til læreren som de kunne ta i bruk i eget arbeid hvis de ønsket det. Jeg sendte også en kopi av de upubliserte resultatene fra spørreundersøkelsen og idéhefte til forretningsidéer retta mot skog- og utmarksnæring til de skolene som hadde deltatt i spørreundersøkelsen, men ikke var på nettverksmøtet.

I midten av november 2003 ringte jeg til alle skolene som hadde deltatt på nettverksmøtet. Gjennom dette ønska jeg å få en oversikt over om de hadde fått til ungdomsbedriftarbeid på skolen og eventuelt hva slags forretningsideer ungdomsbedriftene hadde. Det viste seg at alle skolene hadde klart å få til ungdomsbedriftarbeid, med unntak av én. Forretningsideene viste stor variasjon, fra å være knytta til naturbruk og til å dreie seg om noe helt annet. Siden jeg skriver hovedfagsoppgave ved skogfag, ønsket jeg å ta for meg skoler som hadde et innslag av forretningsideer retta mot skog- og utmark. Gjennom telefonsamtalene fant jeg ut at på Holt vgs. hadde de ikke fått til noen bedrifter innenfor dette området. Det gjorde at jeg valgte å ikke følge denne skolen videre i mitt hovedfagsoppgavearbeide. Jeg ga beskjed til en lærer ved skolen om dette, og hun forstod det. På KVS Lyngdal hadde de fått til mange bedrifter og to av dem hadde skogbruksretning. Det gjorde at jeg forhørte meg om det var i orden at jeg fulgte opp disse elevene. Lærerne var veldig positive til det, og jeg sendte loggskjema som elevene skulle fylle ut innen november. De ferdige utfylte skjemaene fra KVS Lyngdal og KVS Bygland fikk jeg tilsendt i posten før november var omme.

Jeg hadde nå to private naturbruksskoler som jeg skulle følge opp ungdomsbedriftarbeidet ved, én i hvert Agderfylke. KVS Lyngdal er en naturbruksskole ved kysten, mens KVS Bygland er en typisk innlandsskole. Jeg ønsket å se på en fylkeskommunal skole også, allerhelst en VK I skogbruksklasse. På bakgrunn av telefonsamtalene i november, tok jeg i desember kontakt med Saggrenda Skog i Buskerud. Skogbrukslærerne var positive. De hadde planer om å registrere en ungdomsbedrift på VK I Skogbruk med vekt på villmarksturisme. Skolen hadde allerede flere aktuelle kontakter. Tidlig i januar tok jeg igjen kontakt med skolen på telefon, og da hadde de fått registret en ungdomsbedrift. En av lærerne fortalte i korte trekk om prosjektet UB var retta mot, og vi avtalte at jeg skulle ha klassen med i utvalget. Jeg diskuterte nå med veiledere om det var mest fornuftig å bruke det samme loggskjemaet som til de andre skolene, eller endre på det. Vi fant ut at det var best å bruke det samme, for da ville sammenlikningen av resultatene bli lettere. Ved å se på elevsvarene jeg hadde fått inn fra KVS Bygland og KVS Lyngdal, så skjemaet ut til å fungere godt. Elevene hadde stort sett svart på alle spørsmålene, og svarene gav et innblikk i elevenes arbeid og læring. Jeg sendte derfor det samme loggskjemaet til Saggrenda i januar og ba lærerne sende det tilbake når elevene hadde fylt det ut.

Den 20. januar ringte jeg til KVS Bygland og KVS Lyngdal for å høre hvordan stemninga var i ungdomsbedriftene ved skolen. Jeg spurte om ungdomsbedriftslæreren kunne sende en kort tilstandsrapport fra hver av bedriftene til meg på e-post. Det ville gjøre at jeg fikk mer bakgrunn for elevenes svar i loggskjemaene. Lærerne var positive til å hjelpe meg med dette. Jeg avtalte også at jeg skulle sende ut loggskjema nr. 2 i midten av februar, og at de skulle sende de tilbake til meg slik som sist.

5.5.2 Loggføring/-skjema

I etterkant av nettverksmøtet diskuterte jeg med veiledere og tenkte mye på hvordan jeg kunne måle aktiviteten som faktisk kom i gang på naturbruksskolene det påfølgende skoleåret. På grunn av full undervisning i høstsemesteret hadde jeg ikke mulighet til å besøke de skolene jeg valgte ut for ofte. Sammen kom vi fram til at et loggskjema ville være et nyttig redskap for å samle inn elevers erfaringer med ungdomsbedriftarbeid

skoleåret 2003/2004. Gjennom loggen var det viktig for meg å få et innblikk i hva eleven hadde arbeidet med, læringsutbytte, erfaringer, hva som fungerte/ikke fungerte og forbedringspotensial. Av loggføringen håpet jeg å kunne få et inntrykk av hva elevene lærte av ungdomsbedriftarbeidet som de kunne ta med seg videre (Vedlegg 5). Med nyttige tips og hjelp fra veileder, laget vi i fellesskap et loggskjema til elevene og et veiledningsark til hjelp for læreren som bakgrunn for loggarbeidet (Vedlegg 6).

5.5.3 Innsamling og bearbeiding og av data

Loggskjemaet ble sendt ut i november og februar. Utvalget bestod av VK I-klasser ved KVS Bygland, KVS Lyngdal og Saggrenda Skog. VK I Villmark ved Saggrenda Skog hadde 8 elever. Alle 8 elevene responderte med tre loggskjemaer hver som jeg mottok i midten av mars. VK I Skogbruk ved KVS Bygland med 5 UB-elever responderte med fire loggskjemaer av totalt fem, som jeg mottok i begynnelsen av desember og i begynnelsen av april. Fra VK I Tømrer ved KVS Bygland mottok jeg 16 loggskjemaer av totalt 17, i slutten av november. I april mottok jeg 17 skjema fra VK I Tømrer. VK I LNA og LNH ved KVS Lyngdal responderte med 29 loggskjemaer av totalt 34 i slutten av november måned. I april mottok jeg 22 av 28 loggskjemaer fra KVS Lyngdal. Naturbruksskolene som var med i utvalget er alle skoler som har startet med ungdomsbedriftarbeid for første gang høsten 2003. Alle elevene i de aktuelle klassene ble bedt om å svare på loggskjemaet. For loggskjema én var elevutvalget 64 og antall respondenter på skjemaet 57. I løpet av skoleåret sluttet 3 elever på skolen og 3 elever i ungdomssbedrift. Utvalget for loggskjema to ble dermed 58 og antall respondenter 51.

Resultatene fra loggskjemaene blir presentert samlet for alle tre skolene for å gi et generelt bilde av hva slags kompetanse og erfaringer elevene har tilegna seg gjennom ungdomsbedriftsarbeidet. For å gi en oversikt over kompetanse, positive og negative erfaringer, forbedringspotensial og elevenes tanker om å etablere egen bedrift, etter å ha arbeidet ett år i en ungdomsbedrift, brukes radardiagram. I diagrammene presenteres de mest brukte orda i elevsvarene og antall elever som har fremhevet disse orda. Det er mange elever som nevner at de for eksempel har fått kompetanse og innsikt på ulike områder, og da er ett elevsvar plassert og telt med under flere kategorier. Svarantallet i

radardiagrammet vil derfor ikke være det samme som antall elevrespondenter. Radardiagrammene leses fra venstre, mot høyre med klokka. For en videre utdypning ble elevsvarene kategorisert med utgangspunkt i definisjonen av entreprenøriell kompetanse som beskrives i kapittel 4 om begreper og teorier. Jeg har valgt å ta med en del sitater, for å gi et bilde av elevenes tanker bak hovedkategoriene i radardiagrammet. Et representativt utvalg av elevsvar er gjengitt. Svarene refereres i kursiv med ”gåseøyne,” slik eleven selv har skrevet det i loggskjemaet.

5.6 Min rolle i ungdomsbedrift-prosessen

5.6.1 Idéhefte til ungdomsbedrifter innen skog-utmarksnæringa

En av mine oppgaver tidlig i hovedfagsoppgave prosessen, ble å samle ideer som elevene kunne ha lyst til ”å bite på.” Jeg skulle fungere som en ”ressursperson,” og arbeide for at elevene skulle få lyst til å satse på ungdomsbedriftarbeid med skog- og utmarksretning. Det måtte være ideer som kunne inspirere 17-åringer, både jenter og gutter. Jeg måtte også ha i tankene at de etter hvert måtte kunne tjene så mye på bedriften at det til en viss grad kunne konkurrere med ”jobben på bensinstasjonen.”

I første omgang diskuterte jeg med familien min og medstudenter på skogfag ved NLH. Jeg brukte ”Nøkkel til skogbruket og skogindustrien,” og under Aust-Agder fylke fant jeg navn på ulike personer jeg burde kontakte (Det norske Skogselskapet 2002). Jeg sendte e-post, med litt bakgrunnsinformasjon for henvendelsen min, til flere personer tilknyttet Fylkesmannen landbruksavdeling og skogbrukssjefer i kommunene i fylket. Det var med tanke på at skognæringa i lokalmiljøet kunne komme med aktuelle innspill og ideer til satsingsområder/behov. Målet var at de to naturbruksskolene i Aust-Agder fylke kunne dra nytte av ideene i første omgang, men også at ideene kunne overføres til andre fylker. Jeg fikk noen gode tips og tilbakemeldinger, men det var mange jeg ikke hørte noe fra. I løpet av sommerferien besøkte jeg skogavdelingen på Fylkeshuset i Arendal og prata med blant annet Ragnar M. Næss om mulige forretningsideer. Jeg tok også kontakt med Bjørn Helge Bjørnstad hos Skogbrukets Kursinstitutt, Magne Rugsveen ved Skogmuseet på Elverum og Petter Lexander, som arbeider i Kunnskapsparken - Hedmark. Disse ga meg nyttige tips til forretningsideer og aktuelle bøker. Med dette som bakgrunn lagde jeg et

idéhefte hvor jeg samla alle ideene (Vedlegg 7). Jeg kopierte det opp slik at alle deltakerne på nettverksmøtet innen naturbruk kunne ta med seg ett eksemplar tilbake til skolen. Med dette håpet jeg at det kunne være noen ideer som elevene kunne finne interessante ved den enkelte skole. Forhåpentligvis ville det være et positivt innspill, som kunne føre til at det ble et litt større innslag av ungdomsbedrifter retta mot skog- og utmarksnæringa. Hftet ble delt ut på slutten av nettverksmøtet, og jeg fikk ingen klare tilbakemeldinger på idéheftet. Jeg kjenner ikke til om elevene har fått se heftet. Det ser ut som om elevene har kommet fram til forretningsideer selv uavhengig av heftet, med mulig veiledning fra læreren. Dette er også et prinsipp i UB at elevenes egne ideer skal være drivkraften deres.

5.6.2 Nettverksmøte innen naturbruk

Ungt Entreprenørskap i Agder inviterte naturbruksskolene i Agder, Telemark, Vestfold og Buskerud til nettverksmøte på Holt videregående skole den 2. september 2003. I tillegg var representanter fra Ungt Entreprenørskap i Telemark, Skogselskapet i Aust-Agder, Aust-Agder Bondelag og Aust-Agder 4H invitert (Vedlegg 8). Det var første gang det ble arrangert et slikt møte for naturbruksskolene i distriktet. Av hensyn til at dette var et "prøveprosjekt" og kjøreavstand for de innbudte, ble innbydelseslista slik den ble. Målet for nettverksmøtet var at det skulle være et forum for samtale og utveksling av erfaringer og tanker omkring entreprenørskap innen naturbruk (Vedlegg 9). På nettverksmøtet fortalte jeg litt om bakgrunnen min, og hva jeg skulle ta for meg i hovedfagsoppgava. Jeg presenterte noen foreløpige tendenser i resultatene fra spørreundersøkelsen. Samtidig som jeg også sa noen ord om at jeg i det videre arbeidet ønsket å skrive om ungdomsbedriftarbeidet på noen av skolene, det kommende året.

Det var nyttig og interessant å treffe mennesker som hadde stor interesse for det samme som meg selv. Jeg fikk stort utbytte av dette møtet, og ble veldig inspirert av innleggene som ble holdt. Møtet gjorde det enda klarere for meg, og gav meg større tro på at entreprenørskap er verdt å satse på både på naturbruksskolene og med tanke på å gi de unge den nødvendige ballasten som skal til for at de vil starte opp en egen bedrift i framtida i tilknytning til bygdemiljø. En journalist fra Nationen deltok og ønsket å lage

en reportasje. I den anledning skrev jeg i korte trekk et lite notat til journalisten der jeg fortalte om bakgrunnen min, hva jeg skulle se på i hovedfagsoppgava og hvorfor jeg valgte dette temaet. Til slutt antydte jeg noen foreløpige hovedkonklusjoner så langt, på bakgrunn av spørreundersøkelsen. Som et resultat av dette kom det en reportasje i Nationen den 4. september 2003 (Vedlegg 10).

5.6.3 Fylkesmesse for ungdomsbedrifter i Aust- og Vest-Agder

Torsdag 12. februar 2004 ble det arrangert fylkesmesse for ungdomsbedrifter på Sørlandssenteret i Kristiansand. Jeg syntes det var en fin erfaring å være tilstede. Det var totalt 30 ungdomsbedrifter påmeldt. To av bedriftene fra VK I Tømrer ved KVS Bygland, som jeg skriver om i hovedfagsoppgava, deltok. Til fylkesmessa lager elevene selv en utstilling på tildelte plasser der de presenterer bedriften sin og produktene de produserer. I forkant har de fått mulighet til å melde seg på konkurranser innen ulike kategorier som blant annet: Beste ungdomsbedrift i fylket, beste foretningsplan, logo, webside, utstilling, håndtverksbedrift og beste innovative/nyskappingsprodukt. I enkelte av kategoriene må elevene levere inn et dokument på forhånd, slik at dommerne fra næringslivet får litt mer bakgrunnsstoff for å kåre den beste ungdomsbedriften. Det er kun dommere fra næringslivet. Jeg fikk mulighet til å følge ”hakk i hæl” på de tre dommerne som skulle kåre beste håndtverksbedrift. 5 bedrifter var meldt opp i denne kategorien, og en av dem var fra KVS Bygland.

Det var lærerikt å se hvordan dommerne vurderte de enkelte bedriftene, hvilke spørsmål de stilte elevene og hva som kjennetegna gode bedrifter framfor mindre gode. De brukte et dommerskjema som var retningsgivende i kåringen. Jeg fikk også være med å lytte til diskusjonen og høre begrunnelsen de hadde for de ulike plasseringene. Fylkesmessa gav meg mange inntrykk og tanker knytta til ungdomsbedriftarbeid på videregående skoler i forhold til hvilke utfordringer lærerne står overfor og konkrete forbedringspotensialer. Jeg fikk også mulighet til å gå rundt til de fleste utstillingene og se hva de produserte, samt prate med elevene. Det var svært positivt å bli bedre kjent med elevene i ungdomsbedriftene fra KVS Bygland, som var representert på messa. Jeg fikk fortalt mer om hva jeg arbeider med i hovedfagsoppgava, informert om loggskjemaet for februar.

samtidig som jeg fikk høre hvordan de opplevde å delta på fylkesmessa. De fortalte også litt generelt om hvordan det gikk med ungdomsbedriftarbeidet for tiden. I løpet av dagen fikk jeg mange erfaringer og nyttige og aktuelle diskusjonsmomenter.

6 RESULTATER OG DISKUSJON

6.1 Innledning

Jeg vil først presentere resultatene fra spørreundersøkelsen om hvordan ungdomsbedriftarbeidet har påvirket elevene til nåværende og seinere bedriftsetablering. Deretter presenteres resultatene fra elevenes loggskjemaer hvor de beskriver sin utvikling av kompetanse og erfaring gjennom ungdomsbedriftsarbeidet.

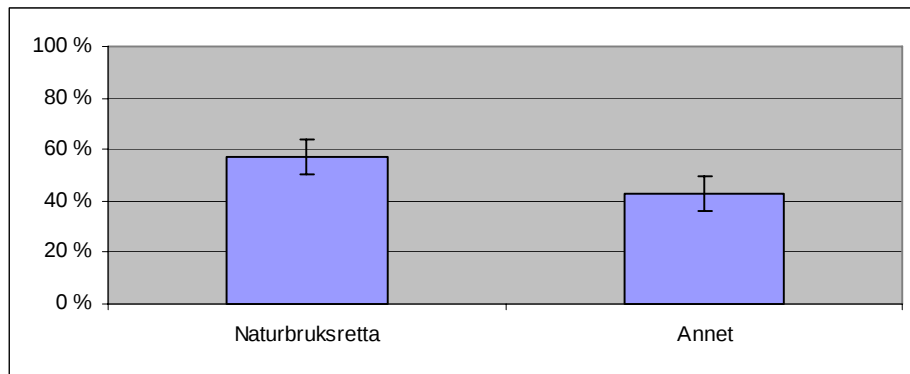
6.2 Resultater spørreundersøkelse

Utvalget bestod av totalt 60 elever i VK I- og VK II-klassene ved naturbruksskoler i Telemark, Aust-Agder, Østfold og Vestfold fylke. Alle 60 elevene ble spurt om å fylle ut spørreskjemaet. 47 elever responderte på skjemaet. Svarprosenten i spørreundersøkelsen ble dermed 78. Først følger en presentasjon av nyttig bakgrunnsstoff om ungdomsbedriftene og organisering av bedriftarbeidet. Deretter følger ungdomsbedriftsarbeidets innvirkning på læringsmiljøet og betydningen av lærerens erfaring fra næringslivet. Videre presenteres resultater om ungdomsbedriftarbeidets innvirkning på det sosiale miljøet samt innvirkning på elevenes tro på å skape sin egen arbeidsplass og en oppsummering.

6.2.1 Elevene og bedriften

På spørsmålet om kjønnsfordelingen blant naturbrukselevne som svarte på spørreundersøkelsen (spørsmål 2), viste det seg at flertallet av respondentene var jenter, 73 %.

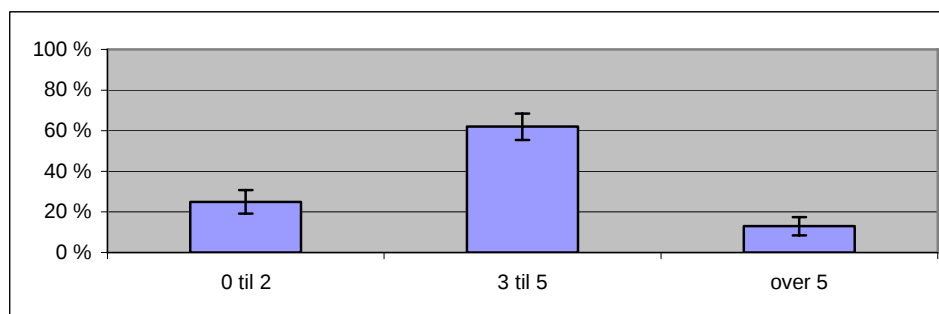
Resultatene viser videre en oversikt over hva slags produkter ungdomsbedriftene i utvalget kunne tilby, og om produktet hadde tilknytning til studieretningen ved skolen. Respondentenes svar viser hvordan svarfordeling ble (Figur 11).

Figur 11. Oversikt over hvilke varer/tjenester ungdomsbedriftene produserte (spørsmål 6).

Når det gjelder hva slags produkter ungdomsbedriftene i utvalget kunne tilby, kunne en forventet at naturbruksrettede produkter ville dominere på naturbruksskoler. Det viste seg at drøyt halvparten av de produktene respondentene rapporterte om, kan karakteriseres som naturbruksrettede varer og tjenester. Det er ikke statistisk grunnlag for å påstå at andelen naturbruksrettede produkter er forskjellig fra andelen "andre produkter" i de undersøkte skoleklassene (Figur 11). Eksempler på varer og tjenester som bedriftene produserte, var alt fra praktisk gårdskogsarbeid, grønnsaksforedling, drops, lysestaker, hundeutstilling og vaske/rengjøringstjenester. En fullstendig oversikt finnes vedlagt (Vedlegg 11).

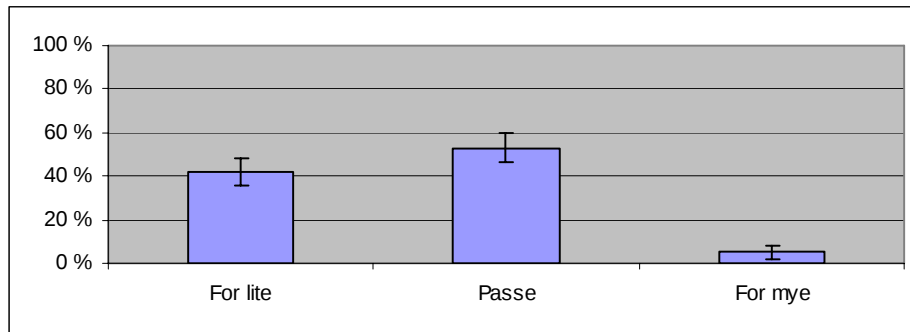
6.2.2 Syn på tilrettelegging, tidsbruk og økonomi

Figur 12. Antall uketimer (i gjennomsnitt) som var avsatt til ungdomsbedriftarbeid (spørsmål 4).

Gjennomsnittlig ble det fra skolens side avsatt fra 3 til 5 timer i uka til ungdomsbedriftarbeid (Figur 12). Ut i fra spørreskjemaene fra de enkelte skolene, kommer det fram at det er store forskjeller mellom hvordan skolene setter av tid til

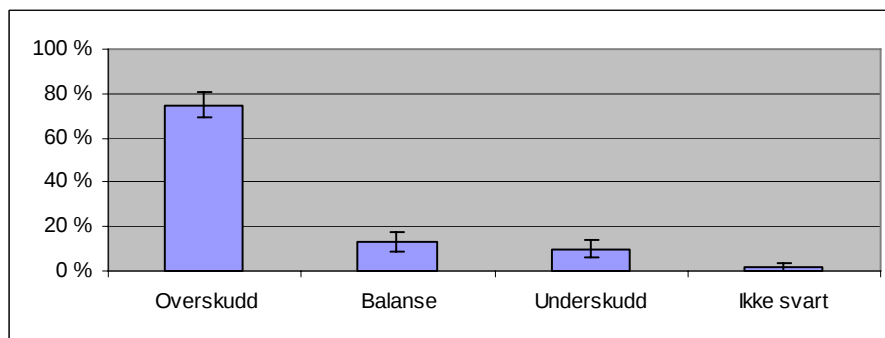
arbeidet. Mens det på Holt ble brukt mellom 0 og 2 timer i uka, ble det på Tomb og Søve brukt mellom 3 og 5 timer i uka. På Melsom var det satt av mer enn 5 timer i uka til ungdomsbedriftarbeid.

Figur 13. Elevens syn på skoletiden som er avsatt til ungdomsbedriften (spørsmål 10).

Omtrent halvparten av respondentene synes det blir avsatt passe skoletid til ungdomsbedriftarbeidet, mens 42 % synes det blir satt av for lite. Få elever synes det blir brukt for mye skoletid til ungdomsbedriftarbeid (Figur 13).

Det økonomiske resultatet som det er realistisk at bedriftene kan forvente å oppnå, er en viktig motivasjonsfaktor for elevene (Figur 14).

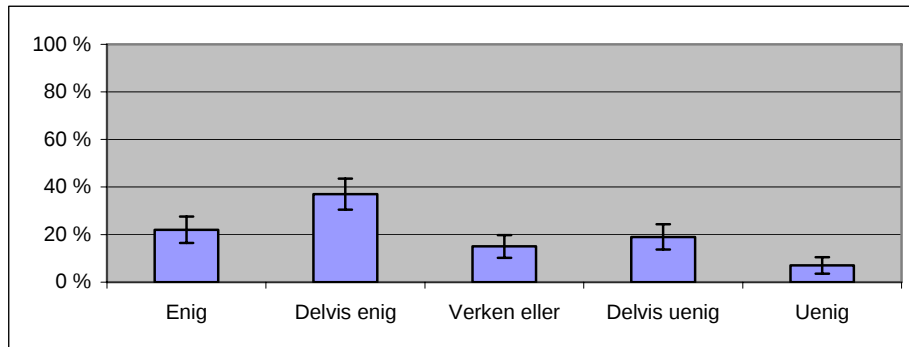

Figur 14. Oversikt over det økonomiske resultatet i ungdomsbedriften den enkelte elev var med i (spørsmål 7).

Det er en klar tendens til at ungdomsbedriftenes økonomiske resultat viser overskudd, da hele 75 % av respondentene oppgir dette. Hvor stort overskudd det er snakk om kommer ikke fram gjennom undersøkelsen.

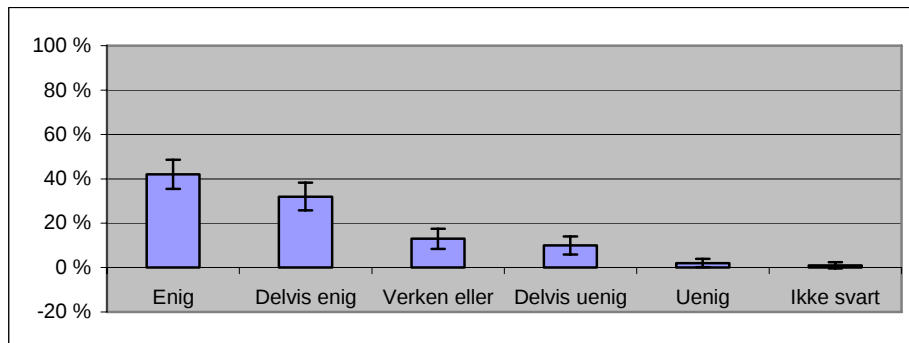
6.2.3 Syn på læringsmiljø og sosialt miljø

Tilretteleggingen av ungdomsbedriftarbeidet vil variere noe fra skole til skole, men også med lærerens erfaring med læringsmetoden.

Figur 15. Elevens syn på påstanden "Ungdomsbedriftopplegget var godt tilrettelagt fra skolen side" (spørsmål 14a).

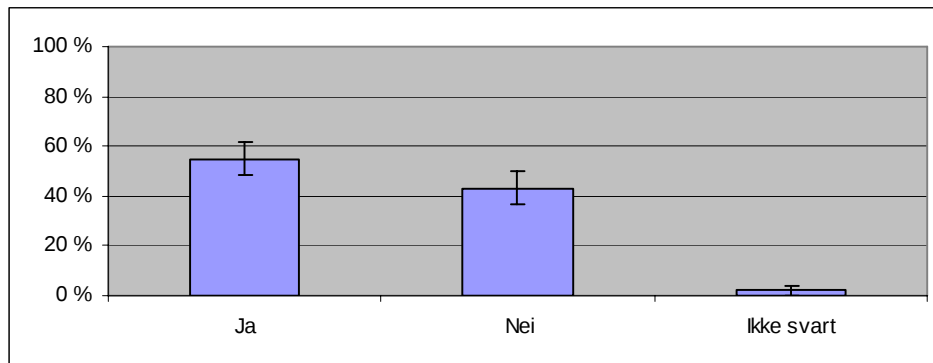
Resultatet viser ingen klar trend (Figur 15). Det er 22 % av respondentene som er enige i at ungdomsbedriftarbeidet var godt tilrettelagt fra skolens side, mens hele 37 % er delvis enig i dette. Videre utmerker det seg at 19 % av elevene er delvis uenige i påstanden.

Figur 16. Det er viktig at læreren har praktisk erfaring fra næringslivet (påstand 14b).

Det er en klar trend til at elevene som svarte synes det er viktig at læreren har praktisk erfaring fra næringslivet (Figur 16). Hele 42 % av respondentene er enige i dette, mens 32 % er delvis enig i påstanden.

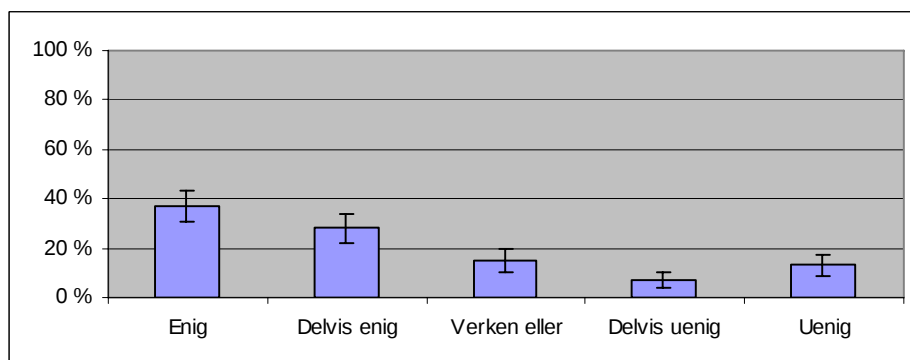
I ungdomsbedriftveiledningen fra Ungt Entreprenørskap anbefales det at bedriftene oppretter en kontakt med en mentor/rådgiver fra næringslivet som kan supplere lærerens veiledning.

Figur 17. Oversikt over om ungdomsbedriften hadde rådgiver utenfra/fra næringslivet i tillegg til læreren (spørsmål 9).

Ut i fra respondentene ser det ut til å være omtrent like mange ungdomsbedrifter som hadde rådgiver fra næringslivet, 55 %, i tillegg til læreren, som bedrifter som ikke hadde rådgiver utenifra 43 % (Figur 17).

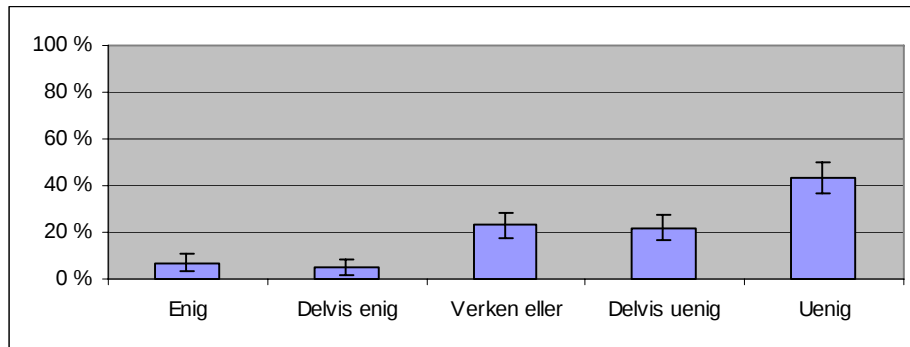
Å arbeide i en ungdomsbedrift med flere ansatte krever et nært samarbeid mellom elevene.

Figur 18. Opplegget med ungdomsbedrifter påvirket kameratskapet blant elevene på en positiv måte (påstand 14c).

Hovedinntrykket av resultatene fra respondentene viser at ungdomsbedriftarbeidet har hatt en positiv innvirkning på elevenes kameratskap (Figur 18). Hele 37 % av de som svarte er enig i dette og 28 % er delvis enig. Det kommer også fram at 13 % av de som svarte er uenig i at ungdomsbedriftarbeidet har vært positivt for kameratskapet elevene i mellom.

Ungdomsbedrift som læringsmetode innebærer at den tradisjonelle lærerrollen endres. Læreren skal være veileder for elevene i bedriftsarbeidet. Det vil nok i mange tilfeller føre til at læreren og elevene får kontakt med hverandre på en annen måte enn tidligere.

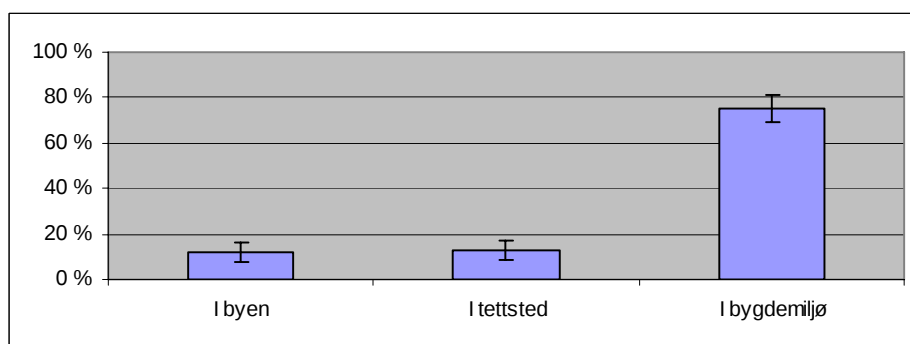

Figur 19. Ungdomsbedriftopplegget har IKKE påvirket fellesskapet mellom lærerne og elevene på en positiv måte (påstand 14d).

Hele 43 % av elevene som svarte, er uenige i påstanden om at ungdomsbedriftsarbeidet IKKE har vært positivt for fellesskapet mellom lærere og elever (Figur 19). 22 % av respondentene er delvis uenige. 23 % har ikke noe synspunkt på dette, og svarer verken eller.

6.2.4 Elevers syn på å skape en egen arbeidsplass

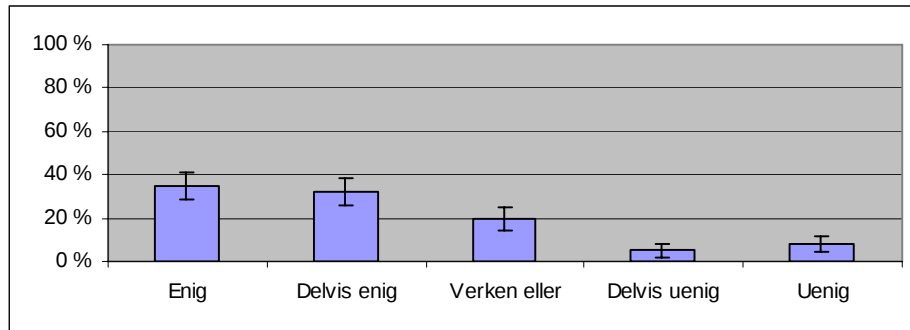
Som bakgrunn for å se om det var aktuelt for elevene å starte en egen bedrift eller tilleggssnæring i tilknytning til et bygdemiljø, var det en forutsetning å kartlegge hvor elevene ønsket å bosette seg i framtida.

Figur 20. Oversikt over hvor elevene ønsker å bosette seg om 10 år, dersom de kunne velge fritt (spørsmål 11).

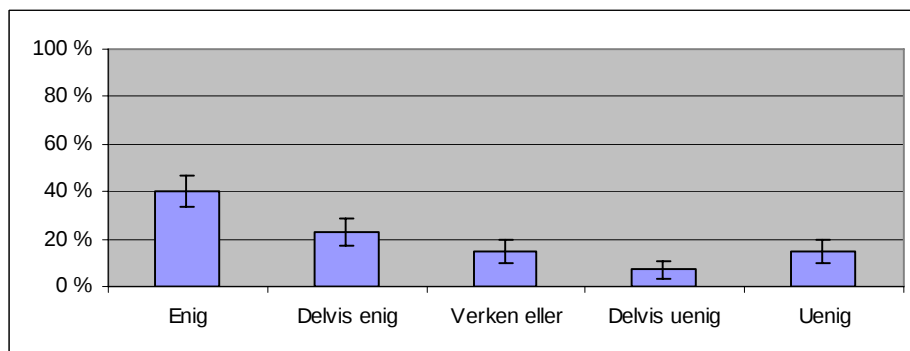
Tre av fire elever som svarte, med andre ord 75 %, ønsker å bosette seg i bygdemiljø om 10 år. Det er en svært liten andel som ønsker å bo i by eller tettsted (Figur 20). Målet med

ungdomsbedriftarbeidet er, som tidligere nevnt, at elevene skal tilegne seg entreprenøriell kompetanse og holdninger som de kan dra nytte av senere i livet.

Figur 21. Oversikt over om arbeidet med ungdomsbedriften har gitt elevene større tro på at man kan skape nye arbeidsplasser innen naturbaserte aktiviteter i framtida (påstand 15a).

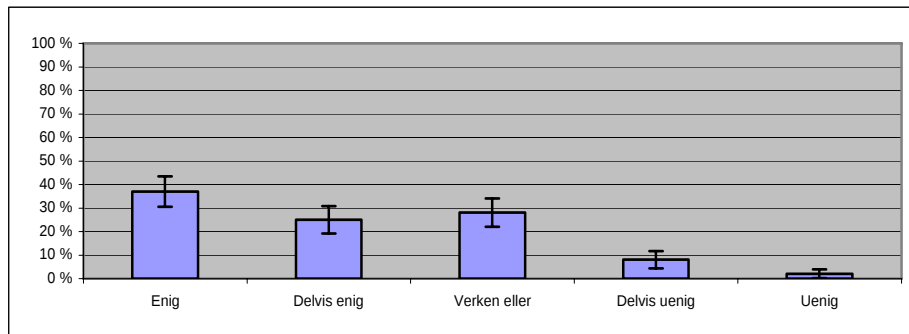
Det er en klar tendens til at ungdomsbedriftarbeidet har gitt respondentene større tro på å skape nye arbeidsplasser innen naturbaserte aktiviteter i framtida (Figur 21). Det er 35 % av elevene som har svart som er enig i dette og 32 % er delvis enige. Men hva ønsker elevene selv, til syvende og sist?

Figur 22. Elevens tanker om: Jeg har selv lyst til å prøve og skaffe meg inntekter fra naturbaserte aktiviteter i et bygdemiljø i framtida (påstand 15b).

Et flertall av respondentene har selv lyst til å skaffe seg inntekter fra naturbaserte aktiviteter i et bygdemiljø i framtida. 40 % er enige i påstanden, mens 23 % er delvis enig i dette. 15 % er uenig i påstanden (Figur 22).

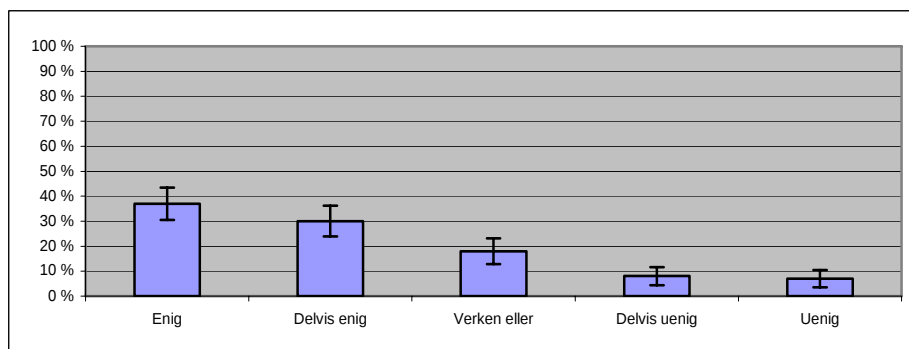
Elevene skulle videre vurdere hva ungdomsbedriftarbeidet som han/hun deltok i har betydd for personlig utvikling. Ved at elevene tok stilling til påstandene nedenfor, kom følgende trender fram.

Figur 23. Hjulpet eleven til å se nye muligheter (påstand 13d).

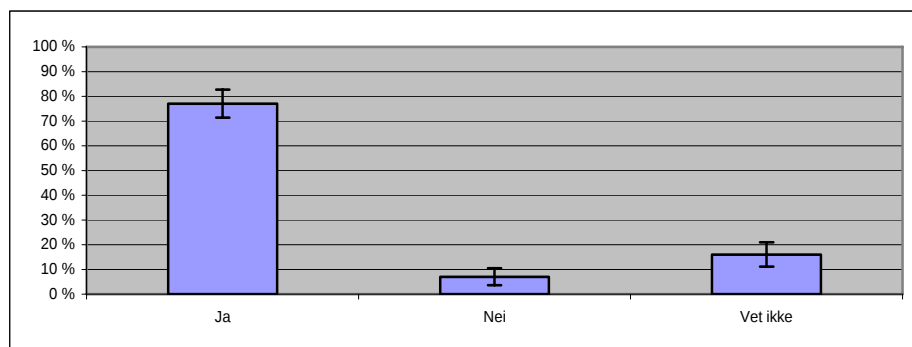
37 % av respondentene hevder at ungdomsbedriftarbeidet har hjulpet dem til å se nye muligheter (Figur 23). 25 % av elevene som har svart er delvis enig i påstanden. Samtidig ser en at 28 % hevder at ungdomsbedriftarbeidet ikke har hatt noen innvirkning.

Ungdomsbedriftarbeidet er et avbrekk fra tradisjonell undervisning. Det er en helt annen måte å arbeide på i undervisningstimene enn det elevene er vant med. Hvordan innvirker egentlig denne undervisningsformen på elevenes skolehverdag?

Figur 24. Gjort skolegangen mer interessant og spennende (påstand 13i).

Resultatet av respondentenes svar, viser klart at ungdomsbedriftarbeidet har bidratt til å gjøre skolegangen mer interessant og spennende (Figur 24). Vil elevene også anbefale andre ungdommer å starte ungdomsbedrift?

Figur 25. Oversikt over om elevene ville anbefale andre ungdommer å delta i ungdomsbedrift (spørsmål 12).

Det er 77 % av respondentene som vil anbefale andre ungdommer å delta i ungdomsbedriftarbeid (Figur 25). 16 % svarer at de vet ikke, mens det kun er 7 % som svarer at de ikke vil anbefale andre ungdommer å delta. Årsaken til at et stort flertall vil anbefale andre ungdommer å delta i UB-arbeid, henger nok sammen med de andre resultatene som kommer frem som at UB-arbeidet har vært positivt for kameratskapet mellom elevene og forholdet mellom lærer og elev. UB-arbeidet har også bidratt til å gi elevene økt tro på mulighetene for å skape nye arbeidsplasser, hjulpet dem til å se nye muligheter og gjort skolegangen mer interessant og spennende.

Til slutt var det ønskelig å gi elevene mulighet til å skrive ned sine egne tanker om: *Hvorfor ungdomsbedriftarbeidet har bidratt til å endre oppfatningen deres om mulighetene innen "landbruket, skog og utmarksnæringen?"* (spørsmål 16). Nedenfor følger en kategorisering av den enkelte respondents' svar på spørsmålet. Et representativt utvalg av svarene innen hver kategori er sitert, for å vise mangfoldet av begrunnelser.

Det er mange elever som fremhevet at ungdomsbedriftsarbeidet har hatt positiv innvirkning på deres oppfatninger om mulighetene innen landbruksnæringa. En elev retter fokus mot nettverk og engasjement: *"Jeg har lært at du kan greie mer enn du tror hvis du virkelig brenner for noe. Lært mye om nettverk, hvor du kan henvende deg for å få hjelp."* En annen elev skriver: *"Jeg har sett at det finnes muligheter, at det gjelder å tenke nytt og stå på. Det er verdt det å satse innen denne næringa. En får mye igjen blant annet i form av opplevelsen av å være tett på naturen."* Det er kun tre elever som

gjennom UB-arbeidet har fått mer negativ oppfatning om mulighetene innen landbruksnæringa. En av de uttrykker: *"Fordi markedet ikke er stort nok til at det kan være lønnsomt! For liten etterspørsel."* En annen elev har fått negative erfaringer knyttet til holdninger: *"Negativt fordi jeg har oppdaga en del holdninger som skaper hinder for slik iverksetting."*

Det er flere elever som nevner at ungdomsbedriftsarbeidet har bidratt til å se nye inntektsmuligheter i landbruksnæringa. Noen elever får dette frem gjennom det de har skrevet: *"Jeg ser at det er et marked for nisjeproduksjon som alternativ og biinntekt til tradisjonelt landbruk!"* Og: *"Fordi jeg skjønner at man MÅ tenke alternativer i forhold til landbruket i dag."*

Andre elever fremlegger lærdom som årsak til at ungdomsbedriftsarbeidet har gitt de mer realistisk syn på mulighetene i landbruksnæringa. *"Man får lære hvordan etablering av bedrift fungerer, se hvordan det virkelig er, ta avgjørelser, jobbe på egenhånd, se resultater!"* En annen elev skriver: *"Det har gjort meg oppmerksom på at det er lett å være optimistisk og ta seg vann over hodet, men vær åpen for muligheter."* Og: *"Jeg har lært at det å være allsidig er til veldig god nytte, det er ikke lønnsomt å bare drive med en ting. Ved å selge grønnsaker samtidig som å yte tjenester innen for eksempel skogbruk, har vi klart å bygge et godt overskudd."*

Videre var det ønskelig å gi elevene mulighet til å skrive med egne ord sine tanker om: *"Hvorfor ungdomsbedriftsarbeidet IKKE har bidratt til å endre oppfatningen deres om mulighetene innen "landbruket - skog og utmarksnæring?"* (spørsmål 16). Noen elever begrunner svaret sitt med at de var positive fra før. En sa: *"Har alltid hatt tro på mulighetene innen landbruk, skog- og utmarksnæring."* Og: *"Det er positivt med ungdomsbedrift i alderen opp til 18 år. Jeg er litt eldre og noe mer erfaren. Har ikke hjulpet meg noe særlig annet enn en masse ekstra arbeid."*

Andre elever poengterer at tilretteleggingen og at opplegget ikke var realistisk nok til at de har endra sin oppfatning av mulighetene i landbruket. Tre elever skriver:

”Ungdomsbedriftopplegget var for dårlig fra lærerens side. Interessen for faget var lite i gruppa vår, kjedelige greier etter min mening.” Og: ”Synes ikke opplegget var realistisk nok. Skal uansett starte gård. Nei til EU.”

6.3 Diskusjon spørreundersøkelse

6.3.1 Drøfting av egne data og tidligere forskning

Elevene på naturbruksskolene

Lønning (2000) hevder at det har funnet sted en overgang i elevmassen på naturbruksskolene fra gutter som skal overta gård, til jenter fra byer og tettsteder. Resultatene fra spørreundersøkelsen min understreker at det er en betydelig andel av elevmassen på naturbruksskolene som er jenter i forhold til gutter. Det kan tenkes at 47 respondenter er for lite til å trekke generelle konklusjoner på dette området. Samtidig kan det også være grunn til å tro at kjønnsfordelingen kan variere noe fra år til år.

Forretningsideer

Resultatene mine viser at det blir produsert om lag like stor andel andre varer/tjenester som naturbruksretta varer og tjenester i ungdomsbedriftene på naturbruksskolen. Her burde det være et betydelig større potensial for at ungdomsbedriftarbeidet og forretningsideene kan integreres og knyttes nærmere opp mot studieretningsfaget på naturbruksskolen. Om det gjøres, vil det sannsynligvis bli mer naturlig at elevene får bruke en større andel av skoletida til ungdomsbedriftarbeidet. Samtidig kan det diskuteres hvor stor betydning forretningsideen har for at eleven får entreprenøriell kompetanse, erfaring og holdninger. Etablering og driftsprosessen av ungdomsbedriften vil være den samme, uavhengig av om det produseres for eksempel såpe eller ved. Det kan også tenkes at fordi læringsmetoden er forholdsvis ny for flere av skolene, kan det bli mer naturlig å knytte forretningsideene til studieretningsfagene når lærere har mer erfaring med opplegget. Samtidig er det en sentral del av i ungdomsbedriftsarbeidet at det er elevene selv som skal komme fram til forretningsideen.

Tilrettelegging og organisering

Tiden som blir satt av til ungdomsbedriftarbeidet varierer mellom skolene. Det fører til at elevene ved skoler hvor det blir satt av lite tid, sannsynligvis må bruke mer av fritida på UB-arbeidet, enn elever ved skoler som har satt av mer skoletid. Det er vanskelig å si hvorfor organiseringen ved skolene er forskjellig. Sannsynligvis ligger årsaken i den praktiske organisering ved skolen, samt skolens erfaring med læringsmetoden. Nødvendigvis har det ikke sammenheng med hvor viktig lærerne synes UB-arbeidet er. Av resultatene kommer det fram at det er en meget liten andel av elevene som hevdet at det ble satt av for mye skoletid til bedriftsarbeidet. Skolene skulle dermed ha mye skoletid "å gå på" i følge elevene.

Tilretteleggingen av ungdomsbedriftarbeidet vil variere noe fra skole til skole, men også med lærerens erfaring med læringsmetoden. I de fleste tilfeller er tilrettelegging og organisering avgjørende for elevenes utbytte av ungdomsbedriftarbeidet. For to av skolene i utvalget er det ingen lang tradisjon med ungdomsbedriftsarbeid. Det er derfor en ny læringsmetode, ikke bare for elevene, men også for lærerne. Resultatene viser at i underkant av en fjerdedel av elevene syntes at ungdomsbedriftsarbeidet generelt var godt tilrettelagt fra skolens side, mens 37 % er delvis enige. 19 % av elevene er delvis uenige i at tilretteleggelsen var god.

Lærerrollen i UB-arbeidet

Erfaringer fra Fylkesmessa for Ungdomsbedrifter i Kristiansand, februar 2004, viser at enkelte lærere deltar i UB-arbeidet på lik linje med eleven. På noen naturbruksskoler har en også inntrykk av at lærerne er mer "kompiser" med elevene enn på andre videregående skoler. Årsaken til dette henger nok sammen med at mange av naturbruksskolene er internatskoler. Noen hjelper for mye, mens andre gir ikke elevene den veiledningen de trenger. Ungdomsbedrift som læringsmetode innebærer at den tradisjonelle lærerrollen endres. Læreren skal fungere som en veileder for elevene i bedriftsarbeidet. Erfaringa fra Ungdomsbedriftsmessa viser at elevene må få veiledning, spesielt i forhold til økonomisk analyse og markedsundersøkelse. De må gripe inn når arbeidet stopper opp og hjelpe elevene å finne oppdrag, slik at tida ikke går fra elevene. I tillegg har lærerne en sentral

oppgave i å motivere til arbeid og læring. Det er viktig å kunne foreta realistiske vurderinger av markedssituasjon, produktpris eller pris på tjenester, samt opprette kontakter og rådgivere i næringslivet. På dette feltet har de fleste elevene ikke forutsetninger for å kunne gjøre undersøkelser helt selvstendig, uten hjelp og veiledning fra læreren eller mentor/rådgiver.

Rådgiver/mentor fra næringslivet

Det er interessant å se på elevenes oppfatning av hva lærerens praktiske erfaring fra næringslivet betyr. Resultatene viser en klar trend til at elevene synes det er viktig at læreren har praktisk erfaring fra næringslivet. Mentor eller bedriftsrådgiver vil også være en svært nyttig kontakt og hjelper både i etableringsfasen og i selve driften av ungdomsbedriften. Noen av disse kontaktene kan være avgjørende støttespillere for ungdomsbedriftens suksess. For å komme i kontakt med mentorer kan ungdomsbedriften kontakte bedrifter i skolens lokalmiljø. De kan også inngå samarbeid med enkeltpersoner, foreninger, organisasjoner og andre institusjoner. Det krever en ekstra innsats fra både læreren og ikke minst elevene å opprette slike kontakter. Derfor er det positivt at så mange som 55 % av bedriftene hadde det. Likevel er det usikkert hva elevene legger i begrepet rådgiver fra næringslivet. Det kan trolig være alt fra en av foreldrene til en av medlemmene i bedriften, en nabo eller en ukjent person for alle medlemmene i gruppa.

Samarbeid

Å arbeide i en ungdomsbedrift med flere ansatte krever et nært samarbeid mellom elevene over lengre tid. På den måten blir de kjent med hverandres sterke og svake sider. Det kan være en utfordring når beslutninger skal tas og varer og tjenester skal produseres i fellesskap. Samarbeidet har sannsynligvis vært godt, fordi en forholdsvis stor andel av elevene hevder at ungdomsbedriftsarbeidet har vært positivt for kameratskapet mellom dem. Det er kun 13 % som er uenig i dette. Disse har trolig hatt negative erfaringer med det tette samarbeidet i bedriften. Resultatene viser også at 43 % av elevene er uenige i at ungdomsbedriftsarbeidet IKKE har vært positivt for fellesskapet mellom lærere og elever.

Bosetting og tanker om å starte egen bedrift

Resultatene mine viser at tre av fire elever ønsker å bosette seg i bygdemiljø om ti år. Siden vi ikke vet noe om nåværende bosted, kan vi ikke si om noen vil bytte bosted. Erfaringer fra Sverige viser at over 20 % av ungdommene som har deltatt i ungdomsbedrifter, etablerer egen bedrift etter videregående skole. Gjennomsnittet for svensk ungdom ellers er 2 % (Luktvaslimo 2003). Samtidig viser hovedkonklusjonen i arbeidet til Luktvaslimo (2003) at det å få praktisk erfaring med å starte opp og drive bedrift i ung alder, øker evne og lyst til å etablere en egen bedrift betraktelig. Andelen av de som etablerte egen bedrift etter å ha vært med på ungdomsbedrift i den videregående skole, er like høy i Norge som den er i Sverige. Den samme undersøkelsen viser også en prosentvis fordeling av de ulike bransjer som respondentene som har etablert egen bedrift, har etablert seg i. Fiske/fangst/landbruk oppnådde den høyeste prosentandelen på 37. Videre viser undersøkelsen også en tendens til at det er flere bedriftsetablerere blant personer som gikk på videregående skole i små kommuner enn i store. Det kan antagelig forklares ved at de fleste fortsatt bor i den samme kommunen, og at det er flere jobbmuligheter i de store kommunene (Luktvaslimo 2003).

Det kan være ulike årsaker til at mange elever har fått økt tro på å skape en ny arbeidsplass innen naturbaserte aktiviteter gjennom ungdomsbedriftarbeidet. Elevene i utvalget mitt, kan ha lyktes i arbeidet med både økonomisk overskudd og at samarbeidet har fungert bra. Resultatet fra undersøkelsen min, viser at hele 40 % er enig i påstanden om at de selv har lyst til å prøve å skaffe inntekter fra naturbaserte aktiviteter i et bygdemiljø i framtida. Årsaken kan være at de har sett og erfart at det finnes mange muligheter. Samtidig har de fått erfaringer og kompetanse slik at de vet hva som kreves for å etablere en bedrift. Tallene fra Luktvaslimo (2003) viser en liknende tendens. 42 % svarte at deltagelse i ungdomsbedrift har betydd mye for lysten til å starte egen bedrift. 30 % svarte verken eller på dette spørsmålet. Det er 15 % av elevene i undersøkelsen min som ikke har lyst til å skaffe seg inntekter fra naturbaserte aktiviteter i framtida. De kan enten hatt lite tro på dette i forkant av UB-arbeidet, lært mer om seg selv og bedriftsarbeid eller funnet ut at å etablere egen bedrift ikke er noe for dem.

Se nye muligheter og en mer variert skolehverdag

I ungdomsbedriften skal elevene selv utvikle en ny forretningsidé. Elevene tvinges til å tenke nytt og alternativt i forhold til de produktene som finnes på markedet. Flertallet av elevene sier at UB-arbeidet har hjulpet de til å se nye muligheter. Mange elever er passive og har problemer med å innrette seg etter skolens praksis. Resultatene fra undersøkelsen viser en klar tendens til at ungdomsbedriftsarbeidet har bidratt til å gjøre skolegangen mer interessant og spennende. Det var 67 % av respondentene som svarte at de var enig eller delvis enig i denne påstanden. Tallene fra Luktvaslimo (2003) viser den samme tendensen. 79 % svarte at deltagelse i ungdomsbedrift har gjort skolegangen deres mer interessant og spennende.

6.3.2 Feilkilder

Det er ett, åpent spørsmål i spørreskjemaet. Åpne spørsmål gir mange forskjellige svar, og det er tidkrevende og ofte vanskelig å kategorisere svarene riktig i etterkant. Noen skriver også en del utenom spørsmålet eller svarer ikke direkte på det som spørres om. I presentasjonen av resultatet fra det åpne spørsmålet har jeg prøvd å kategorisere elevenes svar. Her kan feiltolkninger ha forekommet ved at enkelte svar er blitt plassert i feil kategori. Svarprosenten i spørreskjemaet er høy, 78. Det er likevel en del elever som ikke har svart på skjemaet. Jeg sendte ut spørreskjemaet i juni 2003. På denne tiden hadde elevene eksamensperiode, og for mange lærere var det vanskelig å samle elevene i klasserommet. Noen lærere valgte å la elevene selv levere skjemaet tilbake til læreren i posthylla eller direkte på kontoret. Det kan ha ført til at det var de mest motiverte elevene som svarte på spørreskjemaet og leverte det tilbake til læreren.

6.3.3 Oppsummering

Undersøkelsen viser at elevene har positive erfaringer med UB, og ser positivt på fremtida som etablerer. Like viktig er det at forholdet elevene imellom og mellom lærer og elever påvirkes positivt.

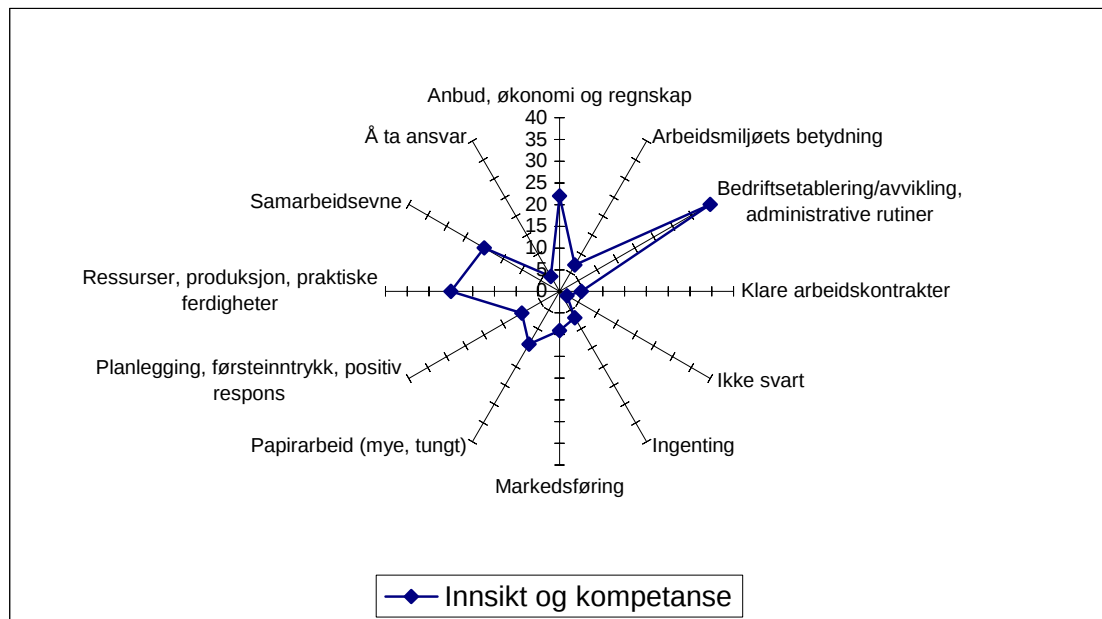
6.4 Resultater loggundersøkelse

6.4.1 Innledning

Loggskjema om hva elevene gjør, lærer og erfarer gjennom ungdomsbedriftsarbeidet ble sendt ut i november og februar. Utvalget bestod av ungdomsbedriftene i VK I-klassene ved KVS Bygland, KVS Lyngdal og Saggrenda Skog. Resultatene viser hvilken kompetanse og erfaring elevene har fått ved å drive en egen ungdomsbedrift gjennom et helt skoleår. Utvalget var 64 elever. Antall respondenter på det første loggskjemaet var 57, mens antall respondenter på skjema nummer to var 51 (seks elever hadde sluttet i løpet av året). I tillegg sendte elevene ved Saggrenda Skog, på eget initiativ, et tredje loggskjema fra hver elev, det vil si 8 respondenter. Svarprosenten på skjema én var 89, mens den på skjema to var 88. Diagrammene leses fra venstre mot høyre, med klokka. Midtaksen viser antall elever.

6.4.2 Innsikt og kompetanse gjennom ungdomsbedriftsarbeidet

Gjennomgangen av loggskjemaene tyder på at relativt mange av elevene mente at de hadde fått innsikt og kompetanse i bedriftsetablering/avvikling og administrative rutiner i en bedrift, anbud, økonomi og regnskap, i ressurser, produksjon og praktiske ferdigheter, og i samarbeidsevne. Noen nevnte også at de hadde fått innsikt i mye (tungt) papirarbeid. Bare få mente at de ikke hadde vunnet noen innsikt og kompetanse gjennom arbeidet med ungdomsbedrifter (Figur 26).

Figur 26. Oversikt over innsikt og kompetanse elevene utvikler gjennom UB-arbeidet.

I det følgende gis eksempler på elevens beskrivelse av hva de har produsert, med hvilke ressurser, det vil si deres spesifikke entreprenørielle kompetanse. Ungdomsbedriften Villkon har hatt i oppgave å: *"Kartlegge bruken av Blefjell i forbindelse med villreinstammen."* Dette gjorde de ved: *"Telling/spørreundersøkelse på Blefjell. Her skulle vi stoppe mennesker og spørre dem spørsmål."* Skogstjenesten UB har også tilbudt tjenester. De har hatt et oppdrag hvor de har: *"Ryddet kvist, fått oppdrag av arbeidsgiver, vært leder."* Videre skrev en annen elev at de har: *"Presisjonsfelt trær i en hage. Kløyvd ved. Kappa ved."* Gjennom dette kommer det fram at de blant annet har lært nøyaktige felling av trær. Elevene fra byggfag har hatt oppdrag som: *"Jeg har vært med på et rimelig stort oppussingsarbeid i en låve. Der vi blant annet har lagd et golv, kledd en vegg, lagd noen spilt og ei trapp."* Tre elever fra Ren Flamme UB skrev at de har: *"Støpt såper og lys, fordelt oppgaver, skrevet brev i samarbeid med andre medarbeidere om pengestøtte til bedriften vår, lagd logo, levert ut brev i samarbeid med medarbeidere, registrert oss i samarbeid med andre medelever."* Elever fra Krims Krans UB skrev: *"Jeg har vært med å klippe nobiliss og sypress, laga 400 kranser til hagebruket. Vi har stått i alleen og solgt kranser to og to. Jeg har organisert arbeidsoppgavene i bedriften."*

Tre elever fra Ved' M UB har: *"Kløyvd ved, kappet tømmer 30 cm, pakket ved i sekker. Holde tempoet oppe og tatt ansvar!"*

Elevene har gitt uttrykk for at de har lært noe av UB-arbeidet. Én skrev: *"Etter hvert lærte jeg og de andre hvordan vi kunne arbeide effektivt og på best mulig måte."* Det er flere av elevene fra byggfag som har opplevd mangel på innsatsfaktorer: *"Lite materialer på byggeplassen."* Flere har erfart at generell kompetanse er nødvendig for å få bedriften til å gå godt. En av elevene i Ved' M UB skrev: *"Lurt å planlegge arbeidsdager mer enn en dag i forvegen, og skaffe redskaper en trenger før vi skal arbeide."* En elev nevnte dette i forbindelse med hva han har lært gjennom UB-arbeidet: *"Nøyaktighet er viktig, materialene er lured å bestille selv, og arbeidsmiljøet gjør mye for hastigheten."* En annen elev har skrevet at han: *"Kan om dette fra før av."* Mens en annen virka mer fornøyd og skrev at: *"Negative erfaringer har jeg egentlig ikke fått enda."*

Innsikt i bedriftsetablering/avvikling og administrative rutiner i en bedrift

Bedriften krever også administrativ kompetanse, særlig i starten. En elev fra Flott og Godt UB har skrevet: *"Jeg har skrevet ørtten registreringsskjemaer."* En elev har lært: *"Hvordan en miljørapport skal utformes og hva den inneholder."* Samt at: *"Oppstart av bedrift i grove trekk hva som skal til. Opprettelse av styremedlemmer."* En elev fra Knall og Fall UB beskrev at hun har utført mye arbeid: *"Jeg har vært med å starte opp, eg har registrert bedriften, sørga for påmelding, sørga for giroer, og stått for det økonomiske og jeg har instruert elever og planlagt ridetimer. Og jeg og en til har sparka to fra bedriften."* En annen elev beskrev sin versjon av hva hun har gjort slik: *"Jeg har vært instruktør, møkket hos hestene, stelt, lagd miljøregler, blitt bosset rundt også sluttet jeg."*

En av bedriftsmedlemmene i Lyngdal Horse Show UB skrev om sine ledererfaringer: *"Satt alle personene til forskjellige oppgaver."* En annen elev fremhevet: *"Jeg har lært at det ikke er fullt så vanskelig som jeg trodde å drive firma."* En elev i Krims Krans UB skrev at hun har lært at ledelse ikke bare er enkelt: *"Jeg må være strengere hvis de ansatte ikke gjør jobben sin. Ting tar lenger tid enn man tror. Jeg har lært å jobbe i en*

gruppe i et nokså godt samarbeid.” Andre elever nevnte erfaringer de har fått som: *”Gjøre ting/papirarbeid fortløpende.”* *”Burde vært strengere - turt å gi folk sparken.”* En annen uttalte: *”Skrevet størstedelen av årsrapporten.”* Bedriften skal også avsluttes. En elev skrev at hun: *”Har vært med på den lange prosessen- avvikling!”* Byggfagelevne hevdet at de gjennom bedriftsarbeidet har fått positive erfaringer i forhold til: *”Hvordan firmaet fungerer.”* Og: *”Hvordan styre eget firma.”* En elev skrev at han gjennom ungdomsbedriftsarbeidet har lært å: *”Lede et firma.”* En annen har erfart at: *”Sjefen må ta meir ansvar.”* En annen nevnte: *”Papirrot.”*

Elevene har ulike meninger om de erfaringene de har gjort om bedriftsetablering

Mange elever fremhevet papirarbeidet som en stor og tung del av oppstartfasen. En elev skrev: *”Jeg har lært at det er mye papirarbeid med registrering av bedrift. At det kan bli mer jobb enn inntekter i starten.”* Flere elever har erfart at: *”Papirarbeid er noe drit.”* En annen elev har erfart: *”At det er mer arbeid enn jeg trodde. Fått bedre innsikt i en bedrift, om åssen det fungerer.”* Flere elever beskrev slik hvordan de opplevde etableringen av ungdomsbedriften: *”At det er et hendelse å starte ungdomsbedrift (litt tetag). Et hendelse. At det alltid regner når vi skal arbeide.”* Følgende tanker og frustrasjoner kom fram: *”At UB er stress og å starte bedrift er bare masse papirer og kluss.”* Og: *”Det er også svært viktig å ta ansvar og utføre det du har fått ansvar for.”* *”Ting tar mye lenger tid enn det man har regnet med. Dette merket seg godt da jeg lagde f. eks. logoen.”* Elevene oppfatter ungdomsbedriftsarbeidet forskjellig, en elev skrev: *”Hvor enkelt det er å starte en UB.”* En annen hevdet at han hadde lært *”Lite og ingenting.”* Mens en annen elev skrev at han: *”Har lært veldig mye og det er positivt (generelt).”* Når det gjelder avvikling av bedriften har en elev skrevet: *”Det jeg har lært mest av er avslutningen. Her så jeg hvor viktig og mye arbeid det kreves med regnskapet.”*

Spesifikk entreprenøriell kompetanse- innsikt i økonomi, anbud

Det er flere elever som fremhevet det de hadde gjort knytta til økonomi i bedriften. En elev skrev: *”Jeg har lært mer om hvordan å sette opp et budsjett. Og hvordan man må tenke for at det skal gå an å tjene penger på det.”* Byggfagelevne har skrevet en del om

hva de har lært i forhold til anbud og kostnadsberegninger: *"Vi har lært å skrive anbud, materiellregning og prisberegning. Markedsføring."* Og: *"Jeg har lært at jeg må "gå skoa av meg" og at man ikke må selge seg billig altså ikke få oppdrag for billig."* Noen elever opplevde: *"Konkurransen er hard."* Mens to andre elever skrev: *"Har ikke fått oppdrag på grunn av høy pris."* *"Kjipt å få NEI på anbud."*

Innsikt i markedsføring

Det kommer fram av elevsvarene at de har brukt mange ulike former for markedsføringstiltak av ungdomsbedriften. En elev skrev: *"Etter opprettelsen av bedriften var det viktig å få en fet logo. Jeg satte meg ned og laget flere forskjellige forslag og vi holdt avstemning over tre eller fire forskjellige logoer. Alle ble veldig fornøyd."* Ut i fra elevsvarene kan en se at de har lært at markedsføringsarbeidet er en viktig bit av bedriftsarbeidet. En elev skrev: *"Har lært det at en god brosjyre og reklame er meget viktig for at en bedrift skal gå bra."* Videre ser en av elevsvarene at å skrive anbud også er en form for markedsføring, ved at ungdomsbedriften viser sin interesse overfor oppdrag. En av byggfagelevne skrev at bedriften har: *"Prøvd å markedsføre litt og skrevet noen anbud på forskjellige jobber."* En annen nevnte: *"Vi har deltatt i to anbudskonkurranser der vi vant en av dem, og det gikk ut på å pusse opp et gammelt melkerom. Og vi støpte gulv, malte vegger og laget en lecamur osv."*

Betydningen av kontrakter- avklare arbeidsoppgave på forhånd

En elev skrev at han: *"Har lært hvordan jeg skal forholde meg overfor kunder."* Flere elever nevnte følgende om hva de har lært i forhold til dette: *"Være nøyer med kontrakter."* En annen beskrev det han hadde opplevd som: *"Lurerier."* En annen har oppfattet det som at: *"Arbeidsgiver løy om arbeidsmengden."* En elev skrev at han har lært: *"At når du handler med andre folk som er grossister så må du få det skriftlig hva vi kjøper."*

Generell entreprenøriell kompetanse - samarbeidsevne

Det er svært mange elever som nevner samarbeid med medelever i forbindelse med hva de har gjort, lært og betydningen av at samarbeidet fungerer. En elev skrev: *"Jeg har lært*

en god del om hvordan det er å styre noe målrettet i samarbeid med andre.” En annen elev fremhevet: *”Jeg har lært at det ikke er lett å ha en bedrift! Det er mye som må gjøres da. Å samarbeide med andre og ha respekt for hverandre har jeg nok blitt bedre til.”* Andre ting som kom fram er: *”Jeg har lært at det krever mye planlegging og hardt arbeid og samarbeide å starte opp en bedrift.”* Andre elever fremhevet positive erfaringer med samarbeid: *”Det er fint å kunne samarbeide med andre. Ting går mye raskere da.”* Flere elever skrev: *”Positivt å samarbeide med andre, jeg til vanlig ikke er med på fritiden.”* Flere elever fremhevet at: *”Vi er flinke sammen.”*

Gjennom det elevene har skrevet er det tydelig at de også har opplevd utfordringer i forhold til samarbeidet i bedriften. En elev beskrev det hun hadde lært slik: *”At vårt tema krever fysisk arbeid, nødt til å planlegge ganske mye for å få det til å gå rundt. Nødt til å ta hensyn til de andre, hva de mener.”* En annen fremhever: *”At det å være mange i en bedrift er en utfordring. Det er mange slags meninger om alle ting. Det er en veldig stor utfordring å gjøre alle til lags. (Det går ikke). Så av og til må bare noen gi seg.”* Samarbeidet er både krevende og positivt: En elev skrev: *”At det er vanskelig når ikke alle møter opp. Høre/lytte til andres mening. Avvikling blir vanskelig hvis ikke alle har gjort jobben sin.”* Som en positiv erfaring nevnte den samme eleven: *”Jobbe med andre som er veldig ulike.”* En annen elev skrev om sine negative erfaringer: *”Mye å gjøre, det blir fort at vennskap blir ødelagt pga. jobbfordeling og penger.”* En elev beskrev sine negative erfaringer slik: *”Gruppa fungerte ikke sammen og såne ting. Det er lettest å jobbe sammen med folk du kjenner godt/stoler på som jobber.”* En annen elev skrev at han har lært at: *”Aldri gå inn i en elevbedrift.”* Noen elever har gjort seg erfaringer om betydningen av tålmodighet. *”Mye papirarbeid som måtte gjøres, virker som gruppa blir litt utålmodig, men det går framover.”*

Generell entreprenøriell kompetanse planlegging og nøyaktighet

En annen elev fremhever: *”Man må ha nok arbeidsoppgaver til alle, ellers blir det mye daugang.”* En annen elev i bedriften utdypet dette: *”Litt mange på gruppa (6 stk) litt lite å gjøre.”* Videre skrev en elev at han: *”Har lært at det er mye som kan gå galt og at god*

forberedelse lønner seg.” En annen pekte på et forbedringspotensial knytta til å: *”Få litt bedre system på produksjonen, slik at vi produserer jevnlig hele tiden.”*

Generell entreprenøriell kompetanse - kreativitet

I en bedrift er det en fordel at elevene får verv og oppgaver som de passer til og kan trives med. En elev uttrykte: *”Var veldig artig å få bruke sine kunstneriske evner til å lage en logo.”*

Arbeidsmiljøets betydning for motivasjonen

Elevene har gjennom ungdomsbedriftsarbeidet fått noen negative erfaringer i forhold til arbeidsmiljøet: *”Litt tetak å hold på med det. Tar hjertligt julakvelden sånn innimyllå. Det meste egentlig. Åkså regne det heile veien.”* Det var flere elever som syntes det var negativt og tungt at: *”Det regner alltid når vi skal produsere.”* En annen skrev at det oppstår: *”Farlige situasjoner av og til.”* Mens en tredje elev skrev at: *”Pause fører til forfall.”*

Betydningen av veileder, støtte og nettverk

Det er svært få elever som nevner noe om veiledere og nettverk. Det var en elev som skrev at: *”Arbeidet gikk seint og vi har fått mye støtte av lærerne”* (i forbindelse med Miljørapporten).

Betydningen av positiv respons og et godt førsteinntrykk

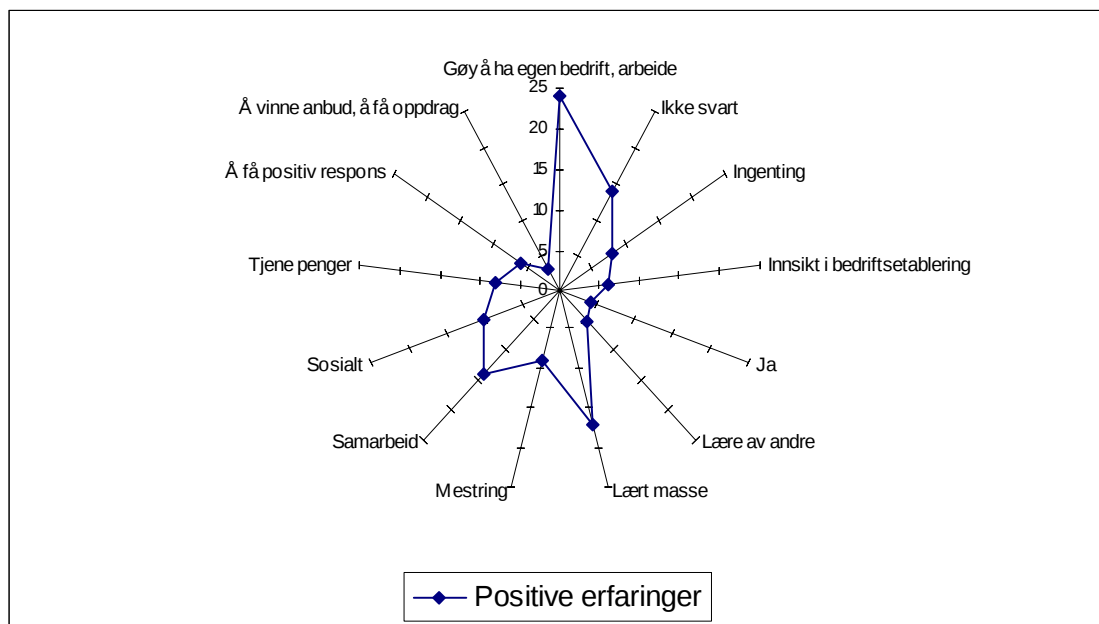
Det er mange elever som nevner at det har vært motiverende å få positiv respons på arbeidet. En elev skrev: *”På messe lærer man en stor del hva andre mennesker synes om forretningsideen man har.”* En annen elev skrev: *”Der fikk jeg masse fin respons også fikk jeg håndhilse på Erna Solberg”* (Messe i Dalen i Telemark). En annen elev fremhevet: *”Det var lett å få kontakt med folk”* (Registreringen, Blefjell). En elev har videre erfart at: *”Det er veldig viktig å ha et bra første inntrykk”* (Ungdomsbedriftmesse i Skien). En av Byggfagelevne nevnte sine positive erfaringer i forhold til at: *”Kundene syntes vi gjorde en god jobb til en billig penge.”*

Betydningen av erfaringsutveksling på Ungdomsbedriftsmesse

Det er flere elever som har vært på Ungdomsbedriftsmesse i Skien som har nevnt sine positive erfaringer knyttet til å lære av hverandre: *"Jeg har lært veldig mye av hva andre har som ideer."* Samt: *"Vi så hvordan de andre bedriftene hadde løst det."* Etter Ungdomsbedriftsmessa i Skien fikk en av elevene i Villkon erfare: *"At bedriftsmesser krever god forberedelse."* En av Villkon-elevne har gjort seg tanker om sine negative erfaringer i forhold til dette: *"Vi var alt for dårlig forberedt. Vi hadde ikke noe å gjøre der."*

6.4.3 Positive erfaringer gjennom ungdomsbedriftsarbeidet

Resultatene tyder på at relativt mange av elevene mente at de hadde fått positive erfaringer i forhold til at det er gøy å ha egen bedrift og arbeide, at de har lært masse, samarbeid og at det er sosialt. Noen nevnte også at det var en positiv erfaring å tjene penger. Svært få mente at de ikke hadde fått noen positive erfaringer gjennom arbeidet med ungdomsbedrifter (Figur 27).

Figur 27. Oversikt over elevenes positive erfaringer gjennom UB-arbeidet

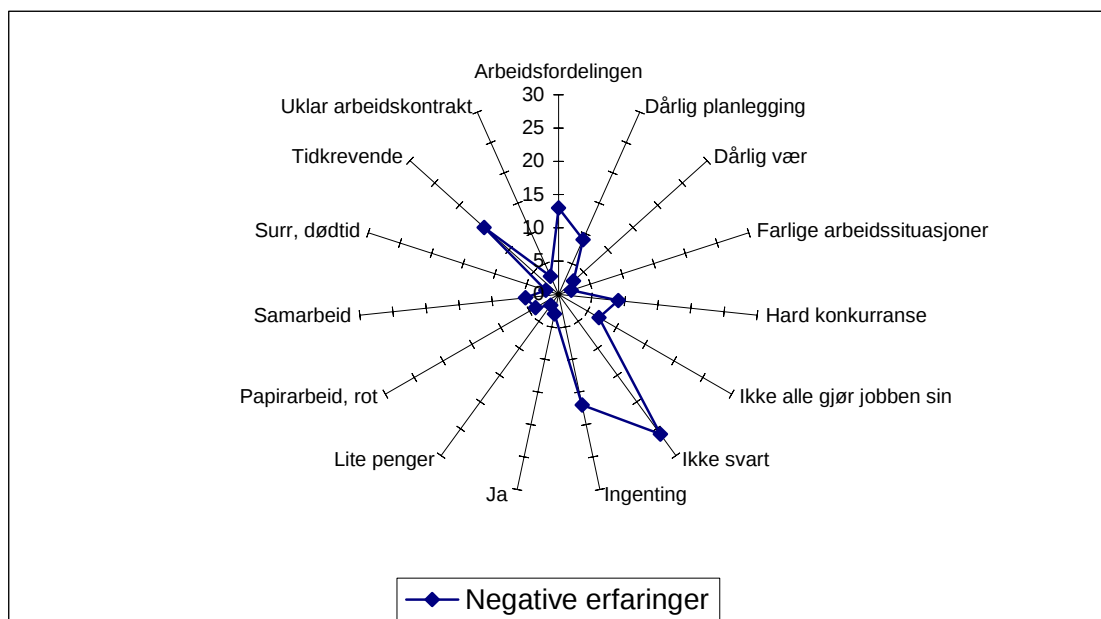
Å drive ungdomsbedrift er både sosialt og gøy

Det er mange elever som fremhevet sine positive erfaringer som at ungdomsbedriftsarbeidet var: *"Skikkelig gøy, sosialt, lært mye, tjener penger."* Samt at

ungdomsbedriftsarbeidet var: *"Sosialt og spennende. Lærer mykje om økonomi."* Det er også tre elever som skrev at de har opplevd ungdomsbedriftsarbeidet som: *"Sosialt eller fint lite en grei jobb."* En annen elev skrev at en gjennom bedriftsarbeidet: *"Blir bedre kjent med hverandre."* Det er noen elever som beskrev noen av forutsetningene for at ungdomsbedriftsarbeid skal være kjekt å holde på med: *"Det er gøy så lenge det går bra og alle gjør noe."* Og: *"At alle gjør sitt beste, alle er bestemt på å få inn penger."* Det var andre elever som beskrev sine positive erfaringer slik: *"Positive erfaringer er at det er gøy å jobbe med fordi det interesserer meg."* Og: *"Kjekt å arbeida."*

6.4.4 Negative erfaringer i ungdomsbedriftsarbeidet

Resultatene tyder på at relativt mange av elevene mente at de ikke hadde fått noen negative erfaringer. Av negative erfaringer nevnes arbeidsfordelingen i bedriften og at det er tidkrevende, dessuten dårlig planlegging, hard konkurranse og at ikke alle gjør jobben sin (Figur 28).

Figur 28. Oversikt over elevenes negative erfaringer i UB-arbeidet.

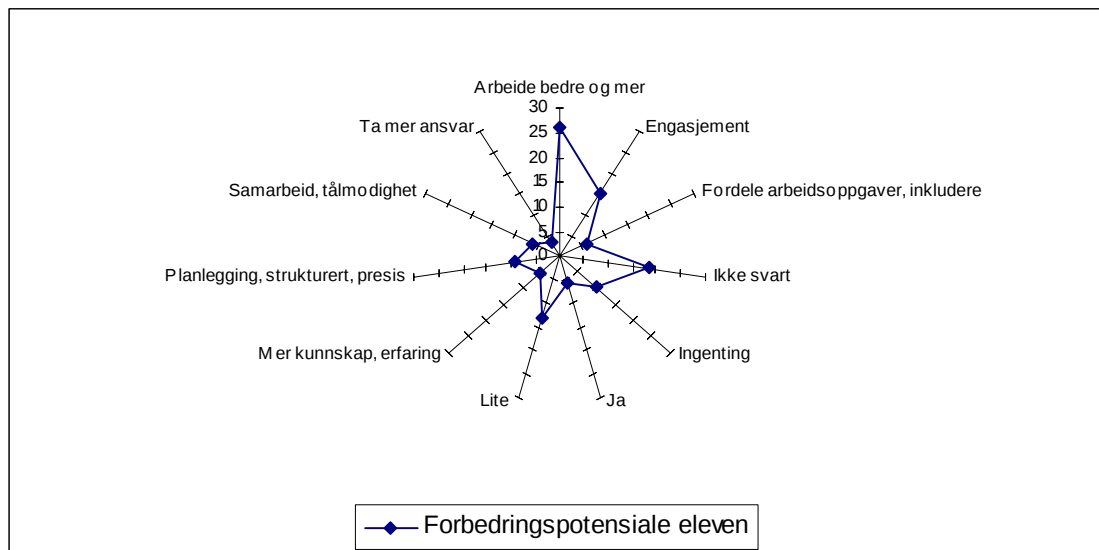
Utfordringer i bedriftsarbeidet

Det kan være mange utfordringer i bedriftsarbeidet. En utfordring er "kollegaene" og ledelsen; *"Aldri gå inn i en bedrift med personer som er maktsyke. Jeg har og lært at det*

er hardt arbeid å drive en bedrift.” En elev skrev om sine negative erfaringer i forhold til arbeidsfordelingen: *”Mesteparten av arbeidet falt på oss som ikke var med som daglig leder.”* En annen elev skrev: *”Negative erfaringer må være hvis folk ikke gidder å møte opp og viser dårlig innstilling med dårlig humør.”* Selv om forholdet til kollegaer er godt, krever selve bedriften mye. En elev skrev: *”At det er utrolig hardt å drive en bedrift. Det er ikke bare å finne ut at du vil gjøre det. Du må ha kunnskap, vilje og ikke minst penger til det.”* Dessuten krever skole og venner sin tid: *”Me får masse bestillinger (det er positivt) men når me har masse lekser/prøver og venner utenom blir det litt travelt. Men trives veldig godt.”* Flere elever har erfart at det som ikke er morsomt må også gjøres: *”Null positive erfaringer med å skrive timelister.”* En elev skrev at hun har lært: *”At viss det skal vera kjekt, må arbeidet gå effektivt og greit og ikkje så masse surr som det blei.”* Tre elever fra en annen bedrift var mer negative og skrev: *”Bedrifta går konk, så me må sikkert legge ned.”*

6.4.5 Elevers forbedringspotensial i ungdomsbedriftsarbeidet

Gjennomgangen av loggskjemaene viser tankene elevene har gjort seg om egne forbedringspotensial. Resultatene tyder på at relativt mange av elevene mente at de hadde forbedringspotensial i forhold til å arbeide bedre og mer, engasjement, samt det å planlegge, være strukturert og presis. Noen nevnte også at eget forbedringspotensial er lite og ingenting (Figur 29).

Figur 29. Oversikt over eget forbedringspotensial som eleven selv har erfart gjennom UB-arbeidet.

Gjennom elevens ettertanker ser en at de har reflektert over områder som de kan forbedre seg på. Det kommer klart fram at ulike elever har forskjellige ting å jobbe med og ambisjonsnivået deres er svært ulikt. En elev uttrykte at han har: *"Jauda mye å gå på."* Hele fem elever skrev: *"Få mer erfaring."* Mens en annen elev skrev: *"Prøve å stå opp om morran."* En annen har et noe høyere ambisjonsnivå og skrev: *"Jobbe bedre, fortære, være nøyaktig, allsidig."* Når det gjelder samarbeid og arbeidsfordeling skrev flere elever: *"Burde prøvd enda hardere å fått alle like mye med, men etter jul virket det som om de fleste var ganske lei av bedriften, det var kjipt."* Videre: *"Ikke bli så hissig på sjefene når de var på sitt verste."* Og: *"Rette seg etter andre, men jeg gir meg ikke helt =)." "*

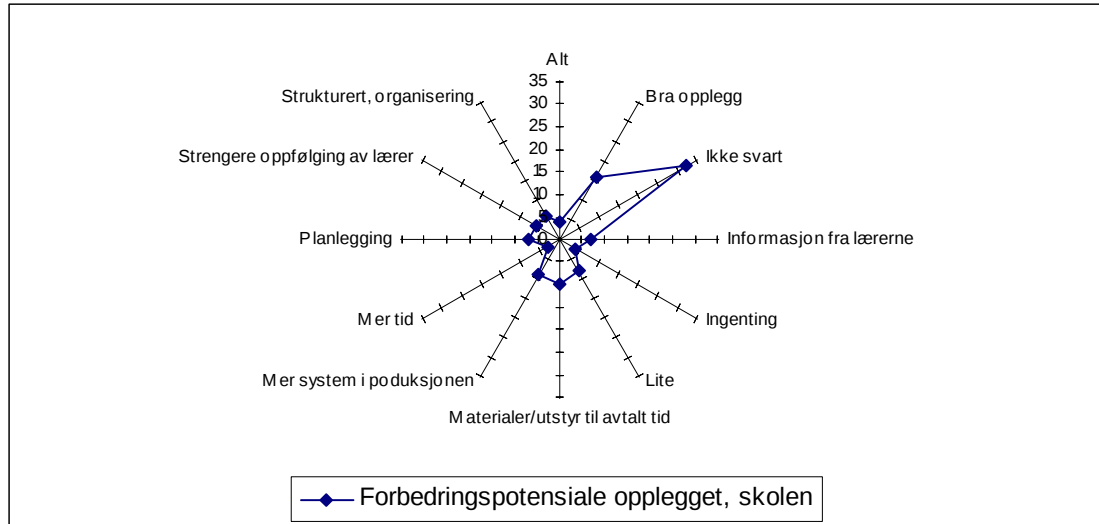
6.4.6 Gruppas forbedringspotensial i ungdomsbedriftsarbeidet

Elevene nevner forbedringspotensial i tilknytning til engasjement, arbeidslyst og møter. En elev skrev: *"Flere møter med gruppa og lærere."* En annen elev fremhevet at gruppa kunne: *"Kanskje være mer framsynt for ting som kan skje."* *"Tenke nøyere gjennom det vi gjør."* Samt: *"Bedre planlegging."* Flere elever var fornøyd med gruppa og skrev at forbedringspotensial er: *"Ingenting."* Samtidig er det svært mange elever som ser at gruppa har mye å gå på når det gjelder engasjement og arbeidslyst. I forhold til markedsføring er det en elev som nevnte at gruppa: *"Kan kanskje være litt mer frampå når det handler om å markedsføre."* Flere av elevene kom inn på forbedringspotensial når det gjaldt samarbeid i gruppa. Det som kom fram var betydningen av: *"At alle snakker sammen når det er noe, og at ikke noen vet ting og ikke alle!"* Samt at: *"Alle må møte opp når vi avtaler tid, og alle må gjøre en innsats med det vi holder på med."* Andre ting som kom fram var at de andre gruppemedlemmene burde: *"Ta litt initiativ selv og ikke bare klage på meg"* Samt at det: *"Kunne vært litt mindre sjefing blant oss."*

6.4.7 Elevens syn på skolen og lærernes forbedringspotensial i ungdomsbedriftsarbeidet

Loggskjemaene viser tankene elevene har gjort seg om opplegget og skolens forbedringspotensial. Resultatene viser at mange av elevene synes ungdomsbedriftsopplegget er bra og at forbedringspotensialet er lite. Noen nevner også at det er forbedringspotensial i forhold til mer system i produksjonen og at skolen stiller

med materialer og utstyr til avtalt tid. Det er også flere elever som nevner informasjon og strengere oppfølging av lærer som forbedringspotensial (Figur 30).

Figur 30. Oversikt over opplegget og skolens forbedringspotensial i UB-arbeidet

Det som kommer fram gjennom elevenes svar er at lærerne i flere tilfeller burde ha: "Sjekket ut UB-permen bedre." En elev skrev at lærerne burde gi: "Mer info om hvordan man skal starte opp. Litt innvikla system, men det er kanskje hele poenget....."

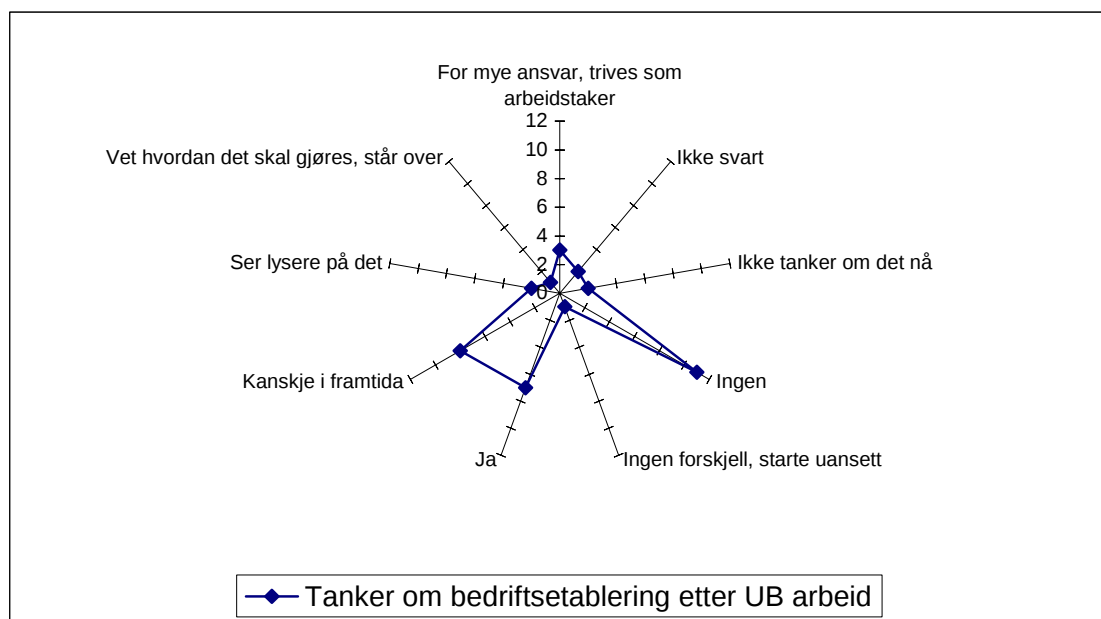
Samt: "Lærerne bør lese gjennom registreringen før den sendes til Brønnøysund." En annen elev skrev at: "Lærerne må informere mer om papirarbeid." Mens en tredje elev skrev om UB-opplegget at det er: "Egentlig bra! Burde fått visst meir om kva me gjorde i begynnelsen." Flere elever skrev at et forbedringspotensial er: "Kanskje litt strengere/bedre oppfølging." Og betydningen av at lærerne er: "Mer hjelpsomme og rådgivende." En annen elev skrev: "De gjør det bra." Andre ting som ble nevnt: "Mer tid." Skoler som har ungdomsbedrifter som satser på ved-produksjon bør i følge noen elever: "Få tak i vedtørke." Hele seks elever nevnte at skolen må: "Komme med materialer når vi blir lovt at de skal komme." Og: "Skaffe materialer forttere og gi oss flere arbeidsoppdrag."

Når det gjelder Ungdomsbedriftsmessa, skriver flere elever at: "Opplegget var veldig bra" (Ungdomsbedriftsmesse i Skien). En annen elev fremhevet at et forbedringspotensial er: "Mer info om nedlegging og om utstillingen i Kristiansand!!" I

tilknytning til deltagelse på UB Kick off er det en elev som skrev: *"UB Kick off kunne vore meir info om kva me EGENTLIG skal gjera, ikkje så masse surr."*

6.4.8 Elevenes tanker om å starte egen bedrift etter å ha arbeidet med ungdomsbedriftsarbeid

Gjennomgangen av loggskjemaene viser elevens tanker om å starte egen bedrift. Resultatene viser at mange av elevene svarte kanskje i framtida og ja til dette. Samtidig er det en del elever som har svart at de har ingen tanker om å starte egen bedrift (Figur 31).

Figur 31. Oversikt over elevenes tanker om egen bedriftsetablering etter UB-arbeidet

Svarene bærer preg av at en eventuell bedriftsetablering er langt fram i tid og dermed vanskelig å si noe om. Svarene til elever som er positive til tanken inneholder stikkord som: Greit nok, det hadde sikkert vært spennende - kan jo ikke utelukke det, ser litt lysere på det, kan jo aldri vite hva jeg finner på, artig tanke kanskje jeg engang kommer til å gjøre det og kan godt hende. En elev skrev det slik: *"Har det ikke som mål å starte egen bedrift, men ser litt lysere på det."* En annen elev skrev: *"Det har me på sikt!!"* Samt en tredje: *"Ja det hadde sikkert vært spennende, men det blir nok lenge til hvis jeg kommer til å gjøre det. Men jeg kan jo ikke utelukke det!!"* Elevene fra byggfag er generelt mer positive i forhold til å starte en egen bedrift. En elev skrev: *"Jeg hadde i utgangspunktet*

tenkt å starte egen bedrift og UB-arbeidet har bare forsterket dette.” En annen elev skrev: *”Jeg har nå fått et lite innblikk i hvordan det er å drive en egen bedrift og er stort sett positiv til å starte min egen bedrift etter hvert.”* *”Store planer... men får se åssen det går.”* En annen skrev: *”Ikke noe forskjell, skal starte for meg selv uansett.”*

Elever som er mer negative til tanken om å starte en egen bedrift fremhever stikkord som at det er mye stress, arbeid, store utfordringer, at de ikke er selvstendige nok, mye papirarbeid, at det tar tid før en begynner å tjene penger og for mye ansvar. En elev skrev: *”Tror nok ikke at jeg kommer til å starte noen bedrift. Det er veldig mye arbeid og litt stress, men jeg har lært mye.”* En annen skrev: *”Nå vet jeg i alle fall hvordan det ikke skal gjøres, men jeg tror jeg står over den.”* Noen elever begrunner at de ikke vil starte egen bedrift ved at de ikke føler seg egnet til det. De skrev: *”Litt tiltak, trives godt som arbeidstaker jeg.”* Og: *”Tror det blir for mye ansvar for meg å starte alene.”* Samt at: *”Eg har ikkje lyst til det. Er for stress og eg er nok ikkje sjølvstendig nok.”* Andre elever begrunnet med at: *”Jeg vil ikke starte egen bedrift, det er altfor mye papirarbeid pluss at det tar tid å komme inn i det, før du begynner å tjene penger.....!”* En elev skrev: *”Aldri (tror jeg).”* Mens en annen skrev: *”Det frister lite å starte opp min egen bedrift etter dette prosjektet.”* *”Det kommer ikke til å skje.”*

6.5 Diskusjon loggundersøkelse

6.5.1 Drøfting av egne data

Spesifikk entreprenøriell kompetanse- innsikt i ressurser og produksjon

De fleste ungdomsbedrifter bygger virksomheten sin på ett eller noen få produkter eller tjenester. Resultatene mine viser at elevene har fått innsikt i produksjon av produkter eller tjenester gjennom ungdomsbedriftsarbeidet, ved selv å tilby det til et marked. Elevenes innsikt i produksjon, er mest sannsynlig uavhengig av hva elevene har produsert. Erfaringer fra Ungdomsbedriftsmessa i Kristiansand (2004) viste at de fleste bedriftene som deltok, hadde for omfattende og vide forretningsideer. I følge dommerne på messa, vil de bedriftene med snevre og helt konkrete forretningsideer ha størst sjanse for å klare seg i arbeidslivet fordi eleven blir mer fokusert både når det gjelder råvaretilgang, produksjon og markedsføring. Det er flere elever som har erfart hvor viktig det er å

forberede arbeidsdagen og sørge for at materialer og utstyr som trengs er tilgjengelig. Ut i fra det elever har skrevet, kommer det fram at 6 stykker på gruppa er for mye. Det blir ikke arbeidsoppgaver til alle. En kan selvsagt si at det avhenger av produksjonen og eller oppdragsstørrelse, men også at bedriften skal ha en begrenset levetid. Dermed kan færre ansatte innebære færre komplikasjoner på alle plan. Villkon UB på Saggrenda Skog hadde 8 bedriftsmedlemmer, men oppdragene deres ser ut til å være av et større omfang enn hva de andre bedriftene i utvalget har.

Innsikt i etablering/avvikling og administrative rutiner i en bedrift

En ungdomsbedrift er en virkelig bedrift og ligger nært opp til et aksjeselskap. Bedriften skal registreres både hos Ungt Entreprenørskap og i Enhetsregisteret i Brønnøysund. Av resultatene mine kan en se at elevene har fått innsikt i bedriftsregistrering, utforming av miljørapport, økonomi, rapportskriving og avviklingsprosessen. Mange elever beskriver hvor krevende denne prosessen var. Likevel måtte de være utholdende og fullføre oppstarten for å komme i gang med arbeidet. Det er vanskelig å si om alle elevene har fått innsikt i de ulike arbeidsoppgavene i bedriften. En elev skrev at han har erfart hvor enkelt det er å starte en ungdomsbedrift.

Ledelse er å få det beste ut av alle og å motivere en gruppe til å nå et felles mål. Få mennesker er født ledere. De aller fleste lærer seg å lede andre gjennom erfaring. Flere av elevene skriver at de har lært å lede et firma. En annen elev skrev at hennes erfaringer er at sjefen må ta mer ansvar. En annen elev skrev at hun har satt alle personene til forskjellige oppgaver.

Betydningen av kontrakter - avklare arbeidsoppgaver på forhånd

Foruten skriftlige rapporter fra møtene, er det viktig å ha alt som bestemmes, deriblant avtaler og kontrakter skriftlig. Folk glemmer, husker feil og misforstår. Det er også viktig å se hva arbeidet går ut på før eventuelle kontrakter underskrives. Flere av elevene i skogstjenesten UB fremhevet dette. Dårlige erfaringer med arbeidsoppdrag kunne i dette tilfellet og for andre bedrifter vært unngått, hvis det var klarhet og enighet mellom begge parter på forhånd om hva arbeidet skulle gå ut på. En utfordring på dette området, er at

elevene er ikke erfarne nok til å kunne vurdere hvor lang tid et arbeid vil ta og hva som er en akseptabel og realistisk lønn for arbeidsoppdraget. Det ser ut til å være viktig at lærerne følger bedriftene tettere opp slik at de kan være behjelpelige med å veilede elevene også i kontakten med eventuelle arbeidsgivere. I mange tilfeller er det trolig det som må til for å unngå slike negative erfaringer som denne bedriften har opplevd. Dette er nok et eksempel på at enkelte lærere ikke helt ser hvor ”skoen trykker” for elevene i ungdomsbedriftsarbeidet.

Spesifikk entreprenøriell kompetanse - innsikt i økonomi

Alle som driver næringsvirksomhet har plikt til å føre regnskap, uansett om virksomheten er merverdigavgiftspliktig eller ikke. Ungdomsbedrifter skal føre et forenklet regnskap, men etter samme prinsipp som gjelder for virkelige bedrifter. For en ungdomsbedrift passer det å lage budsjetter for de første månedene og et budsjett for hele skoleåret. Det er flere elever som fremhevet det de har lært knytta til økonomi i bedriften både når det gjelder å styre med penger, sette opp et budsjett, skrive anbud, materiellregning og prisberegning og at konkurransen i markedet er stor.

Innsikt i markedsføring

Markedsføringen av ungdomsbedriften og det den kan tilby markedet er en av de viktigste, men også vanskeligste av arbeidsoppgavene i bedriften. Et eksempel på en vid forretningsidé til en av bedriftene i utvalget: ”... *Utføre enkle byggetjenester, produsere benker, og å lage ulike håndtverksmessige produkter etter egne ideer. Hvis det oppstår behov for evt. nye produkter i vårt lokale marked lar vi oss også påvirke av disse.*” Samtidig er det forståelig at bedriftene gjerne vil ha flere bein å stå på.

Det bildet kundene har av bedriften, er svært viktig for virksomheten. Oppfatningen er ikke bare avhengig av hva bedriften gjør, men også hvordan konkurrentene posisjonerer seg. Bedriftsnavnet er av stor betydning for bedriftens image. Kunden danner seg en oppfatning av bedriften, ikke bare ut fra selve produktet, men også ut i fra blant annet navn og logo. Det er med på å selge produktet. Spesielt vanskelig er det for en ny bedrift å komme inn på markedet blant erfarne konkurrenter. Skal ungdomsbedriften overleve,

må den fortelle kundene at den finnes og hva den er flink til. De markedsføringstiltak bedriften har til rådighet deles gjerne inn i fire hovedområder: Produkt, pris, plass (distribusjon eller på hvilken måte produktet kan nå kunden) og påvirkning. I tillegg kommer personell og andre kontakter. Av resultatene kommer det fram at elevene har brukt, og dermed fått innsikt i, ulike markedsføringstiltak av en bedrift som å lage brosjyre, hjemmeside, annonse i lokalavisa, plakater og/eller deltagelse på messe. Prisen er også et viktig markedsføringstiltak. Mange ungdomsbedrifter setter lave priser, ikke sjelden altfor lave. Produktets markedspris eller "nytteverdi" bestemmer øvre grense for prisen. Nedre grense for prisen bestemmes av bedriftens kostnader. Det er flere av byggfagelevne som skriver at de gjennom UB-arbeidet har lært at de må "gå skoa av seg" og at man ikke må selge seg billig, altså ikke få oppdrag for billig.

Generell entreprenøriell kompetanse - samarbeidsevne

En viktig generell entreprenøriell kompetanse er egenskaper som pågangsmot og samarbeidsevne. Av resultatene kommer det fram at det er svært mange elever som nevner samarbeid med medelever, på godt og vondt, i forbindelse med hva de har lært gjennom ungdomsbedriftsarbeidet. En elev skrev at det er mye å gjøre, det blir fort at vennskap blir ødelagt på grunn av jobbfordeling og penger. Det er heldigvis kun én elev som fremhevet dette, men det er likevel verdt å nevne. Imidlertid er det vanskelig å si om det kunne vært unngått hvis læreren hadde vært klar over dette og kunne ha grepet inn på et tidligere tidspunkt. Det er viktig at læreren har oversikt over hva som rører seg i bedriftene. Samtidig er det også viktig at elevene opparbeider tillit til læreren slik at de sier ifra hvis vanskelige situasjoner innad i bedriften oppstår. I de fleste tilfeller er det stor sannsynlighet for at det er de bedriftene med store utfordringer samarbeidsmessig innad i gruppa, som har lært mest om samarbeid. Likevel er det grunn til å tro at dette har skjedd på bekostning av annen erfaring ved ungdomsbedriftsarbeidet. Det er viktig å være klar over at de ulike ungdomsbedriftene vil lære forskjellige ting alt etter de utfordringene de møter. Samtidig er det grunn til å tro at den grunnleggende bedriftslærdommen er noenlunde lik for alle elevene. Alle behøver ikke mene det samme for at samarbeidet skal fungere. For å forebygge eventuelle konflikter, kan bedriften i starten av ungdomsbedriftsarbeidet opprette en samarbeidskontrakt seg imellom.

Arbeidsforholdenes betydning for motivasjonen

Det er flere elever som fremhever hvor mye arbeidsforholdene har å si for motivasjonen i arbeidet. Det som fremheves er betydningen av været i forbindelse med utearbeid, samt at når samarbeidet fungerer bra blir arbeidet kjekkere å holde på med.

Betydningen av veileder, støtte og nettverk

Som diskutert tidligere ser det ut til at mange lærere ikke ser rollen sin i ungdomsbedriftsarbeidet. Det ser ut til at de ikke helt ser balansegangen mellom hvor mye elevene skal arbeide selvstendig, uavhengig av hjelp og prøve selv, eller på hvilke områder elevene trenger dem. Erfaringa fra Fylkesmessa for ungdomsbedrifter i Kristiansand (2004) viste at i dommernes vurdering av bedriftene som deltok, var det spesielt store mangler i bedriftenes markedsplan og økonomiske kalkyler. Samt at flere av bedriftene hadde mangelfulle og svake delårs-rapporter. I forberedelsen til Ungdomsbedriftsmessa, samt informasjon i forkant, viser det seg at det er svært forskjellig hvor mye oppfølging elevene hadde fått. Dette så ut til å påvirke elevenes resultater på fylkesmessa. Det viste seg at noen bedrifter ikke hadde fått hjelp til noe av papirarbeidet som skulle leveres i forkant av messa, og gjorde det derfor svært dårlig. Inntrykket var at det ikke skyldes elevenes evner, men mangel på tid, hjelp og veiledning. Det er synd at ikke lærerne hjelper elevene til å få fram det beste i dem når det først satses på en slik læringsmetode. Samtidig er det klart at de skolene og lærerne som har lang erfaring med ungdomsbedriftsarbeid, har større sjanse til å gi elevene den oppfølginga de trenger. Disse bedriftene kan dermed få et fortrinn. I ungdomsbedriftsarbeidet kan det være vanskelig for læreren å ha full kontroll og oversikt over hva elevene gjør, om de lærer noe og bruker tida fornuftig. Det kan være en utfordring for mange lærere.

Positiv respons og messeerfaring

Flere ungdomsbedrifter deltar på messer, blant annet Fylkesmesse for Ungdomsbedrifter. Det kan være en positiv opplevelse for elevene å få "vist seg fram" litt, samt treffe andre på sin egen alder som også er opptatt og involvert i arbeidet i en ungdomsbedrift. Når messa endelig åpner, vil elevene få erfare om forberedelsene har vært tilstrekkelige. Av

resultatene kommer det fram at elevene har erfart hvor mye det betyr å få positiv tilbakemelding på arbeidet de gjør. Likevel er det ikke erfaringene fra Ungdomsbedriftsmessa som er viktigst med tanke på hvilken kompetanse og erfaring elevene utvikler gjennom ungdomsbedriftsarbeidet. Samtidig viser resultatene fra loggskjemaene at elevene som deltok, har lært noe om betydningen av å være godt foreberedt i slike sammenhenger.

Utfordringer i bedriftsarbeidet

Hovedutfordringene i bedriftsarbeidet, ser ut i fra resultatene ut til å være at det er: Slitsomt, arbeidsmengden er stor og arbeidsfordeling mellom de ansatte i bedriften kan være ujevnt fordelt. Disse utfordringene vil variere i omfang fra bedrift til bedrift, men for alle vil de nok være svært sentrale. Det er noen elever som nevner at ungdomsbedriftsarbeidet tar mye tid. Noen hevder at det går mye tid uten at de får gjort noe fornuftig arbeid. En elev skriver at denne tida heller kunne vært brukt til vanlig undervisning som muligens ville gitt et større læringsutbytte.

Elevenes tanker om å starte egen bedrift etter å ha arbeidet med ungdomsbedriftsarbeid

Forskning viser at kompetanseheving innen entreprenørskap i ung alder, vil øke sjansen for nyskaping og oppstart av nye bedrifter på et senere tidspunkt. Dette er en av flere viktig begrunnelser for satsing på ungdomsbedriftsarbeid i skolen. Resultatene fra loggskjemaene viser at for elevene er en eventuell bedriftsetablering langt frem i tid og vanskelig å ta stilling til på et nåværende tidspunkt. Selv om elevsvarene er vage, er det enkelte som er positive til tanken om å starte en egen bedrift, og de fremhever at de nå ser litt lysere på det. Elevene har fått oppleve noe av det som skal til. De som er negative til å starte opp med en egen bedrift, fremhever at det er mye stress, arbeid og at de ikke føler seg selvstendige nok.

Forslag til elevens, gruppas og skolens forbedringspotensial i ungdomsbedriftsarbeidet

Gjennom å arbeide i samarbeid med andre, gjøre noe praktisk samt reflektere over det en har gjort i etterkant, har elevene blitt klar over forbedringspotensialer hos dem selv. Resultatene viser at elevene har ulike forbedringspotensialer på forskjellige områder,

samt at ambisjonsnivået deres er svært forskjellig. Ved ungdomsbedriftsarbeidet er det grunn til å tro at elevene oppdager nye sider ved seg selv og andre, og at dette gir grunnlag for personlig vekst og utvikling. Ulike elever vektlegger forskjellige forbedringspotensialer i gruppa som de arbeider i. Likevel viser resultatene en tydelig trend til at engasjement, arbeidslyst, å ha jevnlig møter samt forbedring av samarbeidet innad i gruppa er sentrale forbedringspotensialer. Gjennom bevisstgjøring av dette, kan elevene være mer forberedt på viktige sider som bør fungere i et gruppesamarbeid ved en senere anledning.

Det er en forutsetning at informasjon må nå ut fra lærer til elev. Elevene må få den veiledningen og hjelpa de trenger spesielt i forhold til papirarbeid, økonomisk kalkyle og markedsundersøkelse og forretningsplan. Læreren må gripe inn når arbeidet stopper opp og hjelpe elevene å finne oppdrag om arbeidet stopper opp. Fremfor alt må de motivere elevene. Det er tydelig at mange av elevene ved byggfag er opptatt av at skolens tilrettelegging av tilgangen på materialer bør forbedres. Resultatene viser at det største forbedringspotensial når det gjelder skolen og opplegget, er i følge elevene at lærerne burde sjekket ut UB-permen bedre. Andre ting som kommer fram er: Mer informasjon og at lærerne burde lese gjennom papirene til Brønnøysund før de sendes. Når det gjelder lærerne og skolens forbedringspotensial er det også en som skriver at de gjør det bra, uten å spesifisere hva som er bra. I forkant av bedriftsarbeidet kan det være nyttig at elever, lærer og rådgiver avklarer ansvarsfordelingen. En idé kan være at læreren har ansvar for de sosiale forholdene, mens rådgivere har ansvar for det forretnings- og næringsmessige.

6.5.2 Hvorfor entreprenørskap på naturbruksskolen?

Samfunnsutviklinga i Norge har fått opinion og politikere til å rette fokus mot hvordan en skal kunne øke potensialet for entreprenørskap i befolkningen. Å utvikle entreprenøriell kompetanse gjennom skole og utdanning er blitt vurdert som en viktig strategi. Ikke minst utviklingen i landbruket har gjort at det er viktig at elevene får erfare hvordan det er å starte og drive egen bedrift. Det er ofte lett for at de mest sentrale kompetansedelene i bedriftsetableringen blir utydelige ved at også andre generelt positive utviklingsmål i skolen blir lagt inn i begrepet. Tilsvarende kan en si at entreprenørskap knapt er "på

timeplanen” om ikke læringsarbeidet retter seg mot noen av de spesifikt entreprenørielle kvalitetene som innsikt i ressurser, produksjon og økonomi.

Samtidig kan en spørre seg om alle behøver å bli entreprenører? I dag er det viktig å fremme holdninger som at det er nyttig, akseptabelt og mulig å etablere en arbeidsplass for seg selv, og eventuelt og for andre. Likevel vil det fremdeles være slik at det store flertall i Norge, lever sitt yrkesaktive liv som jobbtaker og ikke som jobbskaper. Det trengs selvstendige, aktive, kreative og motiverte arbeidstakere i både privat og offentlig virksomhet. Skolen på sin side kan bidra til å skape en forestilling om at bedriftsetablering er en mulighet for noen. Dessuten vil ungdomsbedrift som læringsform i skolen både bidra til å nå mange læreplanmål, og ikke minst tilby elevene svært varierte arbeidsformer og muligheter for differensiering (Solstad 2000). Dette er positivt med tanke på dagens naturbrukskoleelevers spredning i kunnskap og erfaring som medfører til økt behov for differensiering i praksis og undervisning (Lønning 2000).

I følge Solstad (2000), er det ikke grunnskolens eller videregående opplærings oppgave å utdanne alle til entreprenører. Men det er viktig at elevene gjennom den systematiske påvirkningen som bare skolen kan stå for, får kjennskap til og innsikt i den produksjon og tjenesteyting, privat og offentlig, som holder samfunnet oppe og som alle er avhengig av. Slik innsikt, som er deler av den spesifikke entreprenørielle kompetanse, vil på en indirekte, ikke-påtrengende måte, kunne øke sjansen for entreprenøriell handling. Gjennom tilrettelegging for meningsfull og aktiv læring knytta til lokalt næringsliv og tjenesteyting kan skolen, i forpliktende samarbeid med slik virksomhet, gjerne i form av partnerskapsavtaler, være med på å øke den generelle motivasjonen og kompetansen for senere entreprenørskap. Ungdomsbedrift som undervisningsmetode er et direkte tiltak for å fremme handlingskompetanse for entreprenørskap.

Ungdomsbedriftarbeid kan bidra til at de unge ser nye veier, tør å slippe fantasien og skaperevnen løs, og får en positiv fremtidsstro. Dette er nødvendig i alle virksomheter, men ikke minst i primærnæringene. Denne troen stimuleres ikke mye ved at elevene sitter ved pultene sine og leser fag.

I følge Sjurgaard (2003) er det en trend til at lærerne ved naturbruksskolene ser på utviklinga i landbruket som en utfordring i forhold til hvordan en skal legge opp utdanningen. Før, da tidene i norsk landbruk var mer stabil og de fleste som gikk på en naturbruksskole gikk der for å ta over en gård senere, var det logisk at de utdanna elevene til å drive landbruk etter den tradisjonelle måten. Ettersom tidene forandrer seg, virker det som om flere må finne noe å drive med i tillegg til å drive egen gård. Det å ha en gård, betyr automatisk at en har mange ressurser som en ikke har ellers. Mange av lærerne i undersøkelsen til Sjurgaard (2003) tok opp dette som en aktuell problemstilling for skolene. Å få inn mer entreprenørskap, der elevene lærer mer om hvordan de kan utnytte disse eksisterende ressursene på andre måter, samtidig som de lærer å etablere en bedrift selv, er noe som mange kan få bruk for i framtida. Særlig for de som bor i utkantstrøk, uten tilbud på aktuelle arbeidsplasser, er det viktig å se andre muligheter. En lærer ved en av skolene i loggutvalget mitt uttalte etter å ha startet med UB-arbeid ved skolen i høst: *”Dette er noe av det mest spennende jeg har opplevd som lærer. Elevene viser nye positive sider som vi ikke visst at fantes”* (Damsgaard, personlig meddelelse).

6.5.3 Er entreprenørskap noe for skolen og for elevene?

Det er mange positive sider ved at skolen bruker ungdomsbedriftsarbeidet som et ledd i den tverrfaglige undervisningen og samarbeid på tvers av fagene. På den måten kan elevene arbeide med rapporter i norskfaget og økonomi og regnskap i økonomitimen. På mange skoler som nettopp har startet med ungdomsbedriftsarbeid, er det grunn til å tro at det gjenstår en del på den tverrfaglige integreringen. I følge mine resultater kan det se ut som om UB-arbeidet er inkludert i økonomiundervisningen og i egne arbeidstimer i ungdomsbedrift.

Ungdomsbedrift som undervisningsmetode har et stort potensial som tilpasset opplæring for den enkelte elev. Det er en viktig positiv erfaring for elevene å få oppgaver som de kan mestre. Samtidig som de får bidra med det de er spesielt gode på. Bred kompetanse innenfor en bedrift er en fordel. Med kompetanse menes både teoretiske kunnskaper og praktiske ferdigheter. Det er i de fleste tilfeller naturlig at eleven fordeler arbeidsoppgavene etter hva de er spesielt gode på eller interessert i. En elev som er

spesielt flink i økonomi og matematikk blir ofte naturlig økonomisjef, mens en elev som er en typisk ledertype i mange tilfeller får vervet som daglig leder. På den ene siden kan en si at det er positivt at alle elevene bidrar med det de er sterke på. På den andre siden ville en som er god i matematikk, kanskje lært mer ved å ha ansvar for noe annet enn dette. Likevel er ikke arbeidsoppgavene så atskilte som det gis uttrykk for her. Det er viktig å være klar over, samt presisere betydningen av at deltakerne i bedriften har ansvar for hvert sitt felt, men samtidig at de bidrar og får innsikt i de andres arbeidsoppgaver.

I prosjektet Entreprenørskap på timeplanen (Karlsen 2003) har begrepet entreprenørskap fått en utvidet betydning i forhold til sitt tradisjonelle økonomiske innhold som økonomisk nyskaping eller etablering av ny forretningsmessig virksomhet. Den utvidede betydningen går i retning av en mer generell nyskaping eller nyskaping både i økonomisk, sosial og kulturell sammenheng i hjem, skole og samfunn. En slik generell nyskaping mener en best fremmes ved den som kalles frie, elevaktive arbeidsformer i skolen. Slike arbeidsformer, eller aktiv læring, vil i langt større grad enn den tradisjonelle formidlingspedagogikken, fremme egenskaper som selvstendighet, kreativitet, initiativ, ansvar hos elevene.

I følge Evensen & Rødset (2002) har to av tre skogeiere, som ikke har startet opp med alternative inntektskilder, tro på at alternative inntektsmuligheter i skogbruket vil være lønnsomt i fremtiden. Bortimot halvparten sier at de med bedre veiledning ville vurdere å starte opp. En av to sier at de har nok kunnskap, men ikke er interessert i å starte opp. Ut i fra dette trekker Evensen & Rødset (2002) konklusjonen om at det er et potensial innenfor næringen med tanke på alternativ bruk av ressursene, og at flaskehalsene ofte ligger på innsikt i mulighetene og interesse for å starte med noe nytt. Her kan skogpolitikken og skogeierorganisasjonene komme til å spille en viktig rolle ved å forsterke budskapet om muligheter, og evne til å engasjere skogbrukerne. I følge Evensen & Rødset (2002) er holdningsendringer en viktig faktor for å fremme entreprenørskap i skogbruket. En del begreper knytta til entreprenørskap må avmystifiseres, og nyskapingsskulturen stimuleres. Det må med andre ord bli akseptert å stikke seg frem og prøve nye ting, men også det å feile. Å endre holdninger hos personer er en tidkrevende

prosess. Holdninger skapes tidlig, og det er naturlig at det er lettere å skape positive holdninger til nyskaping enn å omvende negative holdninger til positive. En måte å skape positive holdninger på er da å få entreprenørskapstankegangen inn i skoleverket. Dette kan være den beste måten og få kunnskapsnivået opp på et høyere plan.

I følge undersøkelsen til Sjurgaard (2003) synes 49 % av lærer-respondentene at det var enklest å integrere entreprenørskap i undervisninga gjennom ungdomsbedrifter. Videre er det hele 27 % av respondentene som ønsker å trekke entreprenørskap inn i undervisningen ved å kombinere ungdombedriftarbeid med praksisundervisning. Hovedgrunnen til at entreprenørskap ikke er en større del av undervisninga på skolene i dag, er at mange lærere ikke jobber tverrfaglig. Timeplanen gjør i mange tilfeller ungdomsbedriftarbeid umulig eller svært vanskelig. I følge Sjurgaard (2003), er de aller fleste lærerne i utvalget hennes tilhengere av å ha entreprenørskap i skolen. Det er litt mer uenighet om hvorfor en skal ha det. Resultatene hennes viser at det er noen lærere som mener at entreprenørskap er viktig for å øve kreativiteten, og at det vil minske terskelen for å tore å etablere noe selv senere. Andre påpeker at det er viktig for å bli forberedt for den hverdagen de kommer inn i etter avslutta skolegang. Atter andre sier at det er et moment for å øke motivasjonen til elevene, og at det passer inn i tverrfaglige prosjekt. Noen lærere påpeker at en må passe på så ikke undervisninga blir for moderne, men at en må beholde noe av det tradisjonelle. Entreprenørskap er et tema som mange mener passer best inn gjennom praksis og ikke gjennom teori (Sjurgaard 2003). De politiske signalene om å endre læreplanen til å bli enklere og kompetansebaserte kan styrke UB-arbeid i skolen (Utdannings og forskningsdepartementet 2004).

For naturbrukselevne er grunnleggende og solid kompetanse i bruk av naturressurser viktig. I tillegg til at de får en innovativ tankegang gjennom skolen, vil flest mulig ha grunnlag for å arbeide innenfor primærnæringen senere. Det er i følge Sjurgaard (2003) stor forskjell på innholdet i ungdomsbedriftene til de ulike skolene, men noe av det som går igjen er at kombinasjonen av faget økonomi med ett eller flere produksjonsfag. Det er også noen som har dratt inn matematikk. Det er ingen som sier at de har med andre teoretiske fag i ungdomsbedriftene. 76 % av lærerne i utvalget hevder at undervisningen

gjennom ungdomsbedrift har større læringseffekt enn tradisjonell undervisning. Lærerne oppgav at hovedgrunnen til dette er at elevene er mer aktive i læringsprosessen (Sjurgaard 2003).

I følge Sjurgaard (2003) var det flere moment som var lagt til grunn som anbefaling for oppstart av ungdomsbedrift. En av de som går igjen er at elevene som er med i en ungdomsbedrift føler ansvar, og arbeider derfor mer og bedre. Dette er nøkkelkvalifikasjoner som er av verdi uansett fremtidig yrke.

6.5.4 Feilkilder

Loggskjemaet mitt inneholder kun åpne spørsmål, der elevene skal svare med egne ord. Som tidligere nevnt, i forbindelse med loggskjemaet gir åpne spørsmål forskjellige svar, og det er tidkrevende og ofte vanskelig å kategorisere svarene riktig i etterkant. Noen skriver også en del utenom spørsmålet eller svarer ikke direkte på det som spørres om. I presentasjonen av resultatet fra loggskjemaene har jeg prøvd å kategorisere elevenes svar. Her kan feiltolkninger ha forekommet ved at enkelte svar er blitt plassert i feil kategori. Gjennom bearbeidelsen av loggskjemaene kommer det klart frem at det varierer veldig mye hvor mye elevene har skrevet, og hvor utfyllende svarene deres er. Det er en tendens til at jenter skriver mer enn gutter, og det er også forskjeller mellom skolene. Det er også noen av spørsmålene som enkeltelever har utelatt å svare på, men det er ikke noe system i at det er spesielle spørsmål det gjelder. Likevel er det uvisst om det skyldes latskap og ønske om å bli fort ferdig, at de ikke har noen formening om det som spørres om eller at de rett og slett ikke har lært noe, erfart noe eller ser noen forbedringspotensialer. Ut i fra de svarene jeg har fått, velger jeg å tro at det først og fremst skyldes et ønske om å bli fort ferdig, dra hjem eller ta friminutt. Respondentene fra en skole utmerker seg ved at enkelte av elevene hadde svart på loggskjemaet som om alle spørsmålene handlet om sin konkrete arbeidsoppgave, som de skrev opp under spørsmålet om hva de har gjort. Videre handlet hele resten av skjemaet om hva de hadde lært, samt positive og negative erfaringer i forhold til denne arbeidsoppgaven. Tendensen blant de to andre skolene er at de har svart generelt om hva de har gjort, lært, erfaringer og forbedringspotensial i ungdomsbedriftsarbeidet, på de to loggskjemaene jeg har sendt ut.

Loggutvalget mitt har bestått av tre skoler, og det kvalitative datamaterialet har vært omfattende å bearbeide og presentere. Noen har hevdet at det hadde vært nok å ta for seg en skole. Likevel synes jeg det har vært riktig å skrive om UB-arbeid på tre skoler for å gi et mer generelt bilde av naturbrukselevs læring gjennom ungdomsbedriftarbeid. Naturbruksskolene i utvalget har ulike VK 1 studieretninger og er fordelt på tre fylker. De representerer både innland og kystskoler, samtidig som to av dem er private og en fylkeskommunal. Ut i fra dette skulle det være godt grunnlag for at de gir et mer representativt bilde av elevenes lærdom gjennom UB, enn det kun en skole ville gjort.

6.5.5 Oppsummering

Av resultatene kommer det frem at elevene har tilegna seg bred kompetanse og erfaring gjennom ungdomsbedriftsarbeidet. De har fått innsikt i ressurser, produksjon, arbeidsoppgaver i en bedrift, bedriftsetablering, marked og økonomi, markedsføring, samarbeidsevne, og hvor mye arbeidsforholdene har å si. De har også erfart betydningen av veiledning, nettverk, positiv respons, planlegging samt fått erfare egne og andres sider og interesser. Gjennom ungdomsbedriftsarbeidet har de også fått et grunnlag til å gjøre seg tanker om å starte en egen bedrift i fremtiden. Resultatene viser også at det er vanskelig å ta standpunkt til dette fordi det er langt frem i tid. Resultatene fra loggskjemaene viser at elevene har fått bred kompetanse og erfaring gjennom ungdomsbedriftsarbeidet. Hvor mye den enkelte elev har lært vil nok variere. Uansett er forholdene lagt til rette for entreprenøriell kompetanse gjennom ungdomsbedriftsarbeidet. Resultatene viser at elevene tilegner seg denne kunnskapen i løpet av et år i en ungdomsbedrift.

Alle tre skolene i utvalget har hatt ungdomsbedriftsarbeid på VK I- trinnet. Begrunnelsen for å ha bedriftsarbeid på VK I, er i følge lærere at det passer best på dette trinnet. Grunnkurselevne trenger en viss innføring og faglig grunnlag i praktisk landbruksarbeid, samt teoretiske kunnskaper. På VK II er det ofte svært travelt fordi elevene skal gjennom mye teoristoff før de avsluttende eksamenene. Ungdomsbedriftsarbeidet tilfredsstiller flere av Læreplanens mål både under grunnkurs, VK I og VK II. Ved å gjennomføre ungdomsbedriftsarbeid i løpet av de tre årene på naturbruksskolen vil disse målene bli

oppfylt. Det kan imidlertid diskuteres om ikke de aktuelle målene også kan tilfredsstilles gjennom en annen mer tradisjonell form for undervisning blant annet gjennom praksisundervisning og prosjektretta arbeid. På den ene siden er det grunn til å tro at det er mulig. Men samtidig på den andre siden, er sannsynligheten større for at elevene gjør lærdommen til sin egen samt ser sammenhengen mellom fagområder når de selv får erfare den selv gjennom ungdomsbedriftsarbeidet.

6.5.6 Videre forskning

Etter å ha arbeida med denne oppgaven ser jeg at det er flere aktuelle forskningsområder som kan være aktuelle å se på i videre arbeid. Det vil om 5-10 år være interessant å se om elevene i utvalget mitt, både i spørreundersøkelsen og i loggskjemaet, er i gang med eller har startet opp en egen bedrift tilknytta naturbaserte aktiviteter. Samtidig vil det være interessant å se på eventuelle årsaker til at de har gjort/ikke har gjort det. Det vil også være aktuelt å finne ut om kompetansen og erfaringen fra ungdomsbedriftsarbeidet har gjort en eventuell nyetablering enklere og mer aktuell. Videre kunne det også være interessant å se hvilken kompetanse og erfaring de har hatt mest nytte av, og hva de gjerne skulle ha kunnet mer om.

7 KONKLUSJON

Med utgangspunkt i datamaterialet gir resultatene et bilde av hvordan ungdomsbedriftsarbeidet foregår på naturbruksskolene. De gir et innblikk i hvilke erfaringer elevene har gjort seg, hva det har betydd for deres egenutvikling og tro på framtidige inntektskilder. Av resultatene kommer det frem at skolen og lærerne har påvirket elevenes interesse til å utvikle en egen ungdomsbedrift på flere måter, blant annet ved tiden som avsettes til arbeidet og veiledning underveis. Resultatene viser også at ungdomsbedriftsarbeid er med å gjøre skoledagen mer interessant og spennende for elevene. Ved siden av dette har de lært mye om mange sider ved det å skape og drive en bedrift. Mange har opplevd at forholdet til medelever og lærere har blitt bedre gjennom ungdomsbedriftsarbeidet.

Målet med ungdomsbedriftarbeidet er at elevene skal tilegne seg entreprenøriell kompetanse og holdninger som de kan dra nytte av senere i livet. Forskning viser at personer med slike egenskaper har større sjanse for å lykkes ved oppstart av nye virksomheter. Resultatene mine viser at ungdomsbedriftsarbeidet har styrka elevens tro på at de kan skape en egen arbeidsplass innen naturbaserte aktiviteter. Det kommer frem at det har hjulpet elevene til å se nye muligheter for fremtidig sysselsetting. De nevner også at de har fått verdifulle erfaringer ved selv å oppleve hva som skal til. Flere elever fremhever at de har fått innsikt i betydningen av nettverk og engasjement, samt fått kunnskap om ulike arbeidsoppgaver i en bedrift. Hele 77 % av respondentene vil anbefale andre ungdommer å delta i ungdomsbedrifter på naturbruksskolene. Dette kan sees i sammenheng med tallene fra Luktvaslimo (2003) der over 90 % anbefalte ungdomsbedrift til andre elever av de som deltok før 1997, og de som var med i 1997 eller senere.

Resultatene viser at ungdomsbedrift som læringsmetode på naturbruksskolen gir eleven entreprenørielle holdninger og kompetanse. Det er lærdom og erfaringer som kan være med på å skape nye inntekts- og sysselsettingsmuligheter i skog- og utmarksnæringa.

8 LITTERATUR

Aschehoug og Gyldendals store leksikon. 1991a. Aust-Agder fylke. Kunnskapsforlaget, Oslo. Bind 1. s. 584-588.

Aschehoug og Gyldendals store leksikon. 1991b. Buskerud fylke. Kunnskapsforlaget, Oslo. Bind 3. s. 79-82.

Aschehoug og Gyldendals store leksikon 1992c. Vest-Agder fylke. Kunnskapsforlaget, Oslo. Bind 14. s. 368-371.

Det norske Skogselskap 2002. Nøkkel til skogbruket og skogindustrien. 210 s.

Eikeland, O. 2001. Aksjonsforskning. Høgskolen i Oslo: Dagskonferanse 23. mai Arbeidsforskningsinstituttet, Oslo. 11 s.

Evensen, M. B. & Rødset S. 2002. Entreprenørskap i skogbruket. En undersøkelse om skogeieres holdninger til og erfaringer med omstilling i skogbruket. Hovedoppgave ved Økonomi og Samfunnsfag, Norges landbrukshøgskole, Ås. 108 s. + vedlegg.

Fylkesmannen i Aust-Agder, Agder-Telemark Skogeierforening, Statskog Sør-Norge og Skogselskapet i Aust-Agder 2004. Skogen i Aust-Agder. Nettsider.

http://www.fylkesmannen.no/digimaker/documents/Brosjyre_6oVyd018018re.pdf
[05.03.04].

Grønmo, S. 1996. Forholdet mellom kvalitative og kvantitative tilnærminger i samfunnsforskningen. I: Holter H. & Kalleberg R. (red). Kvalitative metoder i samfunnsforskning, 2. utgave. Universitetsforlaget, Oslo. s. 73-108.

Gustavsen, B. & Sørensen B. A. 1982. Aksjonsforskning. I: Holter H. & Kalleberg R. (red). Kvalitative metoder i samfunnsforskning, 5. opplag. Universitetsforlaget, Oslo. s. 148-166.

Heje K. K. & Nygaard J. Norsk Skoghåndbok. 1993. Redigert av Arne Helgestad. Landbruksforlaget, Oslo 1992. 334 s.

Illeris, K. 1999. Aktuell læringsteori i spenningsfeltet mellom Piaget, Freud og Marx. Roskilde Universitetsforlag. 227 s.

Inglar, T. 1999. Lærer og veileder. Om pedagogiske retninger, veiledningsstrategier og veiledningsteknikker. Universitetsforlaget, Oslo. 193 s.

Jørgensen, K. V. 2004. Hvordan opplever de involverte parter samarbeidet mellom næringslivet og skolen i ungdomsbedriftsmetoden? Hovedoppgave i yrkespedagogikk.

Høgskolen i Akershus (under trykking).

Karlsen, E. 2003. Entreprenørskap på timeplanen. Sluttevaluering. Nordlandsforskning, NF - rapport 10. 99 s.

Kleven, T. A. 2002. Innføring i pedagogisk forskningsmetode. En hjelp til kritisk tolking og vurdering. Unipub AS. 258 s.

Kommunal- og regional departementet u.å. Regional- og distriktpolitikken. Mål og strategiar for politikken. Nettsider. <http://odin.dep.no/krd/norsk/distrikts/016061-990106/dok-bn.html> [20.05.04].

Krogh, E., Gjøtterud S., Strangstadstuen S., & Østergaard E. 2003. Eleven og virksomheten. En innføring i naturbruksdidaktikk. Chiron, program for pedagogikk NLH, Ås. 1/03. 127 s.

KVS Bygland 2004. Nettsider. <http://www.kvs-bygland.no> [01.04.04].

KVS Lyngdal 2004. Nettsider. <http://www.kvs-lyngdal.no> [01.04.04].

Landbruksdepartementet 2004. St. prp. nr. 1 (2003-2004) for budsjetterminen 2004. Nettsider.<http://odin.dep.no/ld/norsk/publ/stprp/020001-030018/hov002-bn.html#hov2.d0e3064> [01.03.04].

Luktvaslimo, M. S. 2003. Hva hendte siden? Ungdomsbedrifter i den videregående skolen. Nord-Trøndelagsforskning. NTF-notat 2003:1. 21 s.

Lunnan, A. 2003. Verdiskaping fra skog og utmark. Årsmelding fra Skogforsk 2002. s. 20-21.

Lunnan, A. & Nybakk, E. 2002. Nye inntektsmuligheter fra skogeiendommer. Aktuelt fra Skogforskningen 3/02: 27-30.

Lunnan A., & Vennesland B. 2003. Utmarksressurser og inntektsmuligheter. Glimt fra Skogforskningen 6/03.

Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen L-97. 1996. Det kongelige kirke- og utdannings- og forskningsdepartement, Oslo. 343 s.

Læringssenteret, 2002. Entreprenørskap progresjonsmodell for grunnskolen og videregående opplæring. Vi kan og vi vil - bare slipp oss til. 51 s.

Læringssenteret, 2001. Læreplan for videregående opplæring. Studieretning for naturbruk. Studieretningsfagene i grunnkurs naturbruk. Oslo. 16 s.

Nettsider. <http://www.ls.no/eway/?pid=207>

Lønning D. J. 2000. Gøy på landet? Landbruk i ei postmoderne tid. Det Norske Samlaget. Oslo. 164 s.

McNiff, J. 2002. Action Research, Principles and Practice. Second edition. London and New York. 152 s.

Nationen 16. mars 2004

NHO, 2004. Partnerskapsbrosjyre.

Nettsider. <http://bilder.skolearbeidsliv.no/fylker/22/Materiell/partnerskaphefte.pdf>
[20.05.04].

NIJOS u.å.a. Landsskogtakseringen 1991 for Buskerud, på Internett.

http://www.nijos.no/Faktaleveranse/skog/buskerud/Buskerud_faktaark.htm
[01.03.04].

NIJOS u.å.b. Landsskogtakseringen 1995-1999 for Aust Agder, på Internett.
http://www.nijos.no/Faktaleveranse/skog/aust_agder/Aust-agder_faktaark.htm
[01.03.04].

NIJOS u.å.c. Landsskogtakseringen 1995-1999 for Vest-Agder, på Internett.
http://www.nijos.no/Faktaleveranse/skog/vest_agder/Vestagder_faktaark.htm
[01.03.04].

Roland K. & Røtnes R. A. 2003. Scenarier for norsk skogsektor. Aktuelt fra Skogforskningen 2/03: 21-38.

Sjurgaard, R. 2003. Integrering av entreprenørskap og ungdomsbedrifter i undervisninga ved naturbruksskular. Hovudoppgåve ved institutt for økonomi og samfunnsfag. Norges landbrukshøgskole, Ås. 81 s. + vedlegg.

Solstad, K. J. 2000. Entrepenørskap -noko for skolen? Ei drøfting og ei kartlegging. Nordlandsforskning, NF rapport 12: 115 s.

Spilling, O. R., Roppen J. A., Sannes A. H., Simonsen B.-O., Steinsli J. & Støylen A. 2000. Entrepenørskap som strategi for regional utvikling. Handelshøgskolen BI, Oslo.

Statistisk sentralbyrå 2000a. Jordbrukstelling 1999. Arbeidsinnsats på driftseining etter næring og etter kven som har utført arbeidet, etter fylke i 1000 timeverk.
<http://www.ssb.no/emner/10/04/10/jt1999/tab-2001-04-03-10.html>
[05.03.04].

Statistisk sentralbyrå 2000b. Jordbrukstelling 1999. Tal driftseiningar, etter årsverk i jordbruk, hagebruk, skogbruk og fylke.
Nettsider.<http://www.ssb.no/emner/10/04/10/jt1999/tab-2001-04-03-09.html> [05.03.04].

Statistisk sentralbyrå 2000c. Jordbrukstelling 1999. Tal driftseiningar med tilleggsnæringar og arbeidsinnsats i tilleggsnæringar, etter fylke. Nettsider. <http://www.ssb.no/emner/10/04/10/jt1999/tab-2001-04-03-13.html> [05.03.04].

Statistisk sentralbyrå 2001a. Jordbrukstelling 1999. Endelige kommune tall for Aust-Agder. Fire av ti bruk driver ikke jorda lenger. Nettsider. <http://www.ssb.no/emner/10/04/10/jt1999/arkiv/> [05.03.04].

Statistisk sentralbyrå 2001b. Jordbrukstelling 1999. Endelige kommune tall for Buskerud. Ett av tre bruk driver ikke jorda lenger. Nettsider. <http://www.ssb.no/emner/10/04/10/jt1999/arkiv/> [05.03.04].

Statistisk sentralbyrå 2001c. Jordbrukstelling 1999. Endelige kommune tall for Vest-Agder. Flere yngre gårdbrukere. Nettsider. <http://www.ssb.no/emner/10/04/10/jt1999/arkiv/> [05.03.04].

Statistisk sentralbyrå 2003a. Prisutvikling tømmer. Nettsider. <http://www.ssb.no/emner/10/04/20/skogav/> [03.05.04].

Statistisk sentralbyrå 2003b. Sysselsatte 16-74 år, etter kjønn, arbeidsstedsfylke og næring. Nettsider. <http://www.ssb.no/emner/06/01/regsys/tab-2003-09-04-10.html> [05.03.04].

Statistisk sentralbyrå 2004. Elgjakt etter fylke. Nettsider. <http://www.ssb.no/emner/10/04/10/elgjakt/tab-2004-02-20-01.html> [05.03.04].

Tinius Olsens skole u.å. Nettsider. <http://www.tinius.vgs.no/studieretningsfag/naturbruk.asp> [01.04.04].

Torsnes K., Husby S., Kjersem E. & Gammelsæter H. 1999. Rekruttering- kvalitet-relevans. Studieretningen naturbruk og landbrukets kompetansebehov. Møreforskning Molde. Rapport nr. 9902.

Utdannings og forskningsdepartementet. 2004. St. meld. Nr. 30 (2003-2004) Kultur for læring. Kap. 11.3. GAN Grafisk AS - 03/2004.

Winter, R. 1989. Learning from Experience: Principles and Practice in action- Research. The Falmer Press London, New York, Philadelphia. 201 s.

Ødegård, I. K. Røe. 2003. Læreprosesser i pedagogisk entreprenørskap. Å lære i dilemma og kaos. Høyskoleforlaget. 160 s.

Østergaard, E. 2001. Erfaringslæring - sosial læring. Notat. 7. samling PPU-NLH.

Norske og latinske navn på treslag

Eik (*Quercus spp.*)

Furu (*Pinus sylvestris*)

Gran (*Picea abies*)

Osp (*Populus tremula*)

VEDLEGG

VEDLEGG 1

Fordypningsemner i VK I Villmakstuisme

Fordypnings emner: VK 1 Villmarksturisme. TOS avd. Saggrenda

60 dager totalt fordypning innen temaene: Jakt, fiske, friluftsliv og næringsetablering.

20 dager fordypning på reine skogfag.

Stikkord:

- Fiske

Fra bambusstang til flue

Sikker bruk av båt

Laksefiske **Brufoss**

Abbor, røye og ørretfiske **Tinnsjøen**

Lage en forvaltningsplan for et fiskevann under **Skrim**

- Friluftsliv

Sikkerhetskurs for alle vannaktiviteter

Førstehjelpskurs

Sanking av sopp og bær samt tilberedning

Ledelse av grupper (naturguiding)

Registrering av aktuelle friluftssressurser i et område (Aktivitetsmuligheter)

Bruk av kart og ulike kompasstyper

Vinterfriluftsliv **Bleffjell og Hardangervidda**

- Jakt og vilt

Våpenteknikk og sikkerhet

Storviltjakt; elg og rein **Bleffjell og Ljusdal i Sverige**

Ulike former for småviltjakt. Blant annet Glugejakt på rev. Beverjakt

Viltregistreringer bl.a. villrein Bleffjell

Ulike viltstelltiltak. Foring av rådyr, rugekasser, saltsteiner

Fellefangst med pelsing

Orrfugl og tiurleik registreringer

- Næringsetablering

Starte og drive egen ungdomsbedrift **Villkon UB**

Delta på kurs og møter med ulike næringslivsbedrifter

Selge tjenester og utføre oppdrag for næringslivet

- Skogbruk

Tradisjonelt skogbruk

Hogstmaskin simulator

Lastetraktor

Et nært samarbeid med bl.a: Storås Gjestegård og Opptur

VEDLEGG 2

Villkon UB, presentasjon fra hjemmesiden på Internett

(Kilde: <http://www.tinius.vgs.no/fagportal/villkon/>).

Hovedsiden

Velkommen til VillKon UB!

Vi er en klasse på VK1 Villmarksturisme på TOS avd. Saggrenda -skog. Vi har startet opp en elevbedrift som driver med konsulent virksomhet innenfor friluft- og villmarksliv.

På denne siden kan du finne ut hvem vi er, hva vi gjør og hvordan vi gjør det!

Takk for at du tok deg tid til stikke innom!

Hva gjør vi?

Vi er et konsulent firma som leverer tjenester til både privat og kommunal virksomhet.

Innen for det private tenker vi oss opplevelses turer innen for friluftsliv. Turene tilpasses alder og interesser. Liker du og fiske lager vi en opplevelse angående fiske tur. Kunne du tenke deg noe mer overlevelses verdig tur snekkerer vi sammen en "71' nord lite".

For bredrifter og institusjoner er det også duket for opplevelses turer innen for friluftsliv og villmark. Dette går da mer på gruppe arrangementer. Dette er "tema building" arrangementer.

Innen for det kommunale har vi oppdrag fra f.eks. Flesberg kommune. Dette oppdraget på å kartlegge bruken av Blefjell. Noen dager i løpet av våren, skal vår bedrift telle og intervju brukere av Blefjell.

Kontakt oss

Daglig leder

Robert André Martinsen

Personalansvarlig

Isak Bjerknes

Administrasjonsansvarlig
Nijlas Myrvoll

Markedsføringsansvarlig
Mattis Hillkirk Bjerke

Salgsansvarlig
Håkon Eidval

Økonomiansvarlig
Christoffer Ørmen

Produksjonsansvarlig
Martin Røsæg

Miljøansvarlig
Even André Holmen

Lenker

[UNGT ENTREPRENØRSKAP NORGE](#)

[Tinius Olsens Skole, Naturbruk](#)

[BleFjell 2010](#)

[Flesberg kommune](#)

VEDLEGG 3

Følg brev til lærere, spørreskjemaet

Til Ungdomsbedriftslærer

Tusen TAKK for at du vil hjelpe meg med å dele ut spørreskjemaene til elevene ved VK1 og VK2 ved skolen din. Før du lar dem fylle ut skjemaet, vil jeg gjerne at du skal fortelle at svarene skal brukes i en hovedoppgave i skogbruk ved Norges Landbrukshøgskole. Det er derfor veldig VIKTIG at de tar seg god tid og svarer ærlig! Minn de på at de må snu spørrearket! -Er svært takknemlig for at du passer på å få alle skjemaene inn og sender dem tilbake til meg.

Adressa mi er: Anne-Sofie Havstad

Landvik

4886 Grimstad

Er det ellers noe du lurer på er det bare å ringe meg på **tlf 926 20397** eller skrive en e-post til følgende adresse **ahavst@ student.nlh.no**.

Jeg skal skrive hovedoppgava vårsemesteret 2004, og er blitt anbefalt å sende ut skjemaet nå i vår fordi to klasser har vært gjennom ungdomsbedriftarbeidet. I januar ville sannsynligvis VK1 klassen være "midt i" arbeidet med bedriften. –og utvalget ville blitt mindre.

Min foreløpige hovedoppgave- problemstilling er:

Hvordan kan ungdomsbedrift som undervisningsmetode bidra til å skape naturbasert aktivitet i et skog- utmarksmiljø, i tilknytning til et gårdsbruk.

Gjennom spørreundersøkelsen ønsker jeg å kartlegge situasjonen slik den er nå, og eventuelt se om det er noen geografiske forskjeller mellom skolene. Jeg håper også blant annet å kunne lese ut elevenes tro på landbruk, utmark- og skogbruksnæringa i framtida.

Spørreskjemaet sendes til disse skolene: Holt vgs., Søve vgs., Kalnes vgs., Melsom vgs., Tomb vgs. Det blir totalt omlag 10 klasser. Håper også at skolen din har lyst til å prøve å få til ungdomsbedrifter innen skog- utmark til høsten!
På forhånd mange TAKK!

Vennlig hilsen Anne-Sofie Havstad

VEDLEGG 4

Spørreskjemaet

Spørreskjema om deg og din opplevelse av ungdomsbedriftsmetoden på naturbruksskolen

Svar så nøyaktig du kan på spørsmålene. Skjemaet skal besvares anonymt, du skal ikke skrive navnet ditt på arket. Svarene jeg mottar skal brukes i en hovedoppgave ved Norges Landbrukshøgskole. Takk for at du svarer ærlig!

1) Hvilken skole går du på?

Svar: _____

2) Kjønn?

Kryss av for et av alternativene

- (1) ☐ Jente
(2) ☐ Gutt

3) Hvilket trinn?

Kryss av for et av alternativene

- (1) ☐ Grunnkurs
(2) ☐ Videregående kurs 1 (VK1)
(3) ☐ Videregående kurs 2 (VK2)

4) Hvor mange uketimer var avsatt til ungdomsbedriften (i gjennomsnitt)?

Kryss av for et av alternativene

- (1) ☐ 0-2
(2) ☐ 3-5
(3) ☐ Over 5

5) Hvilken stilling hadde du i ungdomsbedriften?

Kryss av for et av alternativene

- (1) ☐ Daglig leder
(2) ☐ Økonomisjef
(3) ☐ Personalsjef
(4) ☐ Markedsføringssjef
(5) ☐ Annet: _____

6) Hvilke varer/tjenester produserte bedriften din?

Svar: _____

7) Hvordan ble det økonomiske resultatet til ungdomsbedriften du var med i?

Kryss av for et av alternativene

- (1) ☐ Overskudd
(2) ☐ Balanse
(3) ☐ Underskudd

8) Var lederen av ungdomsbedriften gutt eller jente?

Kryss av for et av alternativene

- (1) ☐ Jente
(2) ☐ Gutt

-Inngikk offentlige tilskudd i det økonomiske resultatet?

Kryss av for et av alternativene

- (1) ☐ Ja (2) ☐ Nei

9) Hadde ungdomsbedriften rådgiver utenfra/fra næringslivet i tillegg til læreren?

Kryss av for et av alternativene

- (1) ☐ Ja (2) ☐ Nei

10) Hva synes du om skoletiden avsatt til ungdomsbedriften?

Kryss av for ett av alternativene

- (1) ☐ For lite
(2) ☐ Passe
(3) ☐ For mye

11) Hvor ville du bo om 10 år, dersom du kunne velge fritt? Kryss av for et av alternativene

- (1) ☐ I byen
(2) ☐ I tettsted
(3) ☐ I bygdemiljø

12) Vil du anbefale andre ungdommer å delta i ungdomsbedrift?

Kryss av for et av alternativene

- (1) ☐ Ja (2) ☐ Nei (3) ☐ Vet ikke

13) Jeg er interessert i din vurdering av hva ungdomsbedriften som du deltok i har betydd for din egen utvikling. Ta stilling til påstandene nedenfor. Du skal kun sette et kryss for hver påstand.

Deltagelse i ungdomsbedriften har:

	Enig	Delvis enig	Verken eller	Delvis uenig	Uenig
a) Styrket mine egenskaper til problemløsning	☐	☐	☐	☐	☐
b) Betydd mye for mine samarbeidsevner	☐	☐	☐	☐	☐
c) Utviklet min selvtillit i positiv retning	☐	☐	☐	☐	☐
d) Hjulpet meg til å se nye muligheter	☐	☐	☐	☐	☐
e) Hatt stor betydning for min evne til å fatte beslutninger	☐	☐	☐	☐	☐
f) Betydd mye for mine ferdigheter til å tenke økonomisk	☐	☐	☐	☐	☐
g) Gjort meg målrettet i valg av fremtidig jobb	☐	☐	☐	☐	☐
h) Betydd mye for lyst til å starte egen bedrift	☐	☐	☐	☐	☐
i) Gjort skolegangen mer interessant og spennende	☐	☐	☐	☐	☐
j) Ført til at jeg er blitt mer kreativ og ser flere nye "produkter" som bør utvikles videre i en aktuell jobbsammenheng	☐	☐	☐	☐	☐
k) Gitt meg større tro på landbruket	☐	☐	☐	☐	☐

14) Jeg er interessert i dine vurderinger av hva skolen og lærerne har betydd for din interesse for å utvikle egen Ungdomsbedrift. Du skal kun sette et kryss for hver påstand

	Enig	Delvis enig	Verken eller	Delvis uenig	Uenig
a) Ungdomsbedriftsopplegget var godt tilrettelagt fra skolens side	☐	☐	☐	☐	☐
b) Det er viktig at læreren har praktisk erfaring fra næringslivet	☐	☐	☐	☐	☐
c) Opplegget med ungdomsbedrifter påvirket kameratskapet blant elevene på en positiv måte	☐	☐	☐	☐	☐
d) Ungdomsbedriften har <i>ikke</i> påvirket fellesskapet mellom lærerne og elevene på en positiv måte	☐	☐	☐	☐	☐

15) På hvilken måte har arbeidet med ungdomsbedriften påvirket din tro på å skape en egen arbeidsplass innen naturbaserte aktiviteter? Du skal kun sette et kryss for hver påstand.

	Enig	Delvis enig	Verken eller	Delvis uenig	Uenig
a) Arbeidet med ungdomsbedriften har gitt meg større tro på at man kan skape nye arbeidsplasser innen naturbaserte aktiviteter i framtida.	☐	☐	☐	☐	☐
b) Jeg har selv lyst til å prøve å skaffe meg inntekter fra naturbaserte aktiviteter i et bygdemiljø i framtida.	☐	☐	☐	☐	☐

16) Hvorfor/ hvorfor ikke har ungdomsbedriftarbeidet bidratt til å endre din oppfatning om mulighetene innen "landbruket, skog- og utmarksnæringen?"

Svar:

TAKK FOR HJELPA!

VEDLEGG 5a

Loggskjema 1

Logg nr. 1 for ungdomsbedriftarbeidet

Logg: Hovedkilden for å synliggjøre for seg selv og andre hva en har tenkt og lært. Skjemaet er raskt å fylle ut! –Og en viktig tilbakemelding til læreren og deg selv, så ungdomsbedriftarbeidet kan bli kjekkest mulig!

Svar ærlig! -Og trenger du mer plass, skriv på baksiden av arket!

Ny logg fylles ut i begynnelsen av desember og i begynnelsen av februar.

Forretningsidé:	Navn:	Måned:
1. Arbeidsoppgaven: Hva har <u>du</u> gjort så langt?		
2.Oppdagelser/opplevelse: Hva har du lært til nå?		
3. Ettertanker: Positive erfaringer: Eventuelle negative erfaringer:		
4. Forbedringspotensial: Deg selv: Gruppa: Skolen:		

Tilbakemelding fra læreren:

VEDLEGG 5b
Loggskjema 2

Logg nr. 2 for ungdomsbedriftarbeidet

Logg: Hjelp til å synliggjøre for deg selv og andre hva du har tenkt og lært.
Skjemaet er raskt å fylle ut! –Og en viktig tilbakemelding til læreren og deg selv, så ungdomsbedriftarbeidet kan bli kjekkest mulig.
Svar ærlig! - Og trenger du mer plass, skriv på baksiden av arket!

Navn på UB:	Ditt navn:	Måned:
1. Arbeidsoppgaven Hva har <u>du</u> gjort siden november?		
2. Nye oppdagelser /opplevelser siden november Hva har du lært?		
3. Ettertanker Positive erfaringer: Eventuelle negative erfaringer:		
4. Forbedringspotensial Deg selv: Gruppa: Opplegget:		
5. Hvilke tanker har du om å starte din egen bedrift, etter å ha arbeidet med ungdomsbedriftarbeid?		

6. Spørsmål til deltakere på Fylkesmessa:
Hvilke erfaringer sitter du igjen med etter Fylkesmessa for ungdomsbedrifter den 12. februar?

VEDLEGG 6

Følgerebrev til lærere, loggskjemaet

Til lærere som veileder elever i ungdomsbedrifter

Hensiktene med logg

Elevenes arbeid i ungdomsbedrifter skal bidra til å fylle mange mål. Det gjelder både læringsmål ut fra læreplanene og samfunns mål om nyskaping og næringsutvikling.

Et hovedpunkt for elevene er at han/hun blir bevisst sine erfaringer og opplevelser, og til dette er loggen et godt redskap. Loggen "tvinger" eleven til å bli mer bevisst sin egen læringsprosess. Læringsprosessen i ungdomsbedrifter er svært kompleks, og tanker og erfaringer en har i en gitt situasjon kan lett glemmes. Når eleven har skrevet logger, kan disse bli grunnlag for å lage årsrapporten. Dette gjelder spesielt punktene: hendelser, investeringer, lærdom og erfaringer. Loggen er også viktig for læreren. Læreren kan på denne måten få bedre innsikt i hva den enkelte elevs oppfatning av læringsutbytte er. Og eleven kan bidra med konkrete beskrivelser av erfaringer som både trekker fram det som fungerer godt og hva som burde forbedres. Slik sett vil loggen være et godt datagrunnlag for å videreutvikle opplegget med ungdomsbedrift i skolen.

Tilbakemelding fra læreren på elevens logger

Det beste utbytte av loggen får elevene ved at læreren skriver en kort og konstruktiv tilbakemelding på loggen. På denne måten ser eleven at loggen er lest; elevens opplevelser blir synlige. Hvordan skal en konstruktiv tilbakemelding se ut? Inglar (1997) framhever et par viktige prinsipper for tilbakemeldingene:

- Læreren kommenterer alt som er han/hun synes er **positive, vær konkret**
- Læreren **stiller spørsmål** ved det han/hun oppfatter som uklart, problematisk, svakt.

Eksempler:

- Jeg oppfatter din logg slik at din innsats i arbeidet har vært god, og viktig for framgangen.
- Jeg ser i loggen at du svarer "ja" på "positive erfaringer". Kan du kort beskrive hvilke erfaringer dette er? Noter de på baksiden av dette arket slik at du kan bruke dem i årsrapporten
- Jeg takker for ideer til forbedringer som skolen kan gjøre. De skal jeg ta med når skolen drøfter opplegget.

Til lykke med loggarbeidet.

Vennlig hilsen

Anne-Sofie Havstad
Student

Solveig Strangstadstuen
Veileder, pedagogikk, NLH

Litteratur:

Inglar, T. 1997. Lærer og veileder. Universitetsforlaget.

VEDLEGG 7

IDEHEFTE TIL UNGDOMSBEDRIFTER RETTA MOT SKOG-UTMARKSNÆRING

Det er en utfordring å finne ideer som dagens 17 åringer vil ønske å arbeide videre med.

Samtidig gjelder det å finne områder som ikke krever alt for mye forkunnskaper og kompetanse. Men det er også noe elevene skal tilegne seg underveis gjennom arbeidet med ungdomsbedriften. Forhåpentligvis vil elevene tenke: "Det må jeg lære for å klare og produsere produktet eller tjenesten som jeg ønsker." –Det er et håp om at det kan være en motivasjonskilde for ny lærdom hos eleven.

Jeg tror imidlertid at tålmodighet er et viktig stikkord i utvikling av ungdomsbedrifter, fordi ungdom ønsker kort vei mellom innsats og belønning. Som ellers i livet er utholdenhet en viktig vei til suksess.

Utfordringer: Avstander og skyss.

Argumenter for betaling: De selvstendige næringsdrivende må også få betalt for sin arbeidstid på lik linje med andre arbeidstakere.

FORSLAG TIL FORRETNINGSIDEER

Ta på seg **oppgaver/arbeid for skogeier** som ikke har tid til å være i egen skog: Skogplanting, ungsogpleie, rydding, stell av skogsbilveger, kanskje registrering av kulturminner (dette krever imidlertid en del forkunnskaper).

Profesjonell pleie av kulturlandskap: Rydding/ hogst, flising, skjøtsel av gjenstående skog med stammekvisting og kvalitetsskogskjøtsel. Jmf. Eget prosjekt av Landbruksavdelingen, fylkeshuset i Arendal.

Vedhogging/produksjon stort marked med dagens strømpriser, salg på bensinstasjon, marked eller fast kundekrets.

Bioenergi levering av flis, hogstavfall til videreforedling, pellets.

Rikuler/rikulestokker fine stokker bakes og tørkes, til bruk inni us eller som stokker ved inngangsparti hus/hytte Rikuler som dekorasjon i hage, som bordfot eller utskjært som skål, stol, lampeskjerm, hylle.

Trefelling i villastrøk: Et voksende marked ettersom folk blir mer og mer urbane til å klare å få ned et tre på egen hånd. (eller svært krevende og sikkerhetsmessig vanskelige oppdrag som krever spesiell kompetanse og utstyr.) Felling, oppflising av avfallsvirke(krever flishugger) og produksjon av ved av nyttbart virke.

Produksjon av suvernier vi kan være bekjent av, med utgangspunkt i tre og annet naturmateriale. Suvernier kan ha utspring i kulturhistorien, lage noe nytt og knytte en historie omkring. Ideer til enkle produkt laget av tre hos Norsk treteknisk institutt.

Finne **emneved til enkle produkter** som kleskroker, hårspenner (lages av bjørk eller eier). Lage enkle bruksredskaper (smørkniver, små gafler til å ta kjøtt, fisk, grønnsaker med) og vedkasser av rogn
Man bør bestrebe seg på god design og kvalitet.

Kjøp opp lind, lønn, villkirsebær og andre **kvalitetsemner** fra skogeiere. Gå på utkikk i skogen etter knuter/koter, andre misvekster og partier med flammeved som emner til **finere sløydarbeider**. Si til en skogeier: Kan jeg kjøpe det treet. Selge emnene videre til treskjærere og knivmakere. Dette forutsetter samarbeid med grunneiere/skogeierforening. Et samarbeid med entreprenører vil nok også være til stor hjelp- tidsbesparende for elevene. Utfordring tørking av emnene, unngå misfarging og sprekkdannelse. Det er viktig at elevene skaffer seg tilstrekkelig informasjon om behandling av slike emner for å unngå dette. Kanskje det kan lønne seg å selge ferske emner! Emner kan kanskje også selges med fullstendig forslag/rettledning til hvordan lage noe fint av det. Evn. kontakte Holmen Gård i Gjerstad

Innsamling av ulike naturmaterialer som f. eks kongler, røtter og mose til dekorasjoner. Dekorasjonene kan lages selv, eller man kan selge materialene til blomsterbutikker eller andre som driver med dette.

Pyntegrønt

Plukke eikenøtter og furukongler til frø produksjon.

Bærplukking- årstidsavhengig.

Plukking av **einerbær** for å lage treak (snop før 1950). Er veldig sjelden, kan kjøpes på enkelte museer. Tidkrevende arbeid, men morsomt nisjeprodukt. (Kontakt Magne Rugsund ved skogbruksmuseet på Elverum for oppskrift.)

Arrangere kurs innen plantefarging. Garving ved bruk av eikebark (til gammeldags produksjon av tau, fiskegarn og segl). Tjærebrenning (til båter evn. utblandet med linolje).

Produksjon og salg av naturens råstoffer. Rognebærgele, te- og krydderblandinger, urtedrikker, bruk av brennesle og meldestokk. Svarthyll til saft, syltetøy og tidligere mye brukt i folkemedisinen. Modne svarthyllbær i september- oktober. Lage myrmalm- brenne i myrene stort jerninnhold- utvinne jernmalm. Kurs kan arrangeres for organisasjoner og bedrifter som ønsker å gjøre noe sosialt sammen.

Pilfletting: Lange skudd vokst seg høye i løpet av sommeren kan høstes fra desember til mars. Samle i bunter, tørkes og lagres. Før fletting legges skudda i bløt- smidige, lette å arbeide med. Høgskolen i Agder, www.hia.no og Aust Agder husflidslag arrangerer kurs i pilfletting.

Matvarer som barkebrød og annet brød med skogens krydder. Supper og stuinger av ”ugress.”

Juletrehogst med opplevelsespakke.. hest og sledekjøring til skogs, graut og nisse som dukker opp i skogen.

Arrangere grillfester/sammenkomster for barnehager, bursdagsselskap i skogen. Gi smaksopplevelser. F. eks kan det settes opp en stor ”trelavo” med plass til mange mennesker.

Restaureringsoppdrag evn. Skjøtsel av gamle hustufter. Rydde, tilrettelegge slik at det bevares, sees. Lag en historisk beskrivelse av hvem som har bodd der, arbeid og virke, og inviter til en turvandring. Kan kombineres med fiske, matlagning og lignende. Det lokale historielaget kan muligens kontaktes.

Viltstell. Gjøre seg kjent med den lokale ressursen som viltet utgjør, og utvikle tjenester som kan tilbys grunneierlag, utmarkslag, jeger og fiskeforeninger. Viltregistrering/telling, høste fôr/lauving -til vinterfôring. Lage fôringshekker, automater som grunneiere kan kjøpe. Ta ansvar for vinterfôring av vilt, etablere fôringsplasser og se til plassene om vinteren.

Elgskinn. Ta imot skinn og ta ansvar for innsamling av disse under elgjakta (hvis ikke 4H allerede har en avtale med lokallaga om dette) bearbeide skinna og selge de videre.

Jaktguiding/ jaktsalg. Voksende marked. Jmf. eget kurs i regi av Skogbrukets kursinstitutt. Guiding i skog og mark for folk i lokalmiljøet, skoleklasser og turister. Elgsafari. Spesielle geologiske og kvartærgeologiske formasjoner.

Rekreasjon Guiding av fjelltur, kanotur, fiske

Opplevelsespakke som gaveidé til folk som har alt! Eksempler: Fiskesafari med gjedde over 2 kg eller pengene tilbake (krever ekkolodd og gode fiskevann). Elg/beversafari / rådyrsafari utarbeidelse av rute- kombinert med måltid og lokalkunnskap.

Oppdrett av meitemark til fiske. I jordkasser, settes på et sted med stabil temperatur hele året (oppvarmet rom), har hørt at meitemark liker kaffegrut. Leveres i torvmose, tømmermannsmose som tar bort slimet på meitemarken. Tror det er et marked blant tyskere på ferie i Norge og andre fiskeinteresserte fra bymiljø.

Enkelt fiskeoppdrett. Grave ei grop i i jorda, legge plastpresenning over, godt med fin sand i bunnen under presenning. Fyll opp med vann, sørge for sirkulasjon, og føre med fiskemel.

Skjøtsel av fiskevann. Bruk av storruser og andre tiltak som bestanspleiende tiltak i overbefolkede vann. Betydelig potensial både innen selve fisket, men ikke minst inne foredling (røyking, graving). Det er noen bedrifter i Evje og Fyresdal som er kommet godt i gang med videreforedling, og disse ønsker mer fisk. En entreprenørbedrift kan evn se på inntjening ved drift av storruse og se på ulike måter å foredle på, og lønnsomhet knytta til dette. Ta kontakt med den lokale skogbrukssjefen..

Samarbeid mellom flere ungdomsbedrifter: **produksjon av ”julekasser”** i tre med ferdig pynta minijuletre. Byggfag lager trekassene. ”Naturbruk- skogbruksklassen” kjøper, etter hvert produserer selv, 3-4 år gamle juletrær og planter disse i kassene. Disse kan selges direkte til butikker i adventstida til en god pris. Etter jul kan trærne plantes i hagen og trekassa kan plantes blomster i til våren.

Dårlig **saueull til laftevatt.** Kjøpes opp av bønder i området- selges til laftere.

Anbefalte bøker:

Jon B. Goydal: Overlevelse på naturens villkår

Olav Skar: Trær med røtter i kulturhistorien, Landbruksforlaget

Ideene er blitt til med god hjelp fra mange innen skognæringa, lærere, bønder, studenter, bøker, venner og familie. Jeg håper de kan være til litt hjelp og inspirasjon. Hvis det er noe som er uklart eller noe dere kunne tenkt dere å vite mer om, skal jeg prøve å hjelpe med kontakter.
Lykke til!

Anne-Sofie Havstad, Herumveien 20, 1430 Ås
Tlf 926 20397,
Email: ahavst@student.nlh.no

VEDLEGG 8

Deltakere på nettverksmøtet innen naturbruk

AGENDA

nettverksmøte innen naturbruk

"Nettverksmøtet ønskes å være et forum for samtale og utveksling av erfaringer og tanker omkring entreprenørskap innen naturbruk."

Dato: Tirsdag 2. september 2003

Sted: Holt videregående skole, Tvedestrand.

DELTAGERLISTE:

	Navn	Institusjon	E-post
1	Hilde Damsgaard	Ungt Entreprenørskap Agder	
2	Stanley Jacobsen	Ungt Entreprenørskap Telemark	
3	Roar Flatland	Skogselskapet i Aust-Agder	
4	Monica Olimstad	Aust-Agder Bondelag	
5	Bente Fidje	Aust-Agder 4H	
6	Solveig Strand	Aust-Agder 4H	
7	Gry Hovland	Telemark 4H	
8	Terje Sandkjær	Holt vgs.	
9	Lilly Berland	Holt vgs.	
10	Peder Vaaje Hegland	Holt vgs.	
11	Tor Harald Ottersland	Holt vgs.	
12	Ommund Tveit evt. Inger Lise Aasen	KVS-Bygland	

13	Harald Solås	KVS-Bygland	
14	Kjetil Berdal	KVS-Bygland	
15	Tormod Stavrum	KVS-Bygland	
16	Karl Olav Rørvik	KVS-Lyngdal	
17	Marian Vogsland	KVS-Lyngdal	
18	Svanhild Øpstad	KVS-Lyngdal	
19	Olav Einarsen Enne	Melsom vgs.	
20	Anders Østby	Melsom vgs.	
21	Olav O. Evju	Saggrenda skog	
22	Bjørn Myklebust	Søgne vgs.	
23	Vigdis Olavsen	Søve vgs.	
24	Nils Østensen	Søve vgs.	
25	Nils Ole Gilde	Søve vgs.	
26	Sissel Støver	Søve vgs.	

VEDLEGG 9

Program nettverksmøtet

- 10⁰⁰ Velkommen ved Hilde Damsgaard, Ungt Entreprenørskap Agder, og Terje Sandkjær, rektor ved Holt vg. skole.
- 10¹⁵ Anne Sofie Havstad, hovedfagsstudent fra NLH, presenterer sin hovedfagsoppgave og legger fram de første resultatene av vårens spørreundersøkelse fra Holt, Søve, Melsom og Tomb videregående skoler.
- 10⁴⁵ Roar Flatland, Skogselskapet i Aust-Agder. Entreprenørskap i landbruksnæringen, viktig for rekrutteringen.
- 10⁵⁵ Stanley Jacobsen, Ungt Entreprenørskap Telemark, kommenterer resultatene fra spørreundersøkelsen og peker på viktige veivalg innen naturbruk.
- 11¹⁰ Kort pause
- 11²⁰ Presentasjon av arbeidet med ungdomsbedrift på de enkelte skolene (ca.10 minutter hver): Holt, Søve og Melsom.
- Erfaringsutveksling:
- Hvordan organiseres ungdomsbedrift ved den enkelte institusjon?
 - Hvordan integrere ungdomsbedrift i flere fagområder?
 - Læringsutbytte i store ungdomsbedrifter kontra små bedrifter.
 - Hvordan evaluere prestasjonene i ungdomsbedriften?
 - Erfaring med ekstern rådgiver eller mentor. Samarbeid med lokalt næringsliv. Hvordan få dette til?
- 12²⁰ **Middag**
- 13⁰⁰ Erfaringsutveksling
- Er ungdomsbedrift et satsingsområde i din institusjon?
- Er det satt av ressurser og medtatt i deres handlingsplaner?
- 15⁰⁰ Slutt

VEDLEGG 10

Reportasje i Nationen etter nettverksmøtet

NATIONEN

TORS DAG 4. SEPTEMBER 2003

Ungdomsbedrifter bra for bygda

Mange elever på naturbrukskolene har lyst til å starte egne bedrifter på bygda. Derfor bør ungdomsbedrifter være en obligatorisk del av undervisningen, mener Anne-Sofie Havstad.

Øystein Mikalsen

Tvedestrand: Anne Sofie Havstad (25) er hovedfagstudent innen skogfag ved Norges Landbrukskole på Ås. Hun skal skrive oppgave om ungdomsbedrift som læringsmetode for elever som tar naturbruk (tidl. landbrukskoler). En ungdomsbedrift er kort fortalt et foretak startet og drevet av elever. Ungdommene har ansvar for alt fra produksjon, til markedsføring, distribusjon og regnskap. Målet er å gi dem en realistisk innføring i hva det vil si å drive noe selv.

Undersøkelser fra Sverige viser at 20 prosent av de som har drevet elevbedrifter på skolen starter sine egne foretak før de fyller 30.

Havstad vil finne ut hva elever som driver bedrift i skoletida synes om prosjektet, og hvorvidt elevbedriften har gitt dem tro på å starte egen virksomhet på sikt.

Uferdige tall

Selv om hun ikke er ferdig med datainnsamlingen synes Ungt Entreprenørskap på Agder at de foreløpige tallene var så spennende at de måtte diskuteres – før oppgaven var ferdig. Derfor ble det holdt møte om elevbedrifter og ungt entreprenørskap på Holt Videregående skole i Tvedestrand.

Havstad er ikke i tvil: Et overbevisende flertall av de elevene som har hatt ungdomsbedrift på timeplanen er veldig fornøyd med denne formen for læring. De har også stor tro på at forretningsdrift i skoletida gjør dem bedre skikket til drive be-

drift på ordentlig seinere.

Et annet moment som lover godt for bygde-Norge er at et overveldende flertall av de spurte helst vil fortsette å bo på bygda.

Stanley Jacobsen i Ungt Entreprenørskap i Telemark mener dette beviser at bygdene har det de trenger, både av ungdom og ressurser.

– Hvis de som går på naturbrukskolene helst vil fortsette å bo på bygda, gjelder det bare at de har noe å leve av, sier Jacobsen, som mener ungdomsbedrifter bør innføres over alt for å oppmuntre til entreprenørskap.

To hatter

Anne-Sofie Havstad klarer ikke å holde forskerens kjølige distanse til stoffet hun jobber med. 25-åringen, som selv er fra en gård, håper oppgaven hennes får flere skoler til å utdanne unge entreprenører.

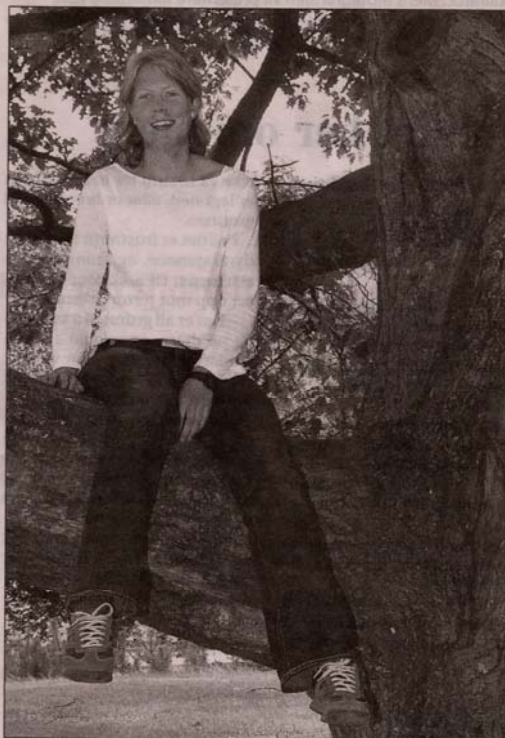
– Sammen med Ungt Entreprenørskap ønsker jeg å inspirere til oppstart av ungdomsbedrifter, særlig innen skog- og utmarksnæringa. Dette er næringer som sliter litt om dagen og som trenger unge initiativrike gründere, som ser nye muligheter.

– Du driver ikke en uheldig sammenblanding av roller? På den ene siden er du forsker og på den andre pådriver for det du forsker på?

– Nei, det synes jeg ikke. Jeg tror jeg gjør en bedre jobb når jeg er engasjert i stoffet, svarer Havstad. Som mener det er en forutsetning å skrive om noe hun selv er engasjert i.

Den optimale idé

Hvis hun selv hadde vært skoleelev er hun ikke i tvil om hvilket forretningskonsept hun hadde valgt: Juletrær, nærmere bestemt edelgran.

TROR PÅ TRÆR: Anne-Sofie Havstad mener naturbrukskolene bør inspirere til ungt entreprenørskap innen skog- og utmarksnæring ved å la elevene drive ungdomsbedrifter. FOTO: ØYSTEIN MIKALSEN

– Jeg ville dyrket frem små trær og plantet dem i fine tre-kasser før jul. Så ville jeg ha pyntet dem fint og solgt dem til butikkene. Når jula er over kunne butikkfolkene ta med seg trærne hjem og plante dem. De kunne også skylt trekassen rei-

ne for jord og brukt dem til et eller annet, sier Anne-Sofie Havstad. Et slikt forretningskonsept kunne eventuelt også ha vært et samarbeid mellom noen som spikret kasser, noen som dyrket frem trær og noen som pyntet.

VEDLEGG 11

Elevenes forretningsideer (spørreskjemaet, spørsmål 6)

Hvilke varer og tjenester produserte bedriften din?

Naturbruk forretningsideer

Skog-utmark

Trepuslespill, griser
Småprodukter i tre
Vedsalg
Praktisk gårds- skogsarbeid
Opplevelsesturer i villmarken

Grill, røykeovn, grillkull og kullmile
Sauekjøtt, kaninkjøtt og ved

Jordbruk

Grønnsaksforedling, honning og andre landbrukstjenester
Urter og gulrøtter
Gårdsbutikk med sunt, økologisk og alternativt: urter, grønnsaker, syltetøy, annet sylta, brød, honning, saueskinnsfeller og strikka ullprodukter
Prim
Blomsterdekorasjoner
Ridetimer

Andre forretningsideer

Avis
Drops
Arrangerte rusfritt ungdoms-diskotek
Vennskapskuber, rubixkuber
Fjølør og kransekaker
Hobbyartikler
Tegninger
Lysestaker av gammel tegl og smijern
Hundeutstilling
Vaske- rengjøringstjenester

